

Aleksander VIDEČNIK

R O Ž E
I N
Č A R O V N I J E

Lubi moj Kristijan
Dran do brosi, pre pre misli
pre pre huj bošk sazhen
kemo zhloueko arynije dajati
Da greh na bošk delan
o d tega kar si bošk
napre u sen — — —

Aleksander Videčnik

ROŽE IN ČAROVNIJE

Mozirje 1995

Naslov: Rože in čarovnije
Avtor: Aleksander Videčnik
Založba: Zavod za kulturo Mozirje
Tisk: IGEA d.o.o. Nazarje, Savinjska cesta 2, Nazarje
Naklada: 2000 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
615.89(497.12-116)(091)
VIDEČNIK, Aleksander

Rože in čarovnije: narodopisni prikaz domačega zdravilstva v Zgornji Savinjski dolini / Aleksander Videčnik. - Mozirje: Zavod za kulturo, 1995

46948864

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415 - 145/94 mb z dne 9. 12. 1994 šteje knjiga Rože in čarovnije, avtorja Aleksandra Videčnika, na osnovi 1.3. točke tarifne št. 3 tarife davka od prometa proizvodov in storitev in na osnovi Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92), med proizvode, za katere se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.

Prav lepo se zahvaljujem gospodom dr. Milanu Dolencu, prof. dr. Matjažu Kmeclu, prof. dr. Janezu Kraševcu, prof. dr. Tonetu Wraberju, dr. Francu Širku in doc. dr. Arminu Prinzu za sodelovanje, pomoč in nasvete. Moja zahvala velja tudi številnim Zgornjesavinjčanom za njihova pričevanja in založniku zapisa, Zavodu za kulturo Mozirje in še prav posebej direktorju Petru Širku.

Mozirje, januarja 1995

Aleksander Videčnik

POPOTNA HVALNICA TEJ KNJIGI

Saj se bo slišalo malo banalno in obrabljeno, ampak vseeno naj zapišem, da bi morali Savinjčani počasi misliti na spomenik, ki si ga s svojim delom in pisanjem o njih zmeraj bolj zasluži Aleksander Videčnik. Z neznansko potrpežljivostjo, radovednostjo in zagnanostjo že leta in leta raziskuje podobo polpreteklega življenja v dolini in njenih hribih; iz mnogih sledi, ki jih zbere, gradi slikovito preteklo podobo tega sveta. Nastal je niz knjižic, ki kot celota postopoma preraščajo v svojevrstno monografijo: zdaj jim je dodano poglavje o domačem zdravilstvu. In ker se zdravje zmeraj dotika življenja (kot se bolezen smrti), sploh ne gre le za nenavadne in značilne načine zdravljenja; če Videčnikovim poročilom natančno prisluhnemo, potem se namreč iz njih potajeno oglasijo široka življenjska naziranja. Bolečina nam daje namreč vedeti, da življenje ni tako samoumevna reč, kot se nam zdi, kadar nas nič ne boli; bolečina je zmeraj znamenje nečesa, kar ne mara življenja; z njo se vedé ali nevedé dotaknemo nerazložljivosti obstajanja, zato jo pogosto spremljata panika in obup. Najprej si kuhamo čaje, delamo obliže in jemo tablete, ko pa je hujše in morda smrt že diha za ovratnik, se obrnemo po pomoč neposredno na dozdevne in neznane upravljavce te skrivnosti: na duhove, svetnike, boga ali bogove. Tako nastane najbolj mistična in najbolj nebogljená medicina: z besedo, zagovarjanjem - človek je bil z besedo uročen, torej ga je takšnega uroka mogoče osvoboditi samo z besedo - prastara kultura. Morda pa je življenje v posebni, tesni povezanosti z okolnim svetom, z drevesi, kot so verjeli stari Kelti, z rožami, s črnim polžem; mogoče se dá zato bolezen prenesti nanje, kot so prav donedavna verjeli tudi mnogi zgornji Savinjčani; mogoče je v skrivnostni zvezi s posušeno stolčeno žabo ali pajkom, ki ju nosimo obešena za vratom, ali s črnim slinarjem, ki ga stisnemo med boleče zobe ter z njim tečemo sto korakov daleč, potem pa izpljunemo. Vse to temelji na posebnem odnosu do sveta, na posebnih, zelo prvinskih predstavah o njem - da smo vsi povezani z vsem, tako da kar naprej prehajamo eden v drugega. - Tisto s čaji, rožami, smolastimi žavbami, mravljinčnimi kopelmi, mogoče

celo z namočenimi ščurki za zdrav želodec, je že bliže današnjemu, stvarnejšemu, kemijskemu razumevanju sveta - ko si znamo večino pojavov razložiti naravoslovno in ko smo celoto razčlenili na elemente, te pa poljubno sestavljamo in uporabljamo, pač po potrebi. Za kak hip je kakšna novost vnesla celo zmedo: gumiarabikum se je preselil iz eksotičnih krajev kot učinkovito lepilo, toda če lepi vse drugo, bo najbrž obdržal skupaj tudi kaj v človeški notranjosti; in so ga ukazovali piti kot zdravilo. - V povsem drugo smer pa se je zdravljenje oprlo na nepoganske verske simbole in nauke: lepo polt dobiš, če se umiješ z binkoštno roso, in zobobol mine, če vtakneš razvneto glavo v posebno luknjo radegundske kapele. - Tako v dolgi vrsti: med vražo in zeliščarstvom, vero in razumom, preteklostjo in sedanostjo. Na eni strani se je dovolj utemeljeno utrdilo prepričanje, da je "na dan svetega Jerneja vsaka zel 'arcneja", na drugi, da proti bradavicam pomaga ali vozal na nitki, ki v zemljo zakopana zgine, ali nekaj molitev ali "žavba" iz kisa in bogvečesa še ter proti ječmenu na očesu mahanje s srpom pred obrazom in ponavljanje obrednih besed.

Včasih se ob vsem tem s svojo novodobno in vzvišeno pametjo nasmehnemo; drugič občudujemo bogato, celo poetično domišljijo; včasih osupnemo nad domislicami in zvezami; celo poplava "sfušanih" besed nas ne moti ("krifrišarca" za šentjanževko je kar duhovita iznajdba) - na koncu pa moramo priznati, da je bilo civilizacijsko bogastvo polpreteklega zgornjesavinjskega sveta po svoje sijajno in kompletno, zaokroženo. Čas se je v zadnjih sto ali dvesto letih pač potegnil z velikansko naglico naprej; v tem drvenju je sproti pozabljal na včeraj. Mi pa smo vendarle tako ali drugače vsi dediči svojih prednikov in vseh preteklih stoletij. Ne da bi jih brezpogojno slavili in povzdigovali; marsikaj v njih je bilo skrajno abotnega, toda iz njih smo zrasli v dobrem in slabem, z njimi smo vsaj na skrivaj zaznamovani, naj to hočemo ali nočemo. Novodobni človek zvečine hoče, ker želi vedeti za tako imenovane "korenine" (v Ameriki je pred leti iz tega nastala cela histerija); želi živeti v skladu s svojo "identiteto" (izraz je obrabljen, pa je težko prevedljiv). Pri tem pa je pomembno

vedeti, po čem se na primer Zgornja Savinjska dolina civilizacijsko razlikuje od vseh drugih; kakšen je njen "genius loci", kot so rekli stari Latinci "duši" in "duhu" kraja, njegovi nezamenljivi drugačnosti.

Avtor je svoje "poročilo" (tako bi njegovi raziskavi rekli v anglosaškem svetu) izdelal na osnovi 9 komaj znanih ali pa sploh neznanih ljudskih zdravilskih rokopisov iz zgornjesavinjskih krajev in na temelju izpraševalnih pogovorov s 59 pričevalci. Iz tega se je nabrala več kot zanimiva panorama življenja, seveda predvsem skrbi za zdravje: bodisi kot zapisov ljudskih receptov ali zagovorov (kolikor jih niso ljudski magi kot "poslovnih skrivnosti" odnesli v grob) bodisi kot slikovitih anekdot o medicinskih uspehih nekdanjih zdravilcev. - Skratka: Videčnik je s svojim delom oživil neko skoraj pozabljeno včerašnjost, ki se sicer še zmeraj potihem, zmuzljivo, malo prestrašeno in tudi malo zabavno skriva po odročnih kotih, ki pa bi se brez njegovega dela naglo in gotovo dokončno zgubila; učinkovito je pomagal vsem Zgornjesavinjčanom k lažjemu in temeljitejšemu samoprepoznavanju. (Zato sem na začetku omenil spomenik.)

Matjaž Kmecl

UVODNE MISLI

Namen tega zapisa je prikazati okvirno podobo domačega zdravilstva v Zgornji Savinjski dolini. Poudariti velja, da je o tem le malo zapisanega in da se razni kronisti tej vsebini niso posvečali. Tako ostajajo pričevanja in redki zapisi samih zdravilcev edini vir za zapisovalca. Razmere v nekdanjem ljudskem zdravilstvu sploh so popisane v raznih delih, doslej značilno za dolino ob Dreti in Savinji pa je, da je le redko omenjena.

Zapis je vsebinsko naravnani kot narodopisni opis nekega dogajanja in ljudi v njem. Nikakor se ne opredeljuje do ugotovljenih dejstev in ne presoja dobro ali slabo v delovanju domačega zdravilstva ali uporabi zdravil.

Prebivalci območja Zgornje Savinjske doline so živeli nekako v geografsko zaprtem prostoru, saj se dolina dejansko zapira v smeri Savinjsko-Kamniških Alp. Znano je, da je gornji del območja dokaj pozno dobil cestno povezavo s spodnjim delom. Ta nepovezanost je pogojevala različnost v običajih in navadah med, denimo solčavskim in mozirskim območjem. Že večkrat smo ugotavljali, da je predvsem okolica Luč in Solčave močno pod vplivom koroških navad in načina življenja, medtem ko je v okolici Ljubnega in Mozirja že zaslediti vplive Savinjske doline.

Ti predeli so se tudi gospodarsko različno razvijali: če je hribovski del živel v znamenju razmer na višinskih kmetijah, je v nižinskem delu doline zaslediti razvoj dejavnosti, ki so značilne za ravninske predele. Vse to je seveda nujno vplivalo na navade in način življenja ljudi. Marsikaj je bilo za hribovce težje, v marsičem so bili prikrajšani, saj je treba upoštevati nekdanjo odrezanost hribovskih kmetij od središč. Hribovci so bili torej veliko bolj odvisni od medsebojne pomoči in sploh samopomoči kot nižinski prebivalci. To je seveda močno vplivalo na medsebojne odnose znotraj njih samih in seveda med njimi in nižinskim prebivalstvom. Če bi to še nazorneje podkrepili: hribovski prebivalci so bili v zimskem času povsem odrezani in prepuščeni lastni iznajdljivosti, torej tudi glede zdravilstva. Ob tem pa še povejmo, da je bilo življenje in delo v hribih težje, saj so obdelovali strme površine s preprostimi orodji, še prej pa so morali ta zemljišča iztrgati iz nederij gozdov. To so največkrat dosegli s "požigalništvom", ki je bilo zelo naporno in še tvegano povrh. Če k temu dodamo oddaljenost med kmetijami v

hribovskih predelih, mišljena je redka poseljenost, potem si kaj lahko predočimo sliko tedanjih razmer v hribih.

Ni odveč poudariti, da so hribovski prebivalci prav zaradi trdega in največkrat zelo surovega življenja in okolja zrasli v odporne in krepke ljudi. To seveda še ne pomeni, da so zato manj potrebovali pomoči raznih zdravilcev, bodisi za živino ali pa za sebe. Vse to je narekovalo ljudem na teh kmetijah še večjo skrb za primer bolezni. Ker so na sploh dobro poznali planinska zelišča in druge rastline za zdravila, so redno skrbeli za potrebno zalogo doma.

Morda kaže omeniti, da so tudi v kulturnem pogledu bile določene razlike, saj so marsikje v hribovskih predelih otroci zaradi oddaljenosti opuščali obisk redne šole. Prav na primeru Ljubnega lahko potrdimo to opažanje. Marsikateri hribovski kmet je postal žrtev brezvestnih trgovcev z lesom, ker pač ni znal računati in ne brati. Torej ni naključje, da je na Ljubnem učitelj Franc Kolar leta 1938 pripravil "nedeljsko šolo", nekateri so jo imenovali "analfabetski tečaj". Učitelji so tedaj poučevali računstvo, da bi kmetje lahko izračunavali vrednost prodanih pridelkov. A je vendarle leto 1938 že daleč v času splošnega prosvetljenstva, bi rekli. To torej nazorno potrjuje slabši položaj hribovskega prebivalstva, ki enostavno ni imelo pogojev za svoj napredek.

Naj še delno opišemo življenje na hribovskih kmetijah posebno v zimskem času, ko je družina opravljala razna zimska dela, kot pripravo preje, popravilo orodja, pletenje košev in košar in še vrsta drugih del je potekala v okviru celotne družine, ki se je zbrala v največjem prostoru "hiši". Tam je bila peč, ki je nudila toploto, svetili pa so s treskami, redkeje s svečami, te so sicer sami pripravljali, še redkeje pa potem že s petrolejkami, ker je bil petrolej drag. Tako so si pomagali tudi z odprtimi ognjišči v sami hiši. V ljubenskem predelu so poznali "skrov", ki je dajal tako svetlobo, kot tudi toploto. Na klop ob peči so položili debelo kamnito ploščo in na njej kurili dobra suha bukova ali brezova drva, kratko rezana, ta se namreč niso preveč iskrla in ne povzročala dima. Nad skrovom je bila odprtina v stropu, v njej pa lesen lijak, neke vrste dimnik, ki je odvajal dim na podstrešje. Da pa ne bi iskre povzročile požara, so namestili na vrhnji del lijaka upognjeno pločevino, "ki je iskre ubijala". V lučkem okolišu so poznali podobno ognjišče "divnik" imenovano. V sredo glavne stene hiše so vdolbli odprtino kakih 30 cm globoko in približno 60 cm veliko, ki so jo pokrili s

pločevinastimi vratci. Odvod dima so imeli v "lopo" (vežo), kurili pa so pravitako kratka suha drva.

V takem vzdušju, je ob ročnem delu bilo dovolj prilike za pogovore vseh vrst, tudi o strahovih, coprnica, nadnaravnih dogajanjih in podobno. Ljudje so imeli radi "grozne" zgodbe, saj se pri njih sicer v zimskem času, ni kaj prida dogajalo. Drugače je bilo, ko so prihajali potujoči rokodelci v "štiro". To pomeni, da so doma opravljali določena obrtniška dela, pogosto z orodjem gospodarja (kmeta). Ti rokodelci so bili priljubljena osvežitev v zimskem ali zgodnjepomladnem času. Bili so kot nekoč potujoči pevci, glasniki vsega, kar se je dogajalo doma ali po svetu.

Skratka, za srečevanje ljudi v hribovskih predelih je bilo manj možnosti kot v dolinskih legah.

Prav ta odmaknjenost je puščala sledove v načinu pojmovanja in življenja na hribovskih kmetijah. Zato so se tu tudi bolj kot v dolinskih predelih ohranjale razne vraže, verovanja in doganjanja na temelju izročila iz roda v rod.

O ZGORNJI SAVINJSKI DOLINI

Ta predel Slovenije obsega porečje dveh rek, in sicer Savinje do Letuša in Drete do Nazarij. Območje zgornjega porečja Savinje zaključuje gorski masiv Savinjsko Kamniških Alp, Drete pa prelaz Černivec. Pred prvo svetovno vojno je bilo celotno območje pretežno kmetijsko, površine pa zvečina pokrite z gozdovi. Po drugi svetovni vojni je tudi sem prodrla industrijalizacija, veliko prebivalcev pa se vozi na delo bodisi čez Černivec na Kranjsko ali pa v sosednje Velenje. Skratka, sestav prebivalstva se je v zadnjih petdesetih letih bistveno spremenil v korist zunaj kmetij zaposlenih ljudi.

Po kmečki odvezi, sredi prejšnjega stoletja, so se kmetije hitro drobile zaradi tedaj veljavnega dednega zakona, pa tudi zaradi neustreznih zaščitnih predpisov, ki bi večje gospodarske enote zaščitili. Visokoležeče kmetije so se hitro praznile ali pa prehajale v roke priseljencev, kar je pomenilo določeno odtujevanje starim navadam in ljudskemu izročilu.

Če je pred prvo svetovno vojno in še kratek čas po njej veljalo razlikovanje med višinskim in nižinskim prebivalstvom, največkrat tako,

da se je višinsko podcenjevalo in imenovalo "Gorjancem", pa so vendar višinski prebivalci bolj ohranili izročilo prejšnjih rodov in ga tudi gojili, kar je celo še danes opazno.

Bivanje na višinskih kmetijah je seveda pomenilo povsem drugačne medčloveške odnose, kot smo jim bili priča v naseljih nižinskih predelov. Še do druge svetovne vojne je le v redkih predelih hribovskih zaselkov svetica elektrika, res pa so imele večje kmetije lastne elektrarne. Oblačilna kultura je bila drugačna od dolinske, kamor je že prihajala "moda". Po hribih so še vedno vabili potujoče rokodelce, kot so krojači, tkalci, čevljarji, mizarji, zidarji in še druge.

V takih razmerah so seveda imeli posebno mesto domači zdravilci. Bili so ugledni med ljudmi in predvsem zaupanja vredni. Hribovski prebivalci so bili veseli tudi potovcev (potovk), ki so prinašali zdravila iz doline ali pa so jih nekateri kar sami pripravljali. To slednje velja seveda bolj za razne čajne mešanice in razna olja.

Ko že govorimo o domačih zdravilcih naj omenimo, da so pogosto ti ljudje zdravili tako ljudi kot tudi živali, čeprav ne vedno. Od zdravilcev so ljudje pričakovali še razne druge nasvete, denimo, kaj ukreniti, ko krava močno žaluje za odvzetim teletom in podobno.

Skratka, po hribovskih kmetijah so se veliko bolj skrbno založili z različnimi zdravilnimi zelišči za zimo, kot v nižinah. Odrezanost in visok sneg so preprečevali hojo v dolino.

Življenje na hribovskih kmetijah je torej bilo po svoje zelo zanimivo, pa hkrati tudi težko, zato so ljudje stoletja iskali pomoč pri sosedih in bližnjih zdravilcih, kot smo že poudarili.

KRATEK POGLED V PRETEKLOST

Naši predniki so prenašali zdravilsko znanje iz roda v rod, toda v časih, ko je v naše kraje prihajalo prosvetljenstvo, so številni zdravilci iskali več znanja v knjigah, ki pa so seveda bile v glavnem nemškega izvora.

Kot meni Vinko Möderndorfer,¹ so slovenski, posebej pa še koroški in štajerski zapisovalci uporabljali knjigo Gart der Gesundheit, ki je bila izdana leta 1485 v Mainzu v Nemčiji. Nasploš moramo opozoriti, da so se prevajanja takih knjig lotevali tudi v samostanih in po raznih gradovih, pač tam, kjer so obvladovali poleg nemščine še latinščino. Da so prevodi zvečine bili strokovno oporečni je tako povsem jasno, saj prevajalci niso bili medicinsko podkovani. Če se še kratko povrnemo h knjigi Gart der Gesundheit, ki jo je napisal I. von Cube, naj povemo, da je prvi omenjeno knjigo uporabljal pri svojih prevodih znani koroški zdravilec Valentin Lečnik, ki je živel v Podkrajju pri Guštanju (Ravne na Koroškem). Kot je ugotovil dr. Milan Dolenc, zelo ugleden raziskovalec domačega zdravilstva pri nas, je po naših deželah krožila še Bockova 6. izdaja knjige New Kreuterbuch, vom Unterscheid, Wuerkung und Namen der Kreuter, tiskana leta 1539 v Strassburgu. Knjigo hranijo v Ljubljani in je v njej najti dosti pripisov v slovenščini, verjetno delo raznih prevajalcev oziroma zdravilcev. Med znamenita dela te vsebine sodi tudi knjiga goriškega zdravnika Pietra Andreea Mattiolija, Historia Plantarum, ki je bila leta 1563 prevedena v nemščino pod naslovom Neu Kreuterbuch. Znani zdravilec Andrej Goričnik iz Podpece je leta 1759 po tej knjigi napisal eno najstarejših tovrstnih knjig pri nas: ta sicer ni bila natisnjena, ostala je le v rokopisu, ki je bil najden v Rušah. Sicer pa je gotovo še več drugih knjig, ki so jih naši zdravilci in prevajalci uporabljali.

Seveda so bila za domače zdravilstvo nadvse zanimiva še dela botanikov.

---

¹ Vinko Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana 1974

THESAURI SANITATIS,

Obit des
Neu-eröffneten Schatzes
Menschlicher Gesundheit
Dritter Theil.

Besteht in einem wohlgefassten Teutschen

Kräuter-Buch,

In welchem alle

Dermaßen in den Apotheken befindliche und zur Arzney dienende
Kräuter, Hecken, Stauden und Bäume, samt ihren Wurzeln, Blättern, Blüten, Früchten;
auch derselben Eigenschaften, Nutzen und Gebrauch, deutlich beschrieben, und mit lebhaftesten Figuren
süßgestellt, auch wie nach Abtheilung vieler Medicorum, die davon benöthigte Medicamenta bereitet,
und in menschlichen Krankheiten in Zeit der Noth applicirt werden können, gezeiget wird.

Allen Arzney-Liebenden, auch Wund-Ärzten, Apothekern, Gärtnern, sorg-
fältigen Hausvätern und Hausmüttern, sonderlich denen auf dem Lande wohnenden, zu dienlichem
Gebrauch zum höchsten colligirt, und mit einem vierfachen Register gefertigt, in Druck gegeben

Dr. Johann Jacob Brauner, Med. Pract.

Frankfurt und Leipzig,
bey Johann Friederich Fleischern,
M DCC XXVIII.

Ena izmed knjig, iz katerih so naši prevajalci črpali vsebino za svoje zapise in zdravilske nasvete. Po mnenju dr. Milana Dolenca je pri nas redka. Hrani jo Zvone Čebul v Šoštanj.

Med znamenite botanike na Slovenskem sodi gotovo Giovanni Antonio Scopoli (1723 - 1788), ki je bil 15 let rudniški zdravnik v Idriji. Napisal je knjigo Flora Carniolica. V njej je opisal okoli 1600 rastlin. Po njem je imenovana rastlina Scopolia carniolica, iz nje so leta 1905 izločili pomemben alkaloid, scopolamin.

Proti koncu 19. stoletja je kemija postajala vse bolj odločujoča v šolski medicini. Zdravniki so množično prehajali na tovrstna zdravila in opuščali rastline kot zdravilo. Le v okviru domačega zdravilstva so se naravna zdravila še ohranjala.

Seveda so nekateri zdravilci in zdravniki še ohranjali naravno zdravljenje. Tu prednjači župnik Sebastian Kneipp, ki je postal vsestransko znan s svojimi vodnimi postopki. Napisal je vrsto knjig iz tega področja, med njimi tudi *So sollt ihr leben*, *Meine Wasserkur*, *Mein Testament*. Mohorjeva družba je poskrbela za poljudno knjigo te vsebine konec preteklega stoletja.

Preprosto ljudstvo je seveda še vedno cenilo domače zdravilce zaradi dveh razlogov: prvi je bil ta, da so zdravniki bili redki in še dragi povrh, drugi pa je bil gotovo v nezaupanju v sodobno medicino.

Kot piše Mirko Karlin, je ponovno zanimanje za naravno zdravilstvo poraslo v petdesetih letih. Znanost je našla spet nove zdravilne rastline, snovi le-teh pa je farmacija s pridom izkoriščala.

Treba je povedati, da so v tem tedaj prednjačili Rusi, ki so raziskali v svojih nasadih kakih 2600 rastlin, zbranih iz vsega sveta.

Slovenska ljudska medicina je prav gotovo v samem vrhu evropske. Če je število rabljenih rastlin merilo, potem pove število 500 zdravilnih rastlin, ki so jih uporabljali naši zdravilci kar dovolj, če ob tem upoštevamo, da so dosti večji narodi bili v tem številu veliko skromnejši.²

Velja še povedati, da so domači zdravilci uporabljali zdravila rastlinskega, živalskega in drugih izvorov. Poznali pa so še odganjalna in preprečevalna sredstva, tako denimo za kugo, pa tudi žive živalske žrtve.

Ko že govorimo o sredstvih, naj povemo, da so naši zdravilci pogosto uporabljali "ogabna" zdravila, ki so v določenem obdobju postala vsestransko znana celo v šolski medicini, v ljudskem zdravilstvu pa niso povsem nikoli izginila. Kot vemo, se je med tridesetletno vojno zelo razpaslo praznoverje, hkrati pa jemanje gnusnih snovi kot zdravilo. Leta 1625 je muenchenski zdravnik Kristian Fr. Paulini napisal knjigo *Heilsame Dreckapotheke*, v njej navaja razne ogabne snovi, ki naj služijo kot zdravilna sredstva.

Zanimivo je, da so ljudski zdravilci že natančno določali, kateri del rastline je uporaben za določen primer bolezni. Celotno to, da so za določene rastline priporočali čas nabiranja, je to slednje še danes živo med ljudmi. Naša ljudska medicina je uporabljala v 40 % čarodejne postopke, 60 % pa so zdravili z rastlinami. Seveda so spet ločili

---

² Mirko Karlin, *Farmaceutski vestnik* 1-4/1970

zunanjo in notranjo uporabo zdravilnih sredstev. Po izvoru so uporabljali 36 % nerastlinskih in 64 % rastlinskih sredstev. Najpogosteje se pojavljajo: vino, mleko, žganje, olje in maščobe, med, kis, kruh, kvas, voda, vosek in razni iztrebki, pa živalski deli in druge snovi. Če bi jih razvrstili po pogostnosti rabe, bi bila slika nekako taka: olje, maščobe, mleko, mlečni izdelki, med, voda, kis, žganje, vosek, kruh, kvas ter iztrebki.³

Poleg navedenega so veliko uporabljali še olja in sok rastlin, žgano vodo iz njih, vodo od namočenih rastlin, čaje, pepel rastlin in drugih snovi, rastline in druge snovi za dimljenje, razna mazila za obkladke in obliže.

V Zgornji Savinjski dolini je imelo posebno privlačnost "črno olje", ponekod "smolenak" imenovano. Pridobivali so ga kot izplen destilacije smole ali bolj redko tudi iz mecesnovega lesa, še bolj redko pa iz brinovega lesa. To olje so rabili tako pri zdravljenju ljudi, kot živali.

Kajenje obolelih delov telesa je bila stara navada. Poznali so tudi vdihavanje (inhalacija) raznih tekočih snovi iz rastlin in drugih snovi. Kajenje so opravljali tako, da so na vročo zidno opeko ali v kakšen železen lonec nasuli žerjavice in na to spet določeno snov, ki je bila pač primerna.

Pri čarovniških postopkih so uporabljali papir, največkrat moder ovojni, dalje je bila priljubljena vrvica, zelo razširjeni so bili okrogli potočni kamni raznih barv, razni deli živalskih organov, ki so jih najprej posušili in potem zmleli v prah za že omenjena kadila. Ob tem so bila še razširjena razna verovanja, kot denimo: v Solčavi so verjeli, da mora bolnik, ki ga muči zlatenica, uživati vodo, ki teče skozi naravno luknjo v kamnu. Sploh so v naravne luknje v skalah vtikali boleče ude, da bodo pozdravljeni; o tem več v nadaljevanju.

Povsem nekaj posebnega pa bilo presajanje bolezni na živali, mrtve predmete in mrtve ljudi. Tudi o tem bomo spregovorili kasneje.

---

³ Vinko Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana 1974

DOMAČE ZDRAVILSTVO IN ŠOLSKA MEDICINA

Ljudje so se od nekdaj borili za življenje, sem je seveda spadalo tudi prizadevanje za ohranjanje zdravja, bolj kot vse drugo pa je bilo pomembno zdravljenje bolezni. Preprosta ljudstva so seveda poglobljeno živela z naravo in v njej iskala odgovor za marsikatero stiske. Tako je razumljivo, da so iskali tudi v njej vir zdravja in sredstva za zdravljenje. Ob tem so seveda podlegali raznim mističnim navadam, saj si celo narave niso znali povsem tolmačiti. Tudi znanja so kot izkušnje njihovega trdnega življenja črpali iz narave. Na vseh stopnjah razvoja pa so nujno čutili potrebo po zdravilstvu.

Ni namen segati predaleč v preteklost, bolj bi kazalo govoriti o časih, ki so že prinesli ljudem več znanja in poznavanja. V njih so se že pojavljali vladarji, ki so celo ukazali gojenje zdravilnih zelišč ob gradovih in samostanih, širili so zaupanje ljudi v zdravilce in zdravila ter opozarjali na nevarnost verovanja v nadnaravne sile, kar se je pojavljalo predvsem v raznih čarovniških postopkih.

Vemo, da je z zagovarjanjem tesno povezano verovanje in to so razna verstva tudi pridno izkoriščala. Ko pa so s to dejavnostjo pričeli še preprosti ljudje, so naenkrat lahko postali žrtve prepovedane čarovniške dejavnosti. Pa vendar, med ljudmi se je ohranilo domače zdravilstvo z vsemi postopki, pa čeprav je to bilo komu vseč ali ne. Ljudstvo je bilo vedno navezano na lastno iznajdljivost!

S porajajočo se šolsko medicino so se marsikje odnosi do ljudskega zdravilstva do kraja zaostрили, pa čeprav niso bile objektivno dane možnosti, da bi bili "rañocelniki" in pozneje zdravniki dostopni širokim množicam ljudi. Ljudska modrost je seveda manj veljala kot naučeno znanje. To pa je gotovo tudi škoda, saj je marsikaj dobrega tonilo v pozabo ali bolje, bilo je izgnano iz sveta dovoljenega. Tako je bila pretrgana nit znanja ali bolje poznavanja narave in trdnega zaupanja v moč duha.

Določeno obdobje je bilo glede upoštevanja izkušenj domačega zdravilstva prav kruto. S tem je šolska medicina gotovo do določene stopnje izgubila že preizkušena vedenja o zdravilstvu, ki bi se lahko koristno povezala s strokovnim znanjem, v dobro bolnikov.

Na te negativne pojave je opozoril že prenekateri znanstvenik preteklega časa že tedaj, ko je bilo še marsikaj živega iz znanja domačih zdravilcev. Dr. Rudolf Zaunick je leta 1932 napisal razpravo o tem in govoril o smislu in nesmislu ljudsko-medicinskega verovanja in

postopkov. Razprava je bila objavljena v reviji Gesundheit und Erziehung v Nemčiji, o njej pa obsežno piše tudi dr. Elfriede Grabner v knjigi Volksmedizin, Darmstadt 1967.⁴ Izvlečki iz referata dr. Zaunicka povedo dovolj nazorno marsikaj o razmerjih do ljudske medicine:

“Pred nekaj desetletji so učitelji in tudi zdravniki manj poznali miselnost in ravnanje ljudstva, kot danes. V 18. stoletju so razni “napredni” ljudje napovedali boj vsemu vražjeverstvu. Kot značilen primer je naslov sestavka katoliškega teologa Ferdinanda Sterzingerja “Prizadevanja za odpravo vražjeverstva” (Muenchen 1785). Na eni strani so želeli racionalisti odpraviti ljudsko medicinsko verovanje in zdravljenje, na drugi pa so si prizadevali pojasnjevati tedanjo znanstveno medicino. Izpod peresa švicarskega zdravnika Simon-Andre Tissot-a je izšel zapis “Avis au peuple sur sa santé” leta 1761, ki je bil kmalu preveden v sedem jezikov, v nemščino ga je prevedel h. c. Hirzell pod naslovom “Anleitung fuer das Landvolk in Absicht auf die Gesundheit” (Navodila kmečkemu prebivalstvu v pogledu zdravja). Ta knjiga je izšla v Zuerichu 1762 - 1767, seveda je sprožila številne podobne zapise, pisane s strani učiteljev ali zdravnikov. (Tudi na Slovenskem lahko zasledimo vrsto podobnih publikacij, op. A.V.)

... Materialistično usmerjeni znanstveniki in predvsem zdravniki so kmalu verjeli, da je v ljudstvu zatrto vrežjeverstvo in ljudsko-medicinsko verovanje. Še so pozivali k poučevanju, predvsem podeželskega prebivalstva, o nesmislu ljudskega zdravilstva in verovanja. Zdravništvo je smatralo ljudsko medicino za “padarstvo” in nesmisel se jim je zdelo ljudsko verovanje v tej zvezi.

Kakšno povezavo je dejansko imela znanstvena in ljudska medicina, si ljudje v drugi polovici preteklega stoletja še niso mogli pravilno predstavljati, saj je manjkalo zgodovinskega vpogleda v tej povezavi. Razen tega so smatrali, da je znanosti nedostojno, če bi znanstvena medicina preučevala ljudsko. Ob tem pa so pozabili na zelo pomembno dejstvo, da je v ljudski medicini duševnost odigrala posebno odločilno vlogo.

Res so že pričeli, predvsem na podeželju živeči učitelji in zdravniki, zbirati podatke o ljudski medicini, seveda pa ni bilo volje, niti namena, proučevanje zbranega. Žal je pri tem opazno, da so pogosto iskali dokaze za nesmisel in ne smisel ljudske medicine, ali bolje, ljudsko-medicinskega ukrepanja.

Kaj je bilo na področju ljudske medicine in navad znanega, sta izdala v knjigi “Vergleichende Volksmedizin” Oskar von Hovorka in Adolf Kronfeld. Delo je obsegalo dve knjigi in je izšlo 1908/09. To delo je še danes velikega pomena, saj sta pisca uporabila primerjalno metodo. Za tem so se vrstila dela na to vsebino, saj je cela vrsta zgodovinarjev medicine pripravila svoja opažanja. Naj navedemo nekatere pisce: M.A van Andel, P. Diepgen, M. Hoefler, M. Magnus, S. Seligmann, G. Sticker in drugi. Tudi naravoslovci te smeri so mnogo pisali, denimo, R. Robert, H. Marzell, F. Netolitzky, A.

---

⁴ Grabnerjeva je posvetila v svoji knjigi ugledno poglavje tudi slovenski ljudski medicini in priobčila vrsto zagovorov v slovenskem jeziku.

Tschirch, R. Zaunick in drugi. Med narodopisci pa so znani F. Hempler, R. Trebitsch, H. Vorwal in drugi. Navedeni pisci so svoja preučevanja oprli na vsebino ljudske medicine, zgodovinske poglede, izkustvenost, seveda pa predvsem na duševno plat.

V novejšem obdobju je več preučevanja ljudske medicine, ki preko primerjalnih načel ugotavlja zgodovinska dejstva, izkustvene plati kot razumljivejše in duševne okoliščine kot poudarjen faktor. Tako bo verjetno lažje ugotavljati smisel ali nesmisel ljudske medicine in verovanja v zvezi z njo.

... Resnica je neizpodbitna, pred vsako šolsko medicino je najti ljudsko, čeprav je le iskustvenega izvora, to pa pomeni, da je nastala na temelju naravnega človeškega izvora, kar spet pomeni, da je nastala na temelju naravnega človeškega zdravilskega instinkta, ali pa ima osnove v religiozni sferi. Dejstvo je, da se je prvotno, šolska medicina navezala na ljudsko. Prav ljudski medicini se smemo zahvaliti za začetke zdravljenja ran (ranarstvo) in porodne pomoči, dalje poznavanje ugodnega učinka vode iz mineralnih vrelcev, pa vode nasploh.

... Nasploh lahko trdimo, da je več ali manj ob šolski medicini obstajala vseskozi še ljudska medicina, seveda v dokaj omejenem obsegu, občasno pa celo z veliko stopnjo medsebojne strpnosti. Preprosti ljudje pač niso sledili razvoju šolske medicine, je kratkomalo niso dojeli in razumeli. Spremembe v miselnosti so le postopoma in zelo počasi prodirale med "ljudstvo", pač toliko, kolikor so uspeli šolsko medicino resnično razumeti..."

VRZELI V IZRAZJU

Zapisi, ki jih preučujemo in izvirajo iz zgornjesavinjskega predela, potrjujejo dejstvo, da so zapisovalci največkrat prepisovali razne zdravilske nasvete iz tuje literature, v naših krajih je tedaj prevladovala nemška. Že po samem izražanju je mogoče ugotoviti, če gre za izvorno besedilo, ali pa je to prepisano oziroma prevedeno iz nemščine. Zapisovalci pogosto niso znali prevesti kakšnega izraza, pa so zato uporabili kar ponemčenega. Naj navedemo nekaj primerov. V zapisih iz druge polovice 18. stoletja najdemo izraze, denimo grinte (kraste, izpuščaj), skrumbe (bule), mišerbast (zlatenica), skernina (revmatično obolenje sklepov), fajhtikost, flus, cirkel, natirlih ica, luft okol serca, genereji flus, merzli fergift, in še bi lahko naštevali. Seveda je treba spet poudariti, da prepisovalci ali zapisovalci največkrat niso bili medicinsko podkovani in se torej niso znali izražati dovolj jasno glede bolezenskega pojava, sploh pa niso poznali izrazov za določene bolezni.

Prav nasprotno temu pa najdemo zapise domačih zdravilcev, ki so plod izvirnih izkušenj in nimajo že omenjenih popačenk. Seveda pa tudi v njih ne najdemo naziva bolezni, le boren opis bolezenskega pojava in nato nasvet za zdravljenje.

Popačenke in narečne izraze najdemo seveda tudi za razne snovi in zelišča, ki so se rabila v domačem zdravilstvu, kar pravtako kaže na značilnost pomanjkanja poznavanja slovenskih izrazov.

Prav je, da navedemo nekaj primerov iz besedila zapisa, o katerem govorimo, da se bo bralec lahko soočil z načinom predstavljanja določenih bolezenskih znakov v tistem času. Pri ugotavljanju bolezni na urinu so na primer zapisali:

“En gost in grob cirkel pomeni bolezen v zadi glave, zelene farbe cirkel pomeni velike iberžne kervi, ene svinčenaste farbe cirkel pomeni da je glava po levi strani bolana od fajhtikosti, en cirkel rumene farbe ino tenek, pomeni zastanost v črevih, en cirkel zelene farbe, da se trese ali trepeče, pomeni božji žlak ali flus v glavi. En velik mah na vodi, to pomeni bolezen tega želodca ino voske čreve ino grobe fajhtikosti vetrov.” Na drugem mestu najdemo tole vsebino: “Imaš zravno ahtat, de tud enega dohterja več barti žirta, kader en svoj cajt močno ma, al en flus na svojimu cajtu, je ta voda ravno tudi kakor tih nosečih in črevo raste, de jo začne dušit, de je noseča, al vender ni”.

Še morda zdravilski nasvet, ki se glasi takole:

“Za generiji flus po katerem pride sušica in eter v scanju, vzami nespran puter in černi koren z vodo zmešaj in maži po hrbti (križu) in ledjah, to pomaga.

Za samem flus vzemi salatno seme in gartrožovo seme, kuhaj in pij”.

Pa ponudimo še točen prepis besedila, da lahko spoznamo v kakšnem jeziku in pisanju je zapis napisan, kot primer:

“Kadar se voda per človeku sapirje, tako tote reči nucaj, dobi tičje proso ino smolovih vršičkou nalomi ino teh martveh kopriv cvit, lete reči ukup kuhaj ino sa shejo pi ino od použa tisto lušina olupine dobi, ko se použi sadelani, stouči ino na frišni vodi noter jemli”.

Omenimo še nekatere druge, že pozabljene ali vsaj deloma neznane besede v zvezi z domačim zdravilstvom. Velikokrat naletimo na bolezen, ki jo v domačem zdravilstvu, predvsem v krajih ob Savinji in Dreti, imenujejo “prunt, pront”.

Ljudje vedo povedati, da je tako bolan človek postal moder v obraz, “bil je plau ko firtah” in ga je pogosto tudi dušilo. V ljudski govorici je še živo pravilo, da “prontna žena ni smela dojeti”. V zapisu, najdenemu pri Goličniku v Dol-Suhi, lahko preberemo tudi tole: “Kateri zhlovek

maprunt nopa je debeu zkil ma zherno vodo alpa ardezho, alpa mrasiga tak pa ne sme vina pit ne sele jest ne mleku ne feshola ne graha ne krampirja...". Menili bi lahko, da gre pri tem za prisad, ki mu v nemščini pravijo tudi "Brand". Če torej upoštevamo narečja na Štajerskem, kjer ta beseda narečno izzveni kot "pront, prant" in podobno, kaj lahko sklepamo, da gre dejansko za to bolezen. Seveda ne najdemo pojasnila v kakšnem slovarju, saj gre spet za popačenko. Posebno dragocen pripomoček pri iskanju starih izrazov je nedvomno Pleteršnikov slovar, ki na primer navaja za ljudski izraz "vrid", pravilno vred, kar pomeni gnojno bulo. Vred pa opiše Pleteršnik tudi kot izraz za bolečino, ki jo človek občuti ko se pretegne. Dalje najdemo pojasnilo za pogoste izraze kot, denimo "vgnide", kar tolmači navedeni slovar kot razjede, čire. Tudi, sicer manj pogosto, naletimo na izraz "žifra", ki pomeni po istem slovarju zlatenico. Če govorijo zapisi o "žlemni koži" tedaj menijo sluznice.

Dr. Edvard Pajnič navaja v sestavku Zdravljenje in mazaštvo med Slovenci v preteklih stoletjih (Proteus III/140) nekatere stare izraze za bolezenske pojave kot "pšen" ki pomeni flegmono, govori o "fajhti" in meni tu vlago, za besedo "flus" pojasnjuje kot tok, "šlom" pomeni sluz, je pa res, da podrobneje ne pojasnjuje pomena navedenih besed, ki se uporabljajo v domačem zdravilstvu. Janko Barle pa v svojih zapisih "Prinosi slovenskim nazivima bilja"⁵ navaja "hud luft" kot drisko, "vse slabe lufte" kot napenjanje, "čudna bolezen" pa za otekle genitalije. Govori o bolezni "mišerbast, mešerba, žifra", vse pomeni zlatenico. Piše tudi o "zamašenih prsih", dalje pa tudi o zamašenih jetrih, ledvici, žolču itd. Ne pojasni pa bolezni oziroma bolezenskih znakov. Za besedo "modron" pa trdi, da gre za bolezen črevesja, krče in zaprtje. Tudi Barle omenja v zapisih "flus" kot tok, "boli glava od prevelike vlažnosti in flusa" in še "prežene vse tokove iz glave", vendar pa ne pojasni vsebine besed flus in vlažnost. Zapisal je tudi stavek "kdor je vrden", kar pomeni, da je nekdo bulav, kar se ujema s tolmačenjem besede vrid, vred in pomeni gnojne bule.

Podobne zagate nastajajo pri tolmačenju imen nekaterih zelišč. V različnih krajih naše domovine najdemo zelo pestro paleto izrazov za zelišča in sploh rastline, ki se uporabljajo v domačem zdravilstvu. Gre pač za vpliv narečij in seveda prenešenih imen iz roda v rod. Naši pisci strokovne literature si prizadevajo zbrati čimveč domačih izrazov, je pa

---

⁵ Zbornik za narodni život i običaje južnih Slovena, Zagreb 1936-1937.

seveda zelo težko trditi, da so vsi tudi zbrani. Če prebiramo sezname po raznih knjigah, kaj lahko ugotovimo različnost in potrebno je vse razpoložljivo gradivo prebrati, če želimo poiskati kakšno narečno imenovano zelišče.

Tudi učeni prevajalci, kot je bil Valentin Vodnik, so si pomagali z oblikovanjem novih izrazov. Ti so bili čudno zveneči, vendar pa so ponudili slovensko inačico tujke. Vodnik je v svojem prevodu knjige Matoškovega dela "Babištvo" iz leta 1818 uporabljal izraze, ki so gotovo plod njegovega prizadevanja, da bi slovenski bralci bolje razumeli vsebino. Za primer navedemo: Brahor (golša), zelníštvo (ranarstvo), zelnik (ranocelnik), drístilo (odvajalo), gošavka (vrtnica), jelenorožnjakovec (olje iz jelenovega roga), kermíšel (ječmen na očesu), nalik (izliv), natvorin (materino znamenje), al (pivo), porojivnik (rodilni stol), privretik (zavrelica), priljepik (oblíž), snajdik (zdravniški izvid), sklenica (steklenica). Naj bo dovolj. Podobno so si tudi pomagali nekateri drugi prevajalci iz vrst razumnikov.

V našem primeru torej, nam pri preučevanju zapisa iz druge polovice 18. stoletja delajo preglavice izrazi kot so: fergift, flus, fajhtikost, ki je lahko mrzla ali vroča in morda še prunt.

Za izraz "vergift" najdemo tolmačenje v zapisih dr. Frana Kotnika in Pavla Koširja⁶, ki sta dolgo let preučevala koroško ljudsko medicino. Oba navajata, da gre pri izrazu fergift za bolezen, ki jo označujemo z revmo, protinom ali skrnino. Dalje tolmačita pisca izraz "trotamora", ki pomeni v ljudski predstavi grdo pošast, ta spreminja svojo podobo in se pojavi ponekod kot črna senca. Seveda spada to pojmovanje v sklop ljudskega verovanja in ne toliko medicine, čeprav so nekoč proti trotamori tudi zagovarjali in smatrali, da gre za neke vrste preganjavico in so jo kot tako tudi zdravili. Podobno so ravnali s pojavom, ki so ga imenovali "mračina", opisovali pa so ga kot zlega duha, ki pride s tujcem ob mraku v hišo in je nevaren zlasti otrokom, povzroča pa nespečnost, ki so jo potem zdravili, največ z zagovori.

Fajhtikost je lahko po starih navedbah mrzla ali vroča. J. Kneipp govori tudi o tem takole: "... če život ne more več spraviti gnilih vlag iz sebe, potem se jamejo človeku zbirati v glavi, od tod si išče vlaga izhod skozi oči. Vlaga je lahko ostra ali žarka...". Tu gre že za prevod besede fajhtikost, popačenke iz nemščine, ki smiselno pomeni vlogo v telesu.

---

⁶ Fran Kotnik, Ljudska medicina na Koroškem, Narodopisje Slovencev II, Ljubljana 1952. Pavel Košir, Ljudska medicina na Koroškem, ČZN 1922.

Ljudski zapisovalci govorijo o vlagi v glavi in drugih organih človeškega telesa. Seveda uporabljajo izraz fajhtikost. Strokovnega odgovora na vsebino trditev okoli vlage in njene vloge v telesu nismo mogli najti ne v strokovnih krogih, niti med slavisti, niti na Koroškem, odkoder je verjetno ta izraz prodril v naše kraje, saj so ljudje v preteklih stoletjih bili močno povezani z življenjem onkraj Olševe.⁷

Po dolgem iskanju tolmačenja med prebivalstvom naše doline je bilo jasno, da je izraz pozabljen in seveda posebej še njegov pomen oziroma pojem. Tako je nanese, da je domača zdravnica dr. Karmen Fuerstova prebrala vest o tem, da navedeni izraz ni znan in tudi vse drugo okoli njegovega pomena v ljudski medicini. Opozorila je na kitajsko tradicionalno medicino, ki veliko uporablja dognanja v zvezi s telesno vlago. Tako je v slovenski knjigi o kitajski ljudski medicini zapisano, da je vlaga boleznотvorni dejavnik, ki okvarja telesne organe in dele. Prihaja zaradi vlažnega zraka (vremena) in vdira v telo. Vlaga lahko prodre v kanale in sklepe kjer povzroči pojav boleče obstrukcije, ali pa tudi globlje v telo, kjer okvarja predvsem vranico. Bi se lahko zadovoljili pri vprašanju fajhtikosti s tem pojasnilom, ki ga torej prenašamo iz sodobnih ugotovitev tradicionalne kitajske medicine? Vsaj lahko si torej predstavljamo, da so tudi naši zdravniki in predvsem tisti, ki so pisali strokovne knjige na to temo, podobno kot Kitajci, poznali vpliv vlage in pojave le-te v telesu in na počutje človeka.

Podobno bi lahko razjasnili pojem flus. Če spet sežemo v kitajsko znanost o tradicionalni medicini, izvemo, da so že od nekdaj poznali bolezn, ki jih povzroča veter. So pa ločili vpliv vetra - mraza, vetra vročina in vetra vlaga⁸. Zato zasledimo tudi v naših zapisih navedbe kot flus v glavi, flus pri ledvicah, flus v pljučih in podobno. Torej, ali morda lahko primerjamo ta pojem s pojmom vetra v kitajski tradicionalni medicini, ki navaja, da ima veter te lastnosti: hiter nastanek, povzroča hitre spremembe kliničnih znakov, ti se selijo semtertja po telesu, prizadene predvsem gornji del telesa, najprej okvari pljuča in kožo? Lahko torej prodre do notranjih organov telesa.

---

⁷ Vrh, preko katerega poteka državna meja, pred prvo svetovno vojno pa so predvsem Solčavani in Lučani bili sorodstveno povezani s prebivalci koroškega predela onkraj Olševe.

⁸ Primož Rozman in Jani Osojnik, *Tradicionalna kitajska medicina*, II. del, Ljubljana 1993.

KDO SO BILI DOMAČI ZDRAVILCI

Domači ali ljudski zdravilci so bili pretežno razgledani in ugledni ljudje. Med njimi najdemo duhovnike, dobre kmete in seveda tudi manj premožne ljudi, ki so na deželi predstavljali spodnjo socialno skupino. Če so prvi koristili svoje znanje iz knjig in bolj sodobnih izkušenj, so drugi delovali največkrat kot medsosedska pomoč, medtem ko so kočarji, ofri in najemniki iskali v tem tudi svoj boljši kos kruha. Zato je razumljivo pogostejše vključevanje socialno šibkih ljudi, saj so imeli dejansko obilo časa za zbiranje raznih zelišč in pripravljanje zdravilnih pripomočkov. Sem sodijo razna mazila, "flajštri" (obliži), olja, v katerih so bila zelišča ali pa so jih destilirali iz smole. Seveda bi našli še marsikaj, kar so rabili za zdravljenje ljudi in živine.

Ob vsem tem ne smemo pozabiti na razne "potovke" in berače, ki so tiste čase hodili iz kraja v kraj in od hiše do hiše. Tudi ti so prenašali razne navade v naše kraje, saj so pogosto prihajali od daleč. Vendar pa med njimi ni zaslediti zdravilcev, ki bi se bavili z zdravljenjem ljudi in živine. Res so nekateri prodajali razne pripravke za čaje, razna olja in podobno, toda ljudje takim zdravilcem tudi ne bi zaupali, kajti veljalo je nenapisano pravilo, da je moral o zdravilcih "iti po okolici dober glas". Je pa zanimivo in omembe vredno, da so prav ti potujoči ljudje kaj radi izganjali uroke in svetovali ljudem kaj jim je početi, če je nekdo otroka ali žival uročil.

Kot smo že omenili, so predvsem potovke prinašale po naročilu iz oddaljenih lekarn razna zdravila. Lažje je bilo glede tega dokler je v nazarskem samostanu delovala lekarna, kjer so se ljudje oskrbovali z zdravili. Ti potujoči ljudje so bili le neke vrste prinašalci potrebščin prebivalcem. Kot odškodnino so pogosto prejeli hrano, prejo ali kakšne druge kmečke pridelke. Od rokodelcev, ki so delali v štiri, o čemer smo že govorili, ni slišati, da bi se lotili tudi zdravljenja, so pa to počenjali podkovski kovači, ki so v šolah spoznali okvirno živinozdravstvo, predvsem konjske bolezni. Ljudje so jim rekli "koliršmid"⁹, nekateri med njimi so bili res uspešni živinozdravilci. Podobno kot v humani medicini tudi v veterini ni bilo v tistih časih dosegljivih strovnjakov na deželi.

Med samimi zdravilci ločimo take, ki so le zagovarjali, druge, ki so zagovarjali in priporočali določena zdravila hkrati in tiste, ki so le zdravili

---

⁹ Popačenka za nemško besedo Kurier-Schmied, kar pomeni kovač, ki zdravi.

z naravnimi pripomočki. Kot je opaziti, so v naših krajih bolj redko uporabljali "ogabna" zdravila, čeprav je tudi to bilo tu in tam v navadi. V nadaljevanju bomo lahko zasledili take primere. Denimo, če se je nekdo urezal v prst, so mu svetovali naj hitro rano "poščije", torej je človeški urin deloval zdravilno, po nekaterih mnenjih pa le preventivno. Uporabljali so tudi kravjak v najrazličnejših primerih, čisto brez ogabnih zdravil torej tudi pri nas ni šlo.

Med "zagovarjalci" najdemo take, ki so zagovarjali v imenu Boga in svetnikov, predvsem zaščitnikov v določeni bolezni ali pri določeni živali. Drugi so zagovarjali na moder papir in nekateri celo na drevesa. To slednje so nedvomno sledi "črne magije".

Prav zanimivo je, da so ljudje zagovore smatrali kot posebno skrivnost in v nobenem primeru niso dovoljevali, da bi vsebino kdo poslušal. To lahko tolmačimo na dva načina: prvi bi bil v "konkurenčnem" ravnanju, drugi pa seveda zaradi vtisa, ki ga je pritajeno momljanje naredilo pri ljudeh, ki so rekli, da je zagovarjalec ob postopku "modlil", kar pomeni v narečju, da je molil. Skrivnosti zagovorov so bile največkrat družinska zadeva in so prehajale iz roda v rod. Poznamo primer, ko je zelo ugleden gospodar v okolici Solčave imel kar 10 otrok, pa ni nobenemu zaupal zagovorov in svojega znanja o zdravilstvu. To bi lahko razumeli tudi drugače, nobenega izmed številnih otrok ni smatral vrednim zaupanja. Drugi primer je zanimiv in potrjuje naše ugotovitve. V Lučah je živela ženica, ki je bila znana daleč naokoli kot zdravilka. Svoje zagovore je pred smrtjo zaupala vnuku, ki je tedaj štel 15 let. Med tem je doštudiral in je torej izobraženec, pa svojih zapisov ni dal na voljo, ker da je stari materi obljubil, da jih nikomur ne bo izdal.

Sicer pa so redki zagovarjalci zapisali besedila zagovorov. Več zapisanega najdemo z vsebino raznih zdravilskih nasvetov ali receptur. V naši dolini je tudi to le skromna dediščina, če pomislimo koliko zapisov so našli, denimo, na Koroškem. Največkrat so zapisi le prepisi raznih zdravniških knjig in razprav, pogosto so dopolnjeni, le redki pa so tisti, ki so izvirni glede na to kje so nastali. Torej o kakšni značilni gorenjski, štajerski ali primorski ali morda koroški recepturi v glavnem ne moremo govoriti. Vse se je nekako prepletalo in znanje je šlo takorekoč od ust do ust.

Ne bo odveč zapisati, da se z zagovarjanjem še danes bavita dva zdravilca, vsaj zanju vemo. Koliko jih je v resnici, ni mogoče trditi, saj opravljajo svoje delo največkrat v ozkem krogu znancev. Zanesljivo pa

je, da zagovarjajo po stari šegi in s starimi zagovori. Zanimivo pri tem je, da se ljudje še vedno zanimajo za tovrstne "zdravilske" posege. Gotovo pa je, da tega ne počenjajo iz izkoriščevalskih namenov! Žal je drugače pri raznih "alternativnih". Oblast bi morala narediti red, da ne bi tudi razni šarlatani mastno zaslužili na račun bolnih ljudi.

Že smo opozorili, da so ljudje le malo kaj zapisali, predvsem iz dveh razlogov: prvi je v tem, da tedaj niso znali vsi pisati, drugi pa, da so ohranili svojo skrivnost. Zato so redki zapisi še prisotni, veliko tega pa so verjetno tudi zažgali v času, ko je cerkev to dejavnost dosledno preganjala.

Najobsežnejši zapis je zapustil Vid Strgar, ki je sprva živel v "Fidovi" zijavki pri Solčavi. Solčavski kronist Valent Vider je o njem marsikaj ohranil in tudi napisal. Opisuje ga kot zelo razgledanega človeka, ki je bil kdaj pa kdaj tudi šegav. Govorili so, da je šolan, toda nihče ni o njem veliko vedel. Zapis je naslovil Zdravje bolnikov, bukve polne naukov za človeško zdravje, spisane k pomoči kmetiškim ljudem, Solčava 1866.

Zelo zanimiv zapis je zapustil Matevž Vršnik iz Nove Štife. Po izrazju sodeč izvira iz obdobja okoli sredine preteklega stoletja. Podrobneje o njem kasneje.

V Ljubiji pri Mozirju je bil najden zapis neznanega pisca, ki je verjetno iz obdobja ob prelomnici tega stoletja.

Med zelo dragoceno izročilo sodi gotovo nekaj utrinkov iz znanja Roka Klemenška, ki jih je Valent Vider našel v družinski kroniki Klemenškove družine. Gre za čas pred prvo svetovno vojno. Manjša beležnica z raznimi nasveti in zagovori je bila najdena v zapuščeni hiši pod Travnikom nad Ljubnim. Pripisemo ji lahko obdobje okoli 1900. Obsežnejši zapis hrani družina Goličnik v Dol-Suhi. So pa najboljši vir, pričevanja starejših ljudi, ki se domačih zdravilcev še dobro spominjajo. Seveda je treba nujno poudariti, da je mnogo tega že pozabljenega, saj v preteklosti ni bilo zapisovalcev, ki bi tovrstno ljudsko modrost ohranili ali objavili.

Kot zelo dober vir sta služila tudi zapisa, ki ju hrani Zvone Čebul v Šoštanju, izvirata pa po vsej verjetnosti iz te okolice in sta torej tudi za naše razmere zelo zanesljiv primer podatkov. Prvi je verjetno iz sredine 19. stoletja, drugi pa je iz kasnejšega obdobja. Več kot očitno gre za pisanje, ki v obeh primerih daje slutiti, da sta zapisovalca bila

izobražena. Posebno prvi je tako po vsebini kot po obliki podoben tedanjim knjigam, ki so bile pisane v nemškem jeziku. Bile so urejene po poglavjih in številčno urejenih receptih. Tako je lahko kot vzor služila knjiga Encyklopaedie der Volksmedizin, ki jo je napisal Georg Friedrich Most in je izšla leta 1843 v Leipzigu. Vsekakor zasledimo podobno urejene zapise v slovenščini, gre torej v glavnem za prevode. Pri drugem zapisu, ki ga hrani Čebul v Šoštanju, je značilno poglavje, ki obsežno opisuje ugotavljanje bolezni s pomočjo urina. Mimogrede, Strgar v svojem zapisu izrecno opozarja na nevarnost te metode, če je zdravilec ne obvlada do potankosti. O tem več pozneje.

V naših krajih je bila zelo razširjena Večna pratika, ki so jo izdali v Celju leta 1791. V njej je žalski župnik Anton Breznik napisal vrsto zanimivih zdravilskih nasvetov tako za ljudi, kot tudi za živino. Omenjeni pisec je v izdaji, ki je izšla leta 1789 v Ljubljani, (zanimivo za duhovnika) napisal tudi nekatere nasvete v zvezi z odganjalnimi sredstvi v primeru kuge, ki da imajo čudodelno moč, denimo stolčena in posušena žaba, ki se v svileni ruti nosi okoli vratu in odganja kugo, takšno moč ima tudi posušeni in stolčeni pajek...

Naj predstavimo nekatere znane zdravilce iz naših krajev. Vsi, razen ene ženske, so že pokojni. Želimo jih opisati da bo bralec sam ugotovil kako zanimivi so bili ti ljudje, v katere so imeli naši predniki takšno zaupanje.

Matevž Drečnik, dninar in kočar na Kolovratu nad Mozirjem. Poznan je bil po privzdevku "Zadrecan", ker se je v to okolje priženil iz Zadretja. Rojen je bil 18.9.1851 v Šmiklavžu pri Novi Štifti, poročil se je k hiši Ljubija št. 34, tu je 18. 8. 1930 tudi umrl. Ljudje so ga poznali kot uspešnega zdravilca in ga klicali v razne kraje Doline. Veliko je zdravil tudi v predelu Šoštanja. Poznan je bil po tem, da je zdravil s pomočjo kamnov sv. Pavla, seveda so njemu zadoščali kar potočni kamni raznih barv. Pri bolniku jih je razvrstil po barvi in med postopkom zdravljenja mrmral nerazumljive besede, vendar pa je svoj zagovor vedno zaključil z besedami, s katerimi je nagnal bolezen v "Stoparjeve peči" (kamnolom ob potoku Ljubije).

Rok Klemenšek je bil ugleden kmet in daleč znan ovčerejec v Solčavi. Rodil se je na velikem hribovskem posestvu nad Solčavo leta 1859 in je tam leta 1931 tudi umrl.

Rok Klemenšek, ugleden kmet in dolgoletni župan občine Solčava.

Njegov sin Kristl, ki še živi kot edini izmed številnih otrok, v Mozirju, je očeta opisal kot odličnega govornika, dolgoletnega župana Solčave in razgledanega ovčerejca, ki je bil večkrat odlikovan v tedanjem avstrijskem cesarstvu. Veliko je potoval po Franciji, Italiji in Švici, kjer je spoznaval ovčerejo. Znan je bil po odbiri ovac solčavsko-jezerske pasme. Ljudje so mu zaupali, tako zdravljenje njih samih, kot tudi živine. Veliko je priporočal knaipanje. Zagovarjal je tako ljudi, kot tudi živino, vendar pa svojih zagovorov ni povedal nobenemu izmed otrok. Vedel je veliko nasvetov za počutje živine, ki jih drugi ljudje niso poznali.

Terezija Kladnik - Jerčela, zelo znana zdravilka iz Luč.

Terezija Kladnik, zdravilka v Lučah. Bila je kajžarskega porekla. Rodila se je leta 1882 in je leta 1980 umrla. Smisel za zagovarjanje in zdravljenje je pridobila od svojih staršev, ki so bili znani domači zdravilci. Zagovarjala je in pri tem verjela, da ji priprošnja v kapelici na Molički planini daje moč in uspehe. Poznala je izvrstno vso domačo floro in priporočala uporabo zelišč, ne pa toliko snovi živalskega ali

drugega izvora. Ljudje so ji zelo zaupali in o njej je šel glas po kraju, da zmore vsako bolezen. Nekateri njeni postopki so mejili na čarovnijo.

Še živeča zagovarjalka Angela Golob iz Šmiklavža pri Novi Štifti.

Angela Golob, zagovarjalka v Novi Štifti pri Gornjem Gradu. V ta kraj se je priženila iz Gozda (kamniško območje preko Černivca), tam se je rodila 30. 4. 1920. Zagovarja ljudi in živino in je še danes v svojem delu iskana. Vse zagovore se je naučila od svojega brata, ta pa od starega očeta, ki je bil baje znamenit zagovarjalec in sploh zdravilec. Izvira s hribovske kmetije, njen mož je bil v domači okolici znan kot rezar merjascev in drobnice.

Martin Zidarn - Bak iz Šmartnega ob Dreti, velik kmet in znai zdravilec.

Martin Zidarn - Bak, doma v Šmartnem ob Dreti. Bil je velik kmet in žagarski gospodar. Rodil se je 7. 11. 1853, umrl pa je 14. 11. 1941. Znan je bil po uspešnem zdravljenju hudih ran in takih, ki se niso rade celile. Tudi njegova hčerka je bila odlična zdravilka. Domači vedo povedati, da vse svoje življenje ni potreboval zdravnika, tudi njegova družina je bila deležna le njegove nege. Zagovarjal ni, kot zdravila je uporabljal le zelišča in pripomočke naravnega izvora.

Marija Weiss - Galjaška z Vrhov, zdravilka, ki je bolezní ugotavljala na urinu.

Marija Weiss - Galjaška z Vrhov nad Šmartnim ob Dreti. Rodila se je leta 1881 kot kmečka hči. Umrla je leta 1932. Vse do svoje smrti je bila zdravilka velikega slovesa. Znano je, da so k njej hodili celo iz sosednje Koroške po pomoč. Zanimivo, njen brat Ferdinand je bil nadvse uspešen živinozdravilec, ki je imel ustrezno literaturo in se je nenehno izpopolnjeval v znanju. Tudi Marija je bila zelo učljiva. Tako je bila ena redkih, ki je kar sama pripravljala zdravila in redno kupovala sestavine v lekarni. Kar je najzanimivejše, bolezen je ugotavljala le na urinu. K njej so nosili stekleničke z urinom bolnika, od nje pa potem zdravila. Zdravila je v glavnem notranje bolezni. Postala je trn v peti pristojnim zdravnikom, ki so proti njej sprožili postopek in pogosto so žandarji premetali hišo in iskali njene pripomočke, pa kot pripoveduje njena hčerka Pepca Podbregar, niso nikoli nič našli, ker so Galjaško ljudje obveščali, ko so videli žandarje. Zagovarjala ni nikoli.

Alojz Perme - Črnkovač iz Lok pri Mozirju, je izdeloval razna mazila in tinkture.

Alojz Perme - Črnkovač iz Lok pri Mozirju je bil izdelovalec daleč znanega mazila, ki so ga ljudje poznali kot "kovačev flajšter". Izdeloval

pa je tudi zdravilo za notranje bolezni, ki se je jemalo po žličkah. V Loke je prišel kot mladenič in se izučil kovaštva. Svojo obrt je odlično opravljal. Znan je bil kot razgledan človek in ljudje so mu pripisovali šole, saj je imel veliko knjig. Prišel je iz Stične, zato so nekateri menili, da je tam hodil v gimnazijo. Rodil se je v Stični 23. 1. 1901 in je v Mozirju 8. 3. 1983 umrl.

Marija Levar, poštna uslužbenka in zdravilka v Šmartnem ob Dreti.

Marija Levar v Šmartnem ob Dreti je bila znana zdravilka. Znanje je pridobila od svojega očeta. Rodila se je 24. 2. 1983, umrla pa je 4. 5. 1972. Kot hči velikega kmeta je obiskovala srednjo šolo, nato pa je bila poštna uslužbenka v domačem kraju. Že zaradi narave njenega poklica je imela veliko opraviti z ljudmi. Kot odlična poznavalka zdravilnih zelišč je kmalu postala znana daleč naokoli. Sama je rada pripovedovala, kako je veliko znanja dobila od Galjaševe. Seveda pa se je nenehno izobraževala in se tudi iz knjig veliko naučila.

Marija Zupan - Florjanovka, rojena Urbanc, se je priženila k Florjanom v Lepo Njivo pri Mozirju. Rojena je bila 25. 11. 1886, umrla pa je 16. 11. 1966. Bila je doma na kmetiji Presečnik, tam je že več rodov nazaj kdo od domačih zdravil ljudi in živino. Tako je znanje pač podedovala od očeta, ki je bil znan kot dober zdravilec in tudi živinozdravilec. Florjanovka se je lotila tako zdravljenja ljudi, kot tudi živine. Nikoli ni zagovarjala, priporočala je izključno zdravila iz rastlin ali živalskih organov. Veliko je uporabljala postopek kajenja (dimljenja). Tudi smodnik je rada uporabljala, dokler ni nekoč prišlo do manjše nesreče, potem je baje to nevarno snov v svoji praksi opustila. Marsikdo, ki Florjanovke ni poznal, je ob pogledu nanjo obupal, bila je namreč na vse pretege preprosta ženica.

Franc Žmavc - Naroden, izdelovalec mazil v Bočni.

Franc Žmavc - Naroden iz Bočne, je bil kajžar z malo zemlje in je zato iskal zaslužek v raznih dejavnostih. Bil je zelo spreten popravljalec raznih strojev in je poleg tega izdeloval še razne pripomočke za orodja. Rodil se je v Bočni 23. 3. 1886, tu je tudi umrl 19. 9. 1963. Opisujemo ga zaradi njegovega mazila, ki je bilo med ljudmi zelo priljubljeno in iskano. Imenovali so ga preprosto "narodnova žavba". Mazilo je pripravljal v mali izbici, kot vse kaže na osnovi smole, dodajal pa je tudi zdravilna zelišča, saj je pripovedoval, da dela žavbo le tedaj, ko je moč nabrati ustrezna zelišča. Domačini pripovedujejo, da je mazilo dišalo po brinju, uporabljali pa so ga za celjenje trdovratnih ran.

Vid Strgar - Fid iz Solčave, je gotovo za naše razmere največ naredil za ohranitev zdravilskih ukrepov iz prejšnjega stoletja, saj je zapustil obsežen zapis, ki ga je naslovil Zdravje bolnikov to je bukve polne naukov za človeško zdravje, opisano k pomoči kmetiškim ljudem v Sulcbahi 1866. V tem zapisu opisuje zelišča, bolezni in ukrepe. Zapis je za tiste čase zelo pregledno urejen, o njem bomo še obsežneje pisali.

Vid Strgar je bil rojen 15. 6. 1836, umrl je 15. 4. 1922 v Solčavi. Sprva je živel v takoimenovani "Fidovi zijavki", ljudje so ga cenili kot zelo modrega človeka in dobrega zdravilca. Poleg tega so mu pripisovali čudne moči, ki pa so jih utemeljevali s tem, da je imel Kolomonov žegen, iz katerega je črpal te moči. Imel je baje še razne druge zapise, ki pa so ob požaru njegove kočice zgoreli.

Predstavili smo nekaj zdravilcev oziroma zdravilk našega območja. Le toliko, da si današnji bralec lahko predstavlja kako preprosti so bili ti ljudje, ki nikakor niso želeli kogarkoli izkoriščati in so največkrat smatrali svoje delo kot krščansko dolžnost. Seveda so radi sprejeli nagrado v hrani, zaračunavali pa baje načelno niso nikoli, to je bilo verjetno povezano s prepričanjem, da le globoka vera v postopke in sredstva, uporabljena kot zdravila, pripomorejo k ozdravitvi.

ZAPISI, NAJDENI V DOLINI

Zapisi, ki so bili najdeni pri nas, so ali prevodi s pripombami piscev, ali pa so izvirni, žal pa je le-teh najti manj. Seveda je nujno opozoriti, da tudi prevodi niso bili vedno izpod peresa poznavalcev stroke, saj so nekoč celo razne dame po gradovih in v mestih iz dolgočasja prevajale tujo literaturo. Tako je kaj lahko prihajalo do napačnih tolmačenj, kar je že v osnovi pomenilo napako, ki se je potem pri nadaljnjem prepisovanju ponavljala oziroma lahko še celo poudarjala. V naših razmerah je prišlo največ prevodov, kot smo že omenili, iz nemščine s Koroške, bili so več ali manj dobri.

Za izvirne zapise je značilno:

- domače izrazje,
- uporaba domačih zdravilnih zelišč,
- ni navedb količine nekega zelišča ali kakšne druge zdravilne snovi,
- bolezenski pojavi so le v opisni obliki,
- nikdar ni predlagana uporaba lekarniških izdelkov.

Tu se potem srečujemo z izrazjem, ki je pogosto že pozabljeno. Imena raznih zdravilnih zelišč so domala uganka, čeprav imamo Slovenci v tem pogledu dosti strokovne literature. Jasno je, da so uporabljena tudi narečna imena oziroma izrazi, ki so tonila v pozabo. Glede potrebnih količin najdemo v zapisih največkrat "za noževu konico", ali "za tri prste", ali "prgišče". Najzanesljivejši dokaz, da gre pri nasvetu za prepisano recepturo pa je v tem, da se navaja količina, denimo v lotih ali drugih merah tedanjega časa. V okolici Luč in Solčave so uporabljene rastline, ki so tam znane in tam tudi uspevajo, tudi to dokazuje izvirnost zapisa. Če govorimo o izvirnosti, potem mislimo na zapis, ki je nastal izključno iz izkušenj posameznih zdravilcev ali pa na temelju prenašanja znanja iz roda v rod.

Smatramo lahko, da je še v preteklem stoletju ostalo od izvirne ljudske medicine bore malo, največ tega so ohranili, kot že rečeno, hribovski prebivalci, ki so bili komunikacijsko odrezani od nižinskih predelov.

Usode številnih zapiskov naših zdravilcev so bile pod vplivom pogostnega preganjanja s strani gosposke in stroke (medicinske), že vnaprej zapisane uničenju. Mnogokje so stare knjige s takšno vsebino, pa tudi zapise, kot brezbožne zavrgli, največkrat zažgali. Še danes je

zaslediti med ljudmi nekakšno zadržanost, ko nanese pogovor na domače zdravilstvo, posebno še tedaj, ko je treba kaj povedati o zagovorih, prenašanju bolezni na mrtve stvari in verovanju v uroke. Seveda pa moramo predvsem priznati, da je sedanji čas že zatemnil spomin oziroma preprosto: zdaj je že prepozno za temeljito preučevanje domačega zdravilstva.

STRGARJEV ZAPIS

V gorskem okolju Solčave je pred prvo svetovno vojno skromno živel Vid Strgar. Poznal je vse domače zdravilne rastline in bral razne knjige, ki so bile na voljo o zdravilnih učinkih zelišč. O njem so pripovedovali najrazličnejše zgodbe, tudi tisto o težavah, ki da jih je imel s hudičem. Tega je znal priklicati in ko je tako nekoč spet uprizoril srečanje z njim, ni bil dovolj pazljiv in hudič je stopil v krog (ris), potem pa ga je komaj zmogel poslati nazaj v pekel.

Mimo vseh govoric lahko sklepamo, da je Strgar obiskoval šole, le katere, ni mogoče ugotoviti.

Rad je ustregel, kadar je šlo za zdravljenje ljudi in živine, ljudje pa so Fidu zaupali, saj je po njihovem imel tudi "kolomon", s tem pa je po ljudski veri pridobil posebno sposobnost obvladovati "nadnaravne" sile zla in dobrega.

Za nas je pomembno njegovo pisanje zapisa "Zdravje bolnikov to je bukve polne navkov za človeško zdravje, opisano k pomoči kmetiškim ludem v Sulcbahi 1866".

Pa opišimo najpomembnejša poglavja Strgarjevega zapisa, ki ga hrani knjižnica SAZU v Ljubljani pod številko 54.

Pod poglavjem "Moč in nuc rožic" je opisal uporabo tehle rastlin:

divje šmarnice, pelina, metlike, črne bili, rigelc (drukalce), gabeza, zlate rože, natrasa (natres), vrednjaka, jetičnika (erenprejs), repla, habata (atih), bezga, vrtnic (gautenroža), kordabenedikte, tavžentrože, kiselice, kresnice, kamelice, regrata (revar), mišja ušesa, bele detelje, mačkove detelje, koprive, melise, mete, polaja (polajč), petprstenka, viržiča (rožič?), viranta, šentjanževke, velikega korena, enciana, popelna, ajbiža, krvoščenke, morave, čmerike, teloha, nageljna, redkve, kačnika, kodermana(?), bršljana, slaka, hmelja, jagodičja, ženske vrednice (formentil), šetjanževe korenine, glašenca, volovjega jezika, majarona,

strnada, materine dušce, žajbeljna, rožmarina, terpotca, hrena, vijolice, brinja, oreha, hrasta, vinske trte, jabolka, hruške, češen in rabarbare.

ZDRAVJE BOLNIKOV

*To je
bukov polne naravo za
človeško zdravje*

*spisano s pomočjo Kmetiške
šole ljudem*

v Solčevski 1866.

Naslovnica Strgarjevega zapisa iz Solčave.

Po poglavjem "Druga zdravila" najdemo:

zdravila za glas, za glavobol od mraza, za glavobol od fajhta (vlage) in flusa, če se meša in vrti (vrtoglavica), če bi kaj gnilo, za grinte, za lase, za oči, ušesa, nos, za kri ustaviti, za usta, zobe, od sape, za grlo, za krče, kadar kdo kri pljuje, za naduho, za pljučno bolezen, za kašelj, za jetiko, kadar se "jetka prjema", huda jetika, za pljuča in jetra "scelit", jetka na jetrah, vnetje jeter, bolečine v prsih, za želodec, odprava šljajna, za povračanje, leksiri, in za gliste preganjati.

Moc' Meic in preparacijon
zelca kozic in Korenin
in žgane vode

1. Smarnice. Maiblumen.

Miso, tergač za nuroat ho da
so žgane tik vsaj večer namoč
v vino 4 teone potim ga odli in
vej okotol in ga žji. liga vina
in žlico in 6 zern popra se mo
tist meso ni treba bat da bi ga
božji žlak odam osah juter eno
žlico popit sprac božjast čičo
flajne in mairon. glavno žad
moč prazine oro bolim zгла
ve in da dober sponic

Voda
oti vodi rati moči na oči po-

Ena izmed strani zapisa Vida Strgarja.

Poglavje "Žaube in kadila" vsebuje:

za vid, flajšter za vid, brinova žauba, oteklnska žauba, žauba za leksirat,
za vleč, za rane, flajšter za prisad, petlarska žauba, žauba za božjast, za
garje, druga za garje, tretja za garje, kadilo za otekline, gladno kadilo,
kadilo za vrat, kadilo za maternico, kadilo za skernino, kadilo za prisad,
kadilo za šen, kadilo za oplatk in kadilo za fluse.

V posebnem poglavju pa je Strgar zbral še nasvete za zdravljenje tehle bolezni oziroma zdravstvenih tegob:

kadar vranca boli, kadar trebuh boli, za madrom (trebušna bolezen), za mizerere (bluvanje blata), lušt za jest nardit (apetit), za žejo pregnat, tinktura za bolečine in mrzlico, za bodne (zbadanje), za mizerbast (zlatenica), za flusen otok, za napad slabosti, za grižo in zaprtje, za zaprtje vode, za poštajno?, za maternico, za vodenico, če voda uhaja, če črevo od koga gre, bolečine v križu in kolenu, za vetrove, za vročino in mrzlico, za božjast več sort, za božji žlak in za mraz, če kri piša od zlate žile, za mlade ljudi, za fergift in kilo, za protin in spolovile, za glide, za krče in rane, različna zdravila, za opeklino in bule, za raka, za fistlne in drugačne pike.

Izrazje, ki ga je rabil Strgar, je v marsičem pozabljeno in zaradi tega tudi različno tolmačeno. Mnoge podobne izraze tudi številni raziskovalci ljudske medicine pri nas niso zanesljivo raztolmačili.

V ločenem delu Strgar obravnava, verjetno kot nadaljevanje poglavja o zdravljenju bolezni, še tele primere:

za prisad, šen in lišaje, za gobe in divjo kost, za kačji ugriz, od ženskega spola, od spoznavanja žile, gmein mitlni za vsako bolezen, strupene rože, druga spoznanja in navodila.

Ob vsem navedenem kaže zapisati še uvodne misli Strgarja v svojih bukvah. Ponovili bomo le prvi del obširnega uvoda:

“Te bukve jas perporočim, preden njih moč in nuc popišem z enim kratkim besedami v katerih se tolko dobrih mitlnov najde k zdravju tiga človeka.

Lete so skušene in poterjene od tiga časti in hvale vrednega Miklavža Lemer, doctarja pariške apoteke in prestavljene iz francoskiga na nemško in potem iz nemškiga na slovensko od Antona Košenina v Ljubljani in prepisan spet že drugič k nucu kmetiškim ludem kir hoče svojga zdravja v njih iskat in se poflisat, kir potim nauku si lahko vsak arznij za dober kup poskrbi in vendar so glih tak nucne kakor jih en drugi arcat dati zamore. Le za cajta se zdravit kir včasi bolezen dolgo nastopa. In pa bolezen dobro poznat je potrebno da bi kej rabila arcnija nij nasproti. In kar zadene pri delu in špiži se paslivo deržat, tedaj boš vidil pomoč da ne bo brez nuca. Saj tudi arcata le rajši slabe in gmein arcnije napravljajo in nam drago prodajajo, postavim, iz zelš kuhan the, ki je ravno z takih rož ko so tukaj popisane, ravno tak so tudi popisane bolezni vsih sort kako se im mora naprej prit, naj bojo že tako gmaj in mejhna reč, al kar hoče, kar se večkrat arcat am ne vzame. Tukaj se najde vsih sort žgana voda, pa tud druge vode. V apotekah se najde olje, žauba, kadilo, tinktura, zaft in kopeli. Kdor se bo pomujal bo vidil čudeš svojiga zdravja...”

Prav zanimiv je del, ki ga je Strgar zapisal ob koncu svojega zapisa. V njem namreč posebej opozarja na nevarnost nepoznavanja okoliščin pri zdravljenju, pa raje prisluhnimo njegovim besedam:

“Zopet ene in druge različne zdravile za vsako bolezen zmišane dobre in slabe, moram reč da vem kake kdor jih bo skusil bo pa vedil, jas pa sem le pisa, okup pa so spravljene od vseh sort arcatov, starih in mladih, od daleč in blizu, prifanih in samoukov. Hvala Bogo, ako ne potrebujemo takih kunštov je boljši, za firbec pogledat kakor pa za potrebo.”

Ker je Strgar namenil kar precej prostora poglavju, v katerem obravnava spoznavanje bolezenskega stanja na vodi (urinu), je ob tem posebej opozoril na tveganost te metode, če je nekdo ne obvlada dovolj!

...”K tim pridjamo kako se pozna na vodi, pa to je prenevarno, da bi se na to zanesli, ker tud dobro študirane opelajramo (morda meni “spelje” ali morda “zapelje”, op. A.V.). Tak tud od žile skoraj ni treba noter stavit, pa zavol popolnosti bukel sim nekoliko noter postavil, se ve da spoznat stan človekov je silno potrebno, brez tiga ni mogoče arvat...”

Strgar navaja v svojem zapisu zdravila v obliki čaja, obkladka, obliža, žgane vode, soka zelišč, zeliščnega olja, v olju namočena zelišča in v vodi namočena zelišča oziroma drugih, za zdravljenje primernih snovi.

Ko se uvodoma sklicuje na Antona Košenino, kot pisca knjige, iz katere je prepisoval, naj pojasnimo, da je omenjeni pisec res izdal knjigo pod naslovom “Bukve o katerih se snajdeja te nar bolshi Erznije s tega zhloveka”. Na naslovnici te knjige piše dalje, da jo je prepisal Anton Košenina “o Pushtal o leto 1830”. Očitno pa je Strgar vključil še domače vedenje iz okolice, kjer je živel. Nekatere rastline iz tega območja je celo narisal, morda je na ta način želel poudariti, da gre za zelišča, ki so posebej znana v domačem okolju.

KAKŠNI SO ZDRAVSTVENI NASVETI V STRGARJEVI KNJIGI?

Seveda ni naš namen pisati podrobnosti iz vsebine preko 369 strani obsegajočega zapisa. Povzemamo le nekaj primerov iz posameznih poglavij.

Nasveti so urejeni v prvem delu po posameznih zeliščih, tako je na prvem mestu “divja šmarnica”, sledijo pa rastline po poljudnem izboru, saj ni zaslediti, da bi Strgar zasledoval pri vrstnem redu vnaprej določno vsebinsko zaporedje.

Naj torej navedemo nekaj primerov zdravilnih učinkov, ki so jih pripisovali zeliščem.

Pelin

Dobro za želodec je na vinu kuhan pelin, ki ga je treba še toplega uživati, to izčisti želodec.

Deset dnevno uživanje mešanice sladkorja in pelina prežene mizerbast. (Izraz za bolezen pomeni zlatenico.)

Proti vodeniki so se borili s pelinom, kuhanim na vinu.

Očitno so tiste čase bile gliste prava nadloga, saj se pogosto pojavljajo v domačem zdravilstvu. V zapisu najdemo nasvet, da je treba otroku na trebuh namazati zmes pelina, zajčjega žolča, jelenovega roga in medu.

Za glavobol so priporočali na domačem kisu oparjen pelin kot obkladek, tudi na vodi kuhan pelin je primeren obkladek proti glavobolu. To slednje pa je po kapljicah dobro za vnetje oči (če se črv naredi).

Da preženemo smrad iz ust so priporočali na kisu kuhan pelin. To je priporočljivo tudi v primeru zastrupitve z gobami. V obeh primerih se uživa v toplem stanju. Pelinov sok, pomešan z medom, je dober za boleče oči. V laškem olju kuhan pelin je dober kot mazilo proti glistam, dobro pa je še za želodec in jetra. Mrzlico, katere vzroke je iskati v trebuhu, preženemo z uživanjem zmesi pelina in kumine, kuhane na vinu. Če se toplo popije, je uspešno sredstvo proti težavam v trebuhu.

Metlika

Za menstruacijske težave je dobro metliko na vinu skuhati in toplo zaužiti, - za porodnice je dobra kuhana na vinu ali na laškem olju, - za utrujene in boleče noge je kopel v vodi, v kateri sta metlika in pelin, - za želodčne težave je priporočljivo v vinu namočiti metliko, miro in fige, - na vodi kuhana metlika z medom zdravilno deluje na pljuča, dobra je za vranico in mehur, saj preprečuje tvorbo kamnov, je pa tudi kot sredstvo za lajšanje težkega poroda, - metliko s pridom uporabljajo proti bramorju (škroflni) na vratu, - na vodi namočena metlika je dobra proti kašlju, za mirno spanje, pospeši porod, proti zlatenici pa jo je treba 10 dni redno piti, tudi proti vodeniki je uspešna, če se jo uživa 14 dni zapored.

Divja šmarnica

Za čiščenje krvi in za redno menstruacijo je treba piti zjutraj in zvečer žgano vodo iz korenin, - listje na vinu kuhano prežene "žlemasto" kri in pomaga ženskam pri belem toku, - proti trganju v glavi je dobro žvečiti sveže zeleno listje, - bolečine pri podpludbah omili žgana voda iz korenin, ta se uporabi za obkladek.

Črna bil

Kačji ugriz zdravimo z žgano vodo te zeli, - proti glistam uporabimo stolčeno seme, pomešano z medom, kot mazilo, - za bolečine v križu je dobro uživati mešanico semena, mire in popra, kuhano na vinu, - proti bramorju in gobi uživati zjutraj in zvečer stolčene korenine, pomešane z medom, - v maju nabrane zel in korenine, zmešano z medom v laškem olju, je odlično mazilo proti izpuščajem, - žgana voda iz korenin prežene (kufrasto) rdečo barvo z obraza, - z vodo iz korenin (namočene korenine) ali s prahom iz zeli zacelimo vsako rano, če damo nanjo takšen obkladek.

Drukalce - rigelce (marjetice)

Za lajšanje trebušnih težav pomaga uživanje listja kot solate, - sveže perje polagati na rane pospeši celjenje in omili bolečine, - krče v trebuhu pomiri čaj iz korenin in zeli, če ga pijete zvečer pred spanjem, - če se moški udari na spolovilo, pomaga obkladek stolčenega listja, - če je kdo jetičen (da ga je skoz'man), naj uživa listje na tešče in zvečer, - težave otrok v grlu prežene posušena zel, v prah stolčena, kot dodatek otroški hrani, - čaj iz zeli s koreninami vred, pomaga pri naduhi in proti izpadanju las, - voda, v kateri so namočene marjetice, pospešuje tek, tu gre le za cvetje rastline, - zgoraj navedeno zdravilo pospešuje celjenje kostnih zlomov, - če pijemo to tekočino, blagodejno deluje na trebuh in jetra, - s to pijačo zdravimo tudi pekočo bolečino v prsih.

Gabez

Zdravi rane in kostne zlome in se uporablja tako za zunanjo kot notranjo rabo, - za čiščenje prs in pljuč (sluz) se kuha korenina na vinu, pozdravi pa tudi bljuvanje krvi, - stolčena korenina se kot obliž položi na kostni zlom za hitro celjenje, - podplute rane poceli stolčeno listje s korenino vred, - razpokane ustnice zmešča v vodi kuhan gabez, potem ko se s tem mažejo ustnice, to ponavljaj in vmes namaži ustnice z mastjo, - v vodi namočen gabez pij in s tem čistiš sluz iz pljuč, to pa blaži tudi žejo.

Zlata roža

Na vinu kuhana pospešuje menstruacijo in uriniranje, - gosto kuhane stolčene korenine so odlično sredstvo za bule na ženskih prsih, - pepel zažganih korenin zmešaj z medom, to mazilo je dobro proti izpadanju las.

4 mi kmetiški ljudi No bi nam
 se tak očitito pred oči posta-
 vil le take navadne bolezi-
 ni se komaj spoznajo No jih
 vsak dan vidno ne pa nara-
 katsne mihi je bres stečila
 na sveti lozej se jih je var-
 ant kober z nich cesit pravi
 neki nemški kmet
 wilt du von Krankheit
 bleiben frei
 Mein Soeg. zorn Kru und
 Melancholie
 ju te besede so resnicne kakor
 lahko spoznamo z vsakdanje
 skusnje da nam prenese bolezn
 zesa. palost Strah Kacmasnost
 Kacmasnost Fru dani in tele-
 sni slaba zolava in mehani-
 cno pokodovanje Terpenje pro-
 vcliko mas in vccma i.t.d.

Naključno izbrana stran iz zapisa Vida Strgarja.

Natras (divji bob)

Za naglušne je dobro zmešati mleko matere 12 mesecev po porodu s sokom natrasa in kapati v ušesa, - proti golši je dobro na vrat namazati zmes natrasovega soka, soli in ovnovnega loja (obliž), - oči, ki se sprijemajo, je treba s sokom natrasa rahlo zmvitati, - na vinu kuhan natras je dobro sredstvo proti glistam, - voda, v kateri je bil namočen natras, pomaga pri vročini in notranji zapeki, preprečuje pa tudi kugo. Obkladki na glavi zdravijo "zvonenje v glavi". - na otekle dele telesa polagamo obkladke na vinu kuhanega natrasa, - na vinu kuhan natrasov sok pomaga pri grži.

Vrednik (vrednjak)

Pri grintah (izpuščajih) izmivaj s čajem te rastline, - gnile in stare rane namaži z zmesjo stolčene rastline in medu, - na vinu kuhan vrednik je dobra pijača za težave pri menstruaciji, - vrednik skuhaj skupaj z medom, ta zvarek je dober za vrid.

Jetičnik (jet'čnk)

Zanimivo je, kako Strgar to rastlino poudarjeno povečuje, trdi namreč, da se nikoli dovolj ne ceni... - Uporablja se lahko uspešno pri ljudeh in živini, saj celi stare rane, - najbolje pripraviš zdravilo, če svežo rastlino drobno narežeš in jo štiri dni namakaš v vinu. To zmes potem žgi (žgana voda), ta tekočina se ohrani tudi deset let dolgo, - dobro dene pitje zjutraj, hkrati pa drgnjenje senc na glavi, oboje je dobro za bistro glavo, - pripravek je dober za vdihavanje ob težkih porodih, - proti vročini je treba jetičnik stolči v prah in ga na vodi pred spanjem popiti, - taista tekočina je dobra za obkladek na globoke rane in vbode, - za razne notranje bolezni je dobro popiti zjutraj in zvečer kozarec te tekočine, - rane dobro izperimo s to tekočino, - lišaje, pege in izpuščaje odpravimo z obraza z zmesjo petroleja (beli fitriol) in jetičnika, oboje zmešamo na vodi za mazilo, - ta mešanica dobro odstranjuje vse kar povzroča nečista kri, - po kačjem ugrizu spiraj to mesto z omenjeno tekočino in popij zjutraj in zvečer vodo z namočenim jetičnikom, - jetičnik stolči v prah in ga namoči v vodi, to pomaga pri zlatenici, - če želi kdo shujšati, naj pije zjutraj in zvečer že omenjeno tekočino. To pitje pripomore k rodnosti žensk in tudi sicer pozdravi v telesu razna vnetja. Za hujšanje je priporočljivo pitje vsak večer pred spanjem in to skozi 6 tednov, - pri vrtoglavici dajemo na glavo obkladke dnevno dvakrat, to prežene hude misli in bistri spomin, - pitje te tekočine zjutraj in zvečer omogoči lahek govor.

Habat¹⁰

Pri vodenici pomaga čaj iz korenin, - obliž iz stolčenega listja je zdravilo za črva na prstu, - s sokom tega zelišča mažemo glavo, če imamo tam izpuščaje, - kuhano zeleno listje prežene fluse in vodenico, - zeleno skorjo kuhaj na vodi in to pij, če želiš izprazniti želodec, - za boleče noge je dobra kopel iz listja, kuhanega v soljeni vodi, - skuhane korenine na vodi pomagajo pri kašlju, - božjastnemu je treba položiti na okončine zeleno listje te rastline.

---

¹⁰ Tolmačenje narečnih izrazov je v poglavju "Še o izrazih".

Bezeg

je med ljudmi zelo spoštovan in je vsestransko zdravilo. - Na vodi namočena skorja je dobro odvajalno sredstvo (leksir), - s to vodo spiraj pekoče oči, - pritisk v prsih, boleča jetra, vranico in ledvice pozdravi uživanje vode, v kateri je namočeno listje in to zjutraj in zvečer, - piti takšno vodo tri dni zapored prežene mrzlico in čisti notranje organe, - bezgova goba, namočena v vodi, je dobro zdravilo za oči, - ta voda pomaga kot obliž v primeru kačjega ugriza (obkladek), - zmivanje oči s to vodo zdravi očesno mreno, - če se roke tresejo, jih kopel v tej vodi pomiri, - obliž ali obkladek s to vodo celi rane, - revmatične ude zdravi zmes bezgovega listja in kozjega loja, listje se mora v loju cvreti, še gorko položi na boleča mesta, - lepo modro barvo dobimo iz mešanice soka bezgovih jagod, kuhanih v vodi z malo galuna in kisa.

Kordabenedikta

Proti trganju v čeljusti je dobro s prahom te rastline drgniti boleča mesta, - zenofleter, kordobenedikto in fige kuhaj in uživaj, če imaš prebavne motnje, - voda, v kateri je namočena rastlina, pomaga očistiti prsa sluzi, - žvečenje zelenega listja je dobro za srce, čiščenje krvi in pomaga pri mrzlici, - pri prehladu glave je dobro užiti na vinu kuhano rastlino, povzroči hudo potenje, - čaj iz te rastline je dober za pljuča, pa tudi kot obkladek za rane, - brez bolečin in hitro poceliš rane z "volno" od cvetja, - za hude primere prisade (razna vnetja) skuhaj na laškem olju rastlino skupaj z šentjanževko in bezgovim listjem, to potem ožmi skozi krpo in hrani v steklenici.

Taužentroža (tavžentroža)

V primeru hude mrzlice pomaga prah rastline na vodi, to je treba zjutraj popiti, - naduho in stari kašelj pomiri pitje v vodi kuhane rastline, - za čiščenje želodca in odvajanje je dober sok korenin, - za umirjanje razlitega žolča pomaga na vinu kuhana zel, - proti črevesnim težavam (kolika) je dobro položiti na spodnji del trebuha obkladek iz na vinu in laškem olju kuhane rastline, - ta zmes je dobra kot mazilo za bolečine v hrbtenici in križu, - skupaj s koreninami pravega regrata na vodi kuhaj in dodaj kisa, ohlajeno pij zjutraj in zvečer; dobro dene tudi pri jetiki na jetrah, - v vodi namočena rastlina je dobra za pokvarjen želodec, - ta voda prežene tudi gliste, - pri porodu mrtvega otroka naj porodnica pije veliko te vode, - tudi božjastnikom pomaga, lajša napade, - kot obkladek je dobra za zlomljene ude, - koristi pa tudi za pospeševanje menstruacije.

Kisljica (kisljica)

Kadar koga v prsih boli, ima bolečine v jetrah, bolečine žolča, je dobro piti topel čaj iz te rastline, - pri opeklinah pomaga obkladek iz stolčene kisljice in pelina, v kisu pripravljen, - otekle oči pozdravi obkladek iz stolčenih korenin na vodi, to pomaga tudi pri oteklinah na udih, - glavobol prežene obkladek kisljice, na laškem olju kuhane, - na vinu kuhana rastlina je dobra kot čaj proti zlatenici, - na vodi kuhana je dobro sredstvo proti trakulji, - kurjo slepoto preženeš z izmivanjem oči s sokom te rastline, - kuhana na vodi je dobra proti griži, - bramor zdravimo s stolčeno zeljo kot obkladek na vratu, - lišaje odpravimo z na kisu kuhano kisljico in koreninami modre lilije, - bolečine zob oblažimo s koreninami, kuhanimi na vinu, - žejo blaži voda kisljice.

Kresnice

Proti bramorju polagaj na vrat obkladek iz stolčene rastline, - proti pretirani spolni sli pomaga zel na golem telesu, to naj vedno nosi pri sebi, pa tudi ponoči mora gol na njej ležati, ("to je klosterska kunšt").

Kamilice

Za mehčanje trdih bul in izločanje gnoja je dober obkladek kuhane rastline,

- voda pomaga pri boljši gibljivosti udov, - na vodi kuhaj in izmivaj glavo, vleče "flus" iz nje, - obkladek iz njene vode je dober za opekline, - izločanje krvi v urinu (zaradi bolečin) zdravimo z vodo, - bolečine v želodcu blaži na vinu kuhana rastlina, - to pomaga tudi pri naduhi in čisti prsa, - proti bolečinam v križu je dobro olje, ki se takole pripravi: pest kamilic daj v laško olje in dobro pokrij, to postavi kakih 8 dni na sonce in nato precedi. Rabi se kot mazilo. - lišaje odpravlja obkladek iz kuhanih kamilic, - glavobol prežene obkladek iz kamiličnega čaja, - kamilični čaj je dober za vrsto notranjih bolezni, - voda prežene bolečine v trebuhu, pomaga pri zlatenici, tvorbi kamnov, pospešuje menstruacijo, omili vročino, "odpre" jetra in vranico, pomiri želodec, blaži učinke griže, čisti prsa in blagodejno učinkuje pri jetiki, - vodo dajejo na rano po ugrizu kače, - voda, če jo drgnemo na bolečih mestih, prežene vse "fluse".

Revar (potrošnik, cikorija)

Pest zeli skuhaj na vodi, to čisti notranje organe (žolč),- visoko vročino odpravi vinu primešano stolčeno seme, - slab želodec se popravi, če piješ na vinu kuhano listje, - božjastni napad omili obkladek iz

stolčnega stebila in korenin rastline, - voda zjutraj in zvečer je dobra za želodec ("ga okrafta"), to se priporoča tudi proti vročini, - vdihavanje žgane vode pomaga pri naduhi, - mreno na očeh odpravijo redna izpiranja z žgano vodo iz cvetja rastline, sploh je to dobro za oči.

Mišja ušesa (mišje zelje, mišjak)

Celjenje ran pospešijo obkladki iz kuhanega zelišča na vinu, - žvečenje listja je zdravilo za ranjene dlesni, - ob izstopanju črevesa skuhaj na kisu zel in volno rastline in si polagaj obkladke, - za kalne oči je dobro zdravilo iz soka mišjaka in krvoščenske, zmešanga v medu, služi kot mazilo, - če v ušesih zvoni, kapaj vanje sok, - proti prehladu v glavi in kihanju vdihavaj sok, raztopljen v vroči vodi, - za rane po trnu ali žeblju je dobro mazilo iz soka mišjaka, divjih šmarnic, topljene slanine in magnezija, - bolečine zob omili mešanica soka kodermana in mišjaka, ki se uporablja s kapanjem na boleči zob, - za dobro prebavo je koristno sredstvo iz v maju nabranih korenin, te je treba najprej v senci posušiti in stolči, ta prah se dodaja jedem, - pitje čaja zjutraj in zvečer, v katerem se je na vinu kuhalo listje rastline in rdeče jagode, je dobro proti zlatenici, - zgoraj omenjeni čaj je dober tudi za vrtoglavico, priporočali so ga tudi ob pljuvanju krvi, - ženske, ki veliko povračajo, naj to pijejo in se mažejo s tekočino okoli popka.

Od tod dalje je Strgar pisal novo poglavje, ki ga je poimenoval "Podvuk kak se žavba napravi".

Prva žauba za vrid

Vzemi pest suhega vrednjaka zdrobljenega v prah, dodaj še pest drobno zribanega hrena, 1 unčo¹¹ medu, 1 frakelj žganja, to dobro zmešaj in naj 48 ur stoji na toplem. Ko se ohladi, jemlji po žlico zjutraj in zvečer. Za otroke ni primerno.

Druga žauba za vrid (za obliž)

Vzemi borovo smolo, dodaj raztopljeni vosek, ko to zavre, ohladi, nato vlij v zmes pol frakeljca terpentina, pol frakeljca brinovnega olja, 2 lota poprovega prahu (zmleti poper), pa še tri lote himbergovega¹² prahu (štupe), za 6 grošev gumigalvan, za 6 grošev takamaha, to vse dobro zmešaj in naredi obliž na ženskem trebuhu ("popku"). Ozdravi maternico in pospešuje rodnost, pa tudi pripomore k pravočasni menstruaciji.

---

¹¹ Mere, ki jih navaja Strgar, so avstrijske veljave: funt = 560 g, lot = 17,502 g, kvintelc = 4,375 g, unča = 35 g in frakelj = 1,2 dcl

¹² Verjetno gre za prah posušenih malin (Himberre=malina)

Brinova žauba

se priporoča za trganje ("flus") v rokah in nogah, za celjenje kosti in za posledice vročinskih bolezni ("ki od mraza pride"). Vzemi zelene brinjeve jagode in enako količino enoletnih vršičkov, slednje zreži, jagode pa stolči, dodaj dobro žganje in vse to zaprto v steklenici postavi preko noči v klet, potem dodaj neoprano maslo, to naj potem skupaj prevreje toliko da žganje izpuhti. Stisni in shrani.

Oteklinska žauba ("priviligirana")

Deluje odlično na rane in vse vrste oteklin. Vzemi 2 pesti vinskega (trtnega) listja, 2 pesti korenja hudičevega odgriska, 4 pesti ajbiža, 2 pesti dobre misli, 3 lote spranega masla, 1 lot voska in 13 jajčnih rumenjakov. Rastline dobro sesekljaj in jih dodaj raztopljenemu maslu, vse to naj počasi vre, da se sok iz zelišč temeljito izluži. Temu potem dodaj rumenjake in raztopljen vosek, to potem ohladi in hrani v pokritem loncu. Pred uporabo za obliž je treba zmes ogreti in še toplotno uporabiti.

Petlarska žauba

Naberi "kuženco" (kužnica, volčja jagoda) kakih 10 lotov, 10 lotov zelenega brinja, 5 lotov kopriv, 5 lotov jagetovih jagod, vse to vsako posebej stolči in zmešaj v 1 funtu toplega masla.

Tako pusti pokrito stati kakih 14 dni, potem pa to zmes kuhaj, da je godno za mazilo, ki je uspešno pri vročinskih boleznih in pri bolečinah v vratu in drugih delih telesa.

Žauba za garje

Vzemi kos slanine, malo nespranega masla, oboje dobro scvri, nato dodaj za groš¹³ stolčenega žvepla in to spet kuhaj. S tem se mora namazati 3 do 6 krat, obleko pa temeljito oprati.

Še ena druga žauba za garje

V apoteki kupi "kapucinski" prah, raztopi neoprano maslo in oboje dobro zmešaj. Pomaga že če 1 ali 2 krat namažeš. Nujno pa se je treba potem okopati, da mazilo ne škoduje koži.

---

¹³ Strgar večkrat uporabi kot merilo za količino, denarne enote, ki so tedaj veljale. Domnevamo lahko, da je količina bila tolikšna, da je pokrila kovanec za 1 groš ali podobno denarno enoto.

V nadaljevanju sledi novo poglavje "Poduk kako kadilo napravi".

Kadilo za oteklino vratu

Korenine gabeza in velikega korena izkoplji pred sončnim vzhodom, pripravi od vsakih po 3 lote, belega kadila 1 in pol lota, vsako dobro zdrobi (stolči). Ob uporabi razbeli novo opeko, na njo pa daj vsakega po noževu konico, ko se razkadi pa polij z žlico kisa.

Kadilo za maternico

Odreži podplate starih čevljev, laneno seme, seme divjega korena, dobro misel, malo mire, "agljštajna", mastika in se s tem spodaj kadi.

Kadilo za skernino

Ulovi močerada, nabodi ga in posuši, če se boš "kadir" mu odreži tisti ud v katerem imaš bolečine in se z njim kadi.

Kadilo za prisad

Vzemi oslove dlake, ovsu, plavega citeršpana, medvedove kože, vsakega po enakih delih in se s tem kadi.

Kadilo za oplatk (urok)

Dobi takšne "enik"¹⁴ od koles, ki so narejene iz brina, z njimi se kadi.

Kadilo za šen

Vzemi kolomaz, konjske rogove (roževina) in "ejdovco", s tem se kadi.

Kadilo za fluse

Vzemi listje rdečih vrtnic, rožmarina, majarona vse po enakih delih, pest kuhinjskega sladkorja, belo kadilo, laneno seme, slednjega 1 lot, 2 lota velikega korena, malo kamilic drobno zreži in stolči, vse skupaj zmešaj in suho hrani. To je odlično kadilo.

Od tod dalje sledi novo poglavje: "Podučenje za ozdravljenje človeških bolezni od glave do nog".

Bolezni v glavi

Pri hudih glavobolih maži senca z mešanico laškega olja in kiselice, - obkladek iz tekočine v vodi kuhane petunije, - dober je tudi obkladek v močnem vinu kuhane lopatike, temu dodaj rožmarinovo olje, obkladke pa polagaj na senca, - olje vrtnice zmešaj s kisom in to polagaj na senca, - prungresov sok zmešaj z vrtničnim in s tem glavo moči.

---

¹⁴ Očitno misli Strgar s tem izrazom na dele kolesa z voza.

Ob vrtoglavici ("kadar se komu v glavi vrti")

Dobro je male koprivice na glavo polagati, - "pušanje" za ušesi je tudi dobro (verjetno puščanje krvi), - kajenje s kisom, ki ga vlijemo na razbeljeno železo, - skuhaj 2 lota zenofleterja in to pij, - janež daj na žerjavico in skozi nos vdihavaj.

Za grinte (bule, izpuščaje)

- listje velikega korena stolčenega na glavo povij.

Žaub za grinte

Vzemi pol libre slanine, dodaj 4 jajca, pest soli in cvri tako dolgo, da postanejo jajca črna, to pusti ohladiti. Temu potem dodaj pol žlice čmerikovega prahu ("kolker dvakrat na enim krajcerju neseš"), 2 lota žvepla, 1 lot galuna, oboje stolči in zmešaj vse skupaj, da postane mazilo, - za uši in izpuščaje je kot mazilo dober sok česna, - uši pomori živo srebro v lorberjevi žaubi, - tudi galun v vodi je dober za umivanje glave.

Za lepe lase ("lepe lase nardi")

Mrtve koprive na lugu kuhaj in spiraj lase, bodo rumeni in gosti, - replove korenine na lugu kuhaj in moči, je dobro za rast las, - proti izpadanju las je pelin kuhan na lugu, s tem umivaj lase, - travniško deteljo na vodi skuhaj in si lase umivaj, - da postanejo lasje sivi se maži z jazbečjo mastjo, - odstranjevanje nadležnih las opraviš z mešanico živega apna, rumene mišnice, to skuhaj na kisu in potem dodaj malo voska, to služi kot mazilo.

Očesne bolezni

Žaub (mazilo)

Za prisad in ošpice je dobro zdravilo stolčen plajbajs, kafra, na oboje vlij laškega olja, da se stopi. Nato se laško olje in polovico od njega voska, dobro prevre in napol ohladi, temu se doda že prej omenjena zmes in dobro premeša. Bolnim očem pomaga, če se s tem namažejo za 12 ur. Mazilo pa je dobro tudi za šen, - kalne oči pozdravi zmes gerdebnovega(?) soka na medu kuhanega, s tem oči moči, - če se na očeh kaj pojavi ("na oči gre"), je dobro na vodi stopiti galun, voda mora biti iz "kreidnega" (morda živega apna) mleka žgana, to služi kot obkladek, - na sok od prstenke vlij vino, to opravi v bakreni posodi, tekočina naj stoji 48 ur, je primerno sredstvo za obkladek za oči, - za bolane oči rabi tudi golobova kri, - encijan namoči na vodi, ga skuhaj,

to je dobro zdravilo za oči, - sok zenfovega semena je tudi dobro zdravilo, - z medom zmešan pelinov sok, je dobro mazilo, - stalno soljenje oči je mogoče ozdraviti s čajem vrtnice, - gnojne oči maži z medom, ki je kuhan v kisu.

Za ušesa

Če iz njih teče in so boleča, pomaga sok od kiseline, ki se po kapljicah vliwa v uho, - v olje konoplje primešaj kafro in toplo v uho kapaj, - sok terpotca v uho kapaj, - korenine divjih šmarnic na mleku kuhane uporabi kot obkladek za boleča ušesa.

Zdravljenje slabega sluha

Vzemi 1 kvintl lopatke, mastik (pistacia?), redkovo seme, 1 kvintl nageljnovih žbic, toliko žefrana, vse to zmešaj z medom, predivo v tem zmoči in daj v uho, - brinovo olje je dobro kapati v bolno uho, - žive koprive stisni, zmešaj z laškim oljem in kapaj v uho, - kodermanov sok kapaj v uho, - če so ušesa gnojna, skuhaj rožmarin na vinu in naredi obkladek na uho, - hmelj na žganju namočen kapaj v uho, - če zleze v uho kakšna žival, stolči zobnikovo seme ga zmešaj med vosek in s tem kadi v uho, - tudi olje grenkih mandeljnov je dobro, - kapanje laškega olja tudi koristi, - bule ob ušesu odpraviš z bobovo moko, ki ji dodaj cizarno, to zmešaj z medom in naredi oblič,- pomaga tudi oblič iz stolčenega ozkega (špičastega) terpotca, - če v ušesih šumi uporabi v mandeljnovem olju raztopljeno kafro kot kapljice, - pomaga tudi kozlov urin (ščavnica), - dobro je kuhati teloh na kisu in to uporabiti kot kapanje v uho, - vinsko rutico na sladkem vinu kuhaj in vlivaj v uho.

Zdravila za nos

Če se v nosu pojavi izrastek in ta smrdi, ga s kleščami potegni ven in z britvijo odreži, potem dobi korenino encijana in jo preko noči vtakni v nos. Pripravi si žaubo in sicer vzemi korenine kravjega "mila" in jih dobro stolči. Temu dodaj mastika za 2 groša, toliko kadila, za 1 groš rišpata in toliko laškega olja, vse to dobro zmešaj in maži rano v nosu.

Kri zaustaviti

Kadar preveč krvaviš iz nosa naredi "koraude" na vrat. Zreži hren na krhle, dobi korenino živih kopriv, to oboje napelji na vrvico in deni okoli vratu, - bezgovo listje dobro stolči in ga od blizu vdihavaj ("šnufaj") - dobro je vdihavanje stolčenih hrastovih šišek pomešanih z galunom, - tudi hrastove, jabolčne in hruškove gobe imajo podoben učinek.

Zdravila za usta

Razne izpuščaje v ustih odpraviš s sokom gosposke kiselice, - razpokane ustnice namaži z vijoličnim oljem, - plajbajs na olju skuhaj in s tem moči, - proti gnojenju v ustih vzemi silberglet, plajbajs in vosek, vse to na lanenem olju dobro prekuhaj in s tem naredi obliž, - poškodbe na jeziku hitro odpraviš z mešanico lopatke, vina in medu, to uporabi kot mazilo, - gumiarabikum v vodi raztopi in s to raztopino usta izpiraj, - petperstenko zmešaj z medom in to v ustih zadrži, - korenine kopriv na vinu skuhaj in usta zmivaj, - galun raztopljen v kisu je dober za zmivanje ust, - široki terpotec žveči in to zadrži v ustih, - telohove korenine na vodi skuhaj in zmivaj usta.

Za bolečine zob

Da ugotovimo, če zobje bolijo od mrzlice (vročine) opazimo, da v toplem prostoru bolj bolijo, kot v hladnem okolju.

Pehtran in miro stolči in dodaj kis, to tekočino v ustih zadrži, - če so bolečine od "mraza" (prehlad) vzemi limberg, pehtran, nageljnovе žbice, žajbl, petperstenko, vse to na belem vinu kuhaj, temu potem dodaj še terjak, to zadrži v ustih, - oblagaj boleči zob s koreninami modrih lilij, - boleče zobe pozdraviš tudi z na vinu kuhanimi rastlinami: pehtran, česen in mastik (maslika), s tem večkrat izpiraj usta, - korenine kodermana in modrih lilij stolči in polagaj na boleči zob, - vdihuj skozi usta galvanovo kadilo, - dobro je tudi korenine zobnika na kisu skuhati in to zadrževati v ustih, - zelišče sv. Apolonije in armana stisni in maži boleči zob, - armanjak na oslovem mleku raztopi, - če je zaradi zobobola otekla tudi glava, stolči virant in ga namoči v vinski kis, daj obkladek na zapestje desne roke, ko se naredi mehur, ga prederi ("prepusti"), - na lugu kuhana dušica in majaron je dobro sredstvo za izmivanje glave, - tudi luštrek in refengel sta dobra za to.

Za težko dihanje

Žvečenje nageljnovе žbice, dobro je tudi kuhati limonine olupe in ta čaj piti, - sladkor skupaj z ambrom(?) stolči in žveči, - naredi pijačo iz žajbeljna, rožmarina, fanekla, janeža in to pij kakih 8 dni zapored.

Za grlo

Blagojev volčin (jožefič) in fanekl kuhaj in to pij, - stolčeno zenfovo seme z medom zmešaj in v maslu uživaj, - brinje na mleku kuhaj in grgraj, - pelin kuhaj, dodaj malo medu in nekaj žlindra, naredi si obkladek okoli vratu, pomaga pri notranjih bolečinah, - za koširce v

grlu je dobro vdihovati svinjsko sapo, - mehur v grlu odpraviš, če zvečer uživaš zmes galuna, pehtrana, limberga, omelike, vse navedeno dobro stolči in uporabi ta prah, - če slabi glas ("ob štimo pride"), vzemi oliban (oliva?) in miro, oboje stolči in ta prah uživaj.

Za golšo

Stolči rdečo metliko in terpotčevo listje, temu dodaj slanine, uporabi za obliž na vrat, - razbeli kamen nanj daj morsko sol in morsko gobo, to vdihuj skozi lijak, - brinjev cvet (prvo pri kuhi brinjevca) zmešaj s kafro in masiraj vrat, - tudi iz peči vzeti hlebec toplega kruha je priporočljivo držati na vrat, - maži z žveplenim oljem in to v času ko "mesec dol jemlje", - dobi čoveško lobanjo in pij iz možganskega dela. To se priporoča posebno ženskam in ne pomaga vsakomur.

Pljuvanje krvi

Čaj hrastove skorje, še gorek pij, - lopatko in miro namoči v terpotčevi vodi in pij, - na vinu skuhaj potonko in gorko pij, - oljko na vinu kuhaj in pij še toplo.

Za naduho

To je težko ozdraviti a se "z božjo pomočjo zamore".

Vzemi redkev in jo prepredi s čmerikovo korenino ("kakt zajca s slanino"). To namakaj 4 dni v gorki vodi (na toplem), potem odstrani čmeriko in pij to vodo, - pelinov čaj dobro dene, - rigelce s koreninami kuhaj in pij, - potonko na olju kuhaj in se po prsih maži, bo "sapa" lažja, - kamilice kuhaj in tople pogosto pij.

Za pljučne bolezni

Na mleku kuhan česen še toplo pij, - mandeljnova jedrca skuhaj in jih na medu uživaj, - med z maslom dobro zmešaj in jemlji ("notr jemat"), - kisl mleko s smetano jej na tešče.

Za kašelj

Cimet ali sladko korenino stolči, zjutraj uživaj po tri nožve konice na vinu, - na vinu namočene korenine modrih lilij precedi in pij, - na vinu kuhaj gumiarabikum in cimet ter to pogosto pij, - lešnike dobro stolči, pomešaj jih s smetano in to jej, - za "ta božjasten kašl" korenine kopriv na vinu kuhaj in uživaj, - dobro je tudi na vodi namočiti črešnjevo smolo in to piti, - na mleku kuhan ajbiž dobro pomaga, - zeleno miro večkrat žveči in jej.

Za jetiko ("jetka na pljučah")

Na vinu kuhan štrkovec dobro pomaga, - pitje na vinu kuhane mire je dobro zdravilo, - vzemi 2 lota zenfa, 1 kvintel limberga, oboje na četrtniki vina skuhaj in pij, - hojevo smolo zmešano z medom dolgo časa uživaj, - belo planinsko repo v žerjavici speči, potem jo prereži in nalij vanjo dobrega žganja, to zmešaj in daj ponovno v peč, tako se dobro napoji. To uživaj zjutraj in zvečer, - planinski jetičnik kuhan na vodi veliko pij.

V začetku obolenja (jetike)

Vzemi maselc¹⁵ vina, eno pest pelina, 2 rumenjaka, to najprej skuhaj in dodaj 30 brinovih jagod, to tekočino jemlji vsako uro po žlico, ker odganja jetiko, - macesnovo gobo zribaj in namoči v četrtniko brinjevega žganja, to potem po žlicah uživaj.

Huda jetika (sušica)

Dobro je na vinu kuhano rožmarinovo seme po malem piti, - milo, ječmenovo moko in "palzam rože" zmešaj, da dobiš mazilo s katerim se maži po prsih, - na vinu kuhaj potonke in med, pa toplo pij, - moravo na kisu ožmi in to pij, - "alepolej" jemlji dvakrat na dan po kavno žličko.

Za zdravljenje pljuč in jeter ("sceliti")

Zenofpletar in indianis spicla(?) in to na vodi kuhaj, - vzemi visoko destilirano žvepleno olje ali pa olje antimona po 2 lota, 1 kvitelj "blejcukra"(?), pol kvinteljca "perlenoel"(?), 1 kvintelj "koralem salo"(?), to postavi na toplo, da se dobro sprime. Dnevno se jemlje po 6 kapljic in to pet krat.

Za jetiko na jetrah

Vzemi divji žajbelj, polaj, prungres in kiselico, to skuhaj in pij.

---

¹⁵ Maselc = 5 dcl

Kadar jetra odpovedo ("onemijo")

Makovo seme stolči in ga zmešaj z oljem vrtnic. To služi kot obkladek na prsih (spodnji del), - prungres jej kot salato, - skuhaj tri pesti vijolic in sladkaj, to potem pij, - "če so jetra zažgana, človeka peha na pravi strani, je plave farbe pod očmi, ima bele nohte, plave žnable, se mora varvat sedenja, mora prepasan hodit in se varvat vsiga kar je icniga, naj nardi take arcnije": - vzemi pomarančno lupino, zenofpletar, lorber, cimet, vinski kamen, rabarbaro, ržen koren, kordabenedikto, meliso, šatraj, veliki koren, 1 polič¹⁶ vina in toliko vode, to potem skuhaj in pij redno skozi teden dni. Nato pa pojdi na puščanje krvi in potem spet jemlji to zdravilo.

Bolečine v prsih

2 lota sladkega lesa, pest jožefiča (rumena jožefca), oboje drobno zreži in v 4 četrtinkah vode skuhaj, precedi in dodaj malo sladkorja pa večkrat dnevno pij, - maslo in med skupaj zmešaj in uživaj, - pri srčnih težavah vzemi lignum alas(?), stolčenega uživaj.

Zaprta jetra ("če se jetre zaprejo")

Takrat ne gre po žilah, to je nevarno. - Stolči vinski kamen in ga zjutraj na juhi užij, - jej magnezij na juhi in to večkrat dnevno, - 2 lota rakovih oči in vinski kamen skupaj stolči in to večkrat dnevno uživaj, - metliko in volovji jezik na vodi namoči in pij, - tavžentrožo na vinu kuhaj, sladkaj in pij, - stisni volovji jezik in modri regrat, sok pij na vinu, - pij jeternik na vinu kuhan.

Za želodec

Metliko na vinu namočeno pij, - dobro je uživanje žgane vode iz metlike, - stolči kolmeževe korenine, to potem zjutraj in zvečer uživaj po tri noževe konice, - pij vodo od melise, - deteljo na vodi skuhaj in to pij, - na vinu jemlji muškato cvet in terjak, - limberg in kumino na vinu kuhaj in pij, - pri "vzdigovanju" v želodcu, kostanj z lopatko stolči in uživaj, - za težave v želodcu je dober obkladek iz zelenega brinja in držja (vejic), nastrgane redkve, vse to skuhaj na vinskemu kisu in vsakih 24 ur naredi obkladek, - rake nalovi in jih stolči, uporabi to za obkladek, ki ga vsake 24 ur zamenjaj, - 2 pesti suhih češenj stolči, to s frakeljcem žganja zaužij, ("grozno dobro in tud mrzlo prežene"), - pokvarjen želodec ozdraviš z obkladkom na vinu kuhanega mastika, - dobro je tudi tole: stolči pest janeža, 1 lot faneklna, fini koren, med,

---

¹⁶ Polič = 9,6 dcl

kvas, vse to zmešaj in na senca položi, - pelin, kordobenedikto, polaj, črni centover(?), to kuhaj in naredi obkladek na podplate.

Izkašljevanje sluzi iz prsi ("šlajn")

Vzemi stolčeno korenino repla in ciprovo seme stolči, oboje pij na vodi, - stolčen beli grah pomešan s sladkorjem pomaga pri kašlju, - velik koren in cimet na medu uživaj, - markno seme in kumino stolči in na vinu zaužij, - v vinu kuhaj brinje, krebulco, sladki les in med, to pij, - jožefič, fige in med na vodi skuhaj in pij.

Pri povračanju

- Kuhaj beli koren in bezgovo listje in pij, - trskov olup v vinu nastrgaj, skuhaj in pij, nato po določenem času popij kozarec mrzlega vina.

Leksiri in pergacioni (odvajala in čistila)

Leksir:

- 1 lot zenofleter, 1 lot tomarinden, 1 lot rabarbara, 3 lote vamperlov, 1 lot fanekel, vse to skupaj skuhaj in vsakodnevno pij,
- vzemi alve policum(?), zlate mire in midartole(?), vsakega po 1 kvintelj, skuhaj in pij,
- zenofleter 1 lot, 2 lota rabarbare, tomarinden 1 lot, moškopleta za 7 grošev, za 10 grošev vamperle, mane 2 lota, 1 lot vinskega kamna, nageljnovih žbic za 8 grošev, muternagel za 2 groša, cimet za 7 grošev in lovorja za 6 grošev.

Za navadno čistilo - naberi štrkovčeve korenine jih posuši in zdrobi, uživaj na kurji juhi, - na vinu kuhaj lopatko in lecijanove korenine in pij, - telohove in čmerikine korenine na vinu kuhaj in pij, - mecesnove gobe namoči v polič vina in to pij večkrat dnevno po 2 žlici, - bezgovo skorjo in enoletne šibe kuhaj in pij.

Za gliste pregnati

4 lote pelina, 1 lot zažganega jelenovega roga, 1 lot zajčjega žolča, vse to zmešaj na medu in daj obliž na otrokov trebuh.

Bolezni vranice

Dobro je narediti obliž iz stolčenega hrastovega omela pomešanega s smolo, - na vinu kuhan polaj, - na vinu kuhaj zlato in šentjanževo korenino in dodaj žefrana, to pij.

Trebušne bolečine

Na vinu kuhaj češnje in dodaj koreander, to pij, - vodo od leče pogosto pij, - šentjanževe korenine, janež, fanekel in kumino po enakih delih kuhaj na vodi in pij.

Za madron (obolenje črevesja)

Pest svežega pelina namoči v frakelj žganja to zlij v steklenico in pusti zamašeno 8 dni na soncu. Jemlji po žlico zjutraj in zvečer, - dobro dene tudi kiselica, - 3 pesti rožmarina na drobno zreži in namoči v mošt, da se razluži. Po žlico jemlji vsako jutro. - žgano vodo iz spominčic trikrat žgi in to pij, - trebuh maži s sokom špičastega terpotca, - zažgan česen skupaj s poprom stolci in po tri noževe konice na žganju uživaj.

Mizerere (bljuvanje blata)

Bršljanovo korenino je treba kuhati na vinu in to piti, - sladke korenine, kuhane na kisu, uporabi za obkladek, - gumiarabicum in cimet stolci, ta prah na vinu uživaj, - skuhaj lovorjevo listje in ta čaj pij, - drobnice¹⁷ na kisu skuhaj in naredi obkladek na prsi.

Za dober tek

Pest svežega pelina namoči v frakelj žganja, to postavi v dobro zamašeni steklenici 8 dni na sonce. Jemlji po žlico zjutraj in zvečer. To sredstvo je dobro tudi za trebušne težave, - žvečenje kiselice je tudi dobro, - tri pesti rožmarina dobro zreži, to namoči v moštu, da se temeljito izluži, nato uživaj zjutraj in zvečer po žlico.

Proti žeji

Na vodi kuhan janež poteši žejo, - rožmarin in kiselica, kuhana na vodi, je dobro sredstvo, - zmes kiselice, natrasa, trpotca in brinovih korenin skuhaj in pij.

Proti zbadanju (bodnje)

Dobri so obkladki na bolečem mestu in sicer iz pol dela lanenega olja in toliko vode, skupaj prevreto, - v četrtinko vina deni 6 konjskih fig, to kuhaj in nato precedi in ko ležeš v posteljo in se dobro pokriješ, pij, kajti ta zmes povzroči hudo potenje.

Za mizerbast (zlatenica)

Sok pelina je dobro piti, - pij vino v katerem se skuha zlata korenina, - lopatko deni v kozje mleko in to pij, - v pelinovo vodo dodaj kubeba(?) in to pij, - prednjak v vinu namočen pij, - rumeno bilje in sladkor na vodi kuhan uživaj, - ujemi živo postrv jo na žlico priveži, da postane po 24 urah rumena in potem pij to vodo.

---

¹⁷ Drobnice so morda drobnik.

Zaprtje zlate žile

(“...to pride od vetrov kir ona derži dol po vsim žvoti in kader se zapre rata kri bouna še prav pr teh nosečih al kader znosijo so te klavrne in nemarjo jest...”).

Vzemi dobro misel in z janežom na vodi kuhaj, čaj pij vsak večer in zjutraj, dobro je dajati obkladke iz sparjenega jasenovega listja.

Za mankulo (depresija)

(“...ta je tak ušafana da človek ni nikol vesiv se mu nič na lubi in ga nič ne boli pa vendar nič ne more...”).

Veliki koren skuhaj na vinu, pusti ohladiti in potem vtakni v tekočino razbeljeno železo, da se ta ogreje in to pij, - 1 kvinteljca ambra na vinu uživaj, - po tri lote žgane vode popiti in to iz: šentjanževe korenine, volovjega jezika in drobnega podleska.

Za mlade ljudi (ta mlade)

(“... per 12 al 15 letih imajo eni tako bolezen da so zelene farbe in jeh najraj pod rebram boli posebno pod tim levim in le kej čistiga se jim lubi jest...”)

Vzemi pol lota rabarbare, pol pesti kordabenedikte, 1 pest dobre misli, pol pesti svežega bezgovega listja, pol pesti hmeljevih korenin, 2 pesti jetrnika, vse to premešaj in vsakič skuhaj na četrtinki vode po dve pesti te mešanice in pij poljubno, - dobi v apoteki ajbiževo žaubo, gumiarabicum, vzemi še vosek in vse to skuhaj v kislu, to uporabi za obkladek okoli celega pasu.

Za fergift

“... to je enataka bolezen da ni skorej za pregnat...”.

Dobi črno milansko milo (mailendiš), to uporabi za obkladek na bolečem mestu, vsaj olajša, - pripravi kopel iz mravljščiča, - mravlinovo¹⁸ in kafrino žganje uporabi za mazilo, - dober je obkladek iz stolčene divje buče, - uži malo količino gvajak¹⁹ gumija in to trikrat dnevno, - obkladki zenfa v vsaki obliki so dobri, - olje jelenovega rogu s spuščeno mastjo mešaj in utri v telo.

Za otečena spolovila

Vzemi obkladek iz parjene konjske mete, - v vodi namočen pelin pusti stati na toplem 4 dni, precedi in po 1 žlico zjutraj jemlji.

---

¹⁸ Verjetno mišljeno žganje, v katerem so bile namočene mravlje

¹⁹ Fran Minařík omenja v svojem delu Od staroslavenskog vraštva do suvremenog lijeka (Ljubljana 1971), da so že v 17. stoletju nürenberški in augsburški veletrgovci oskrbovali naše lekarnice z novimi ameriškimi zdravili, med njimi navaja tudi gvajakov les...

Vneti in oslabei udi

V lonec z gostim vinom daj volovji mozeg. Na toploti se tekočina po 4 urah zgosti, še toplo potem namaži na boleči del telesa, po kratkem času pa to dobro otri z robato tkanino, - kopaj boleči ud v topli vodi v kateri se je kuhaj stolčen vrbov les, - kamilično olje uporabljaj za mazilo in ogrevaj bolne dele telesa, - stolči deževnike in jih zmešaj z mandeljnovim oljem, s tem dobro drgni boleče mesto, - v primeru zvina ali izpaha pripravi oblič iz smole in lipe, to namoči v žganem vinu in delaj obkladke, - maline naberi v velikem travnu, nalovi deževnike in jih operi v vinu, to daj v steklenico, dobro zaprto in jo zakoplji v vroč gnoj, da postane mazljivo ("rata žauba"), s tem potem maži, - ko gre za zlom, vzemi stolčeno kumino, pelin, med in prav toliko kisa, vse to na vinu skuhaj in uporabi za obkladke, kot trdno obvezo, - zlate korenine in ječmenovo moko po enakih delih, enako med in kis, skupaj mešaj, da se zgosti in to rabi kot mazilo, - potonko skuhaj, jo stolči in polagaj kot obkladek, - popelne na vinu skuhaj, na to vlij sok od mete, mešaj in dodaj tera sigilata, - ko zlomiš rebra, vzemi rožmarinovo olje in ga stopi v vinu, dodaj za groš kafre, to je potem dobro mazilo, - poškodovano kito zdravi z žganim vinom ali z močnim terpentinom ali obje zmešaj in maži, - lahko pa tudi pomaga mazanje z mešanico rženega in melisinega olja, če uporabiš le rženo olje, ga močno utri, - polže in deževnike operi in jih posuši, potem jih na rahlem ognju kuhaj v olivnem olju, da se zgosti. V topli sobi se maži in na toplem se zadržuj. - v primeru, ko se kita skrči, kuhaj del laškega olja in toliko vina, da slednje izpuhti, potem na toplem maži in pogosto menjavaj obkladke, - pomaga tudi mazanje z zmesjo lanenega semena, telečjega mozga, jajčnega rumenjaka, to dobro premešaj in se maži, - uporabi kačjo mast, deni jo v zamašeno steklenico dokler se ne razkroji, potem maži boleča mesta, - dobro je še mazanje z orehovim oljem, ali pa vsako uro drgniti z lanenim oljem, - če kita peša ("piša"), maži z gorkim žganim vinom ali polagaj pogosto obkladke iz tega.

Za kero(?)

maži z lorberjevim oljem, - drgni z rjavim železom, - maži z močnim rumom, dobro je nositi oblačilo iz konoplje.

Za rane

Na sveže rane polagaj obkladek iz svežega, stolčenega hrastovega listja, - dobi stalanik in ga zmešaj z medom, prekuhano služi za obkladek, - prežvečen revar polagaj na rane, - sveži popel (slez) skuhaj na vinu in s tem delaj obkladke, - obliž naredi iz stare masti, v njo daj stolčene rastline petprstnik, arman in kregulco.

Žavbe (mazila)

Za stare rane je dobro pripraviti mazilo iz kozjega masla, borove smole in malo kafre. To je treba kuhati in hladno precediti, potem se lahko hrani, - dobro je tudi mazilo iz stolčenega vrednaka, ki ga zmešamo z medom, - široki terpotec stolči položi na rano in obveži, - pripravi po pol pesti gabra, terpotca, brezovega cveta in po eno pest vrtnic. To skuhaj na pol libre laškega olja in nato precedi. Potem dodaj 1 unčo voska, toliko pegle, pol unče lima, stolči 1 lot meneka in 1 lot plajbajsa, dodaj še pol lota živega apna in toliko rišpata, vse skupaj dobro premešaj in prelij z dvema žlicama terpentina, toliko rožmarinovega olja, 1 kvinteljč stopljene kafre, mešaj tako dolgo, da postane gosto.

Strgar je dodal pripombo "kar se s to žaubo ne sceli so vse kunšti zaston..".

- Za hude in gnile rane je dobro mazilo iz živega apna, lanenega olja in loja, - pri strašnih ranah je dobro uživati v vodi skuhanu senosovo listje, terpotec in bezgov cvet, - divje meso odpravljamo z zažganim gabezom (prah posipamo), - tudi prah vinskega kamna je učinkovit, - dober je tudi posip iz pepela krta, starih podplatov, temu dodaj sol in živo apno, - za rane z izcedki uporabi obkladke kisa v katerem se je kuhalo breskovo listje, - srbeče rane izmivaj z galunovo vodo, - za izpiranje ran je dober na vodi kuhan polaj, - laško olje, v katerega primešamo sol, je tudi dobro.

Različne medicine

Če se opazi otekanje obraza zaradi slabe hrane ("de je oteku ves") je dobro zmešati staro mast, jelenov loj in zeleno brinje, to raztopi na ognju in ohlajeno uživaj, - za cofelj(?) stolči želod in poper skupaj, primešaj beli pasjak, je dobro mazilo, - proti hudi vročini (mrzlici) uživaj na tekočini razredčen beli pasjak, - za boljšo kri uživaj zmes 30 oluščeni mandeljnov in muškat, oboje stolči, zmešaj z medom in že je pripravljeno dobro zdravilo, - če želodec ne prebavlja ("de tako skoz leti") vzemi fermentil, galant, mastiks, ilot, citber, vse v vodi skuhaj in

za žejo pij, - če je človek po kapi prizadet in težko govori tedaj pripravi sok iz dušice in kapaj na jezik, - za črva v prstu, v vroče zagreti volovji žolč vtakni bolan prst, - v primeru zloma uda, naberi črnih polžev in jih deni v lonec v katerem je precej soli. To vkoplji 3 dni v zemljo in potem ožmi. Tekočino postavi nekaj dni na sonce, to je dobro tudi za bradavice, sicer pa služi kot mazilo za zlomljene ude.

Balzam

Vzemi mrzle vijolice, rdeče vrtnice, bezgov cvet, cvet kamilice, cvet lučnika in rdeče paprože, na vse zlij 2 lota laškega olja. Pokrito pusti stati na toplem (peč) nekaj dni, potem precedi. To je dobro zunanje in notranje sredstvo. Dobro je za glavo, kašelj, pljuča, jetra, zbadanje, črevesje in kamen v mehurju, - da vročino preženeš, stolči kiselico in natres, temu dodaj kis, to uporabi za obkladke. Tudi stolčena kurja čreva so dobra za to, dober obkladek je tudi na kisu kuhano makovo listje, - za odstranjevanje bradavic je apnena voda zmešana s pepelom vrbovine in živim apnom. Dobra je tudi stolčena čebula s soljo, ali stolčen bršljan, vse navedeno kot obkladek. Kot mazilo pa je dobro jemati sok krvoščenke.

Tinktura

V polič hudega (močnega) žganja dodaj stolčenih rastlin, kobebe 1 lot, žefrana pol lota, terjaka 1 lot, macesnove gobe 1 lot, lagontike 1 lot, mire 1 lot, rabarbare 1 lot, lecijana pol lota, to postavi na toplo 8 dni. Ta zmes pomaga za notranje bolezni, zaprtje, vročino, za želodec, nosečnice in jetični bolniki pa je ne smejo uporabljati.

ROKOPIS IZ OKOLICE MOZIRJA

(pisec neznan, nosi pa letnico 1868)

Rocneje za itko

Skorocel, prampuh, povajček, pelin, natek, perje jagodovo, tepravi žofej, tedivji žofej, krafulca, melisa, kamelce, černa bel, pljučnek, jeternek, taverтна meta. Amen.

Rocneje za itko

Skorocel, prampuh,
Povajček, Pelin, Natek,
Perje jagodavo, Tepravi
žofej, Tedivji žofej, Krafulca,
Melisa, Kamelce,
Črna bel, Pljučnek,
Jeternek, Taverтна.
meta
1868. Amen

Jetika je bila velika nadloga za ljudi, zato ni čudno, da si je zdravilski nasvet neznan pisec skrbno shranil.

ZVEZEK IZ LJUBIJSKEGA GRABNA (pisec neznan)

Nevarnost zadušenja

Če se ti vstavi kaka reč v grlu in te hoče zadušiti, primi se dobro za nos, da moreš dihati skozi usta, nevarnost je hitro odstranjena.

Če te grlo boli,

vzemi liter vode in jo dobro prekuhaj, nato deni vanjo dobro žlico medu in zmešaj, prideni za lešnik velik košček galuna, stolčenega v prah. Ko se zmes raztopi in ohladi je primerna za grgranje.

Ako se ti zapre voda,

skuhaj na vinu metlike in pij gorko. Tisto vino ti bo spet odprlo vodo.

Skuhaj česna na vinu, tudi pomaga. Jej sladke mandeljne, skuhaj na vinu potonko in pij to zmes, skuhaj na vodi sv. Janeza rože (verjetno šentjanževke) in pij ta čaj.

Ako se ti gnoji v ušesih,

skuhaj rožmarina na vinu in še gorkega priveži na uho, ali pa deni v uho nekaj kapljic žganja v katerem je bil namočen hmeľ.

Kako si izboljšamo tek,

zdravilo se pripravlja iz detelje, bezgovih jagod, pelina in encijana, deni v 2 litra vode in postavi na ogenj, kuhaj toliko časa, da se vkuha na polovico, potem se precedi in pije po eno žlico pred vsakim obedom in večerjo.

Za revmatizem

Vzemi sveže jajce in ga deni v skodelico napolnjeno z močnim jesihom. Približno v dveh dneh se lupina raztopi. Temu prilij nekoliko terpentinovega olja in s tem drgni boleča mesta.

Za rane iz katerih teče

Natrgaj bezgovega listja in ga skuhaj na jesihu, to naveži na rano.

Za raka na prsih

Vzemi jabolka in izdolbi peške iz njih. Luknje napolni z mastjo in deni jabolka v ponev, da se v masti spečejo in stinstajo. Kadar so že mehka jih zmešaj in napravi iz njih namaz s katerim obkladaj rakasto mesto.

Sredstva proti raku

Vzemi rožmarinovega perja, ga stolci in naveži na raka ali posuši krebulice, jo zdrobi v štupo, katero zmešaj z medom in s tem maži raka.

Prva pomoč pri opeklinah

Opeklo mesto je treba takoj namazati z glicerinom in potem počasi, previdno obrisati, bolečine skoraj prenehajo. Dobro je tudi opeklino posuti s pšenično ali riževo moko, to lajša bolečine in pospešuje pojav mehurja. Dobri so tudi obkladki z apneno vodo ali lanenim oljem, tudi kislo zelje je priporočljivo polagati na opeklino.

Za krmežljave oči

Skuhaj zmes meda in jesiha in maži oči.

Za kalne oči

Stolci urednjaka in zmešaj sok z medom, s tem maži oči. Če imaš solzne oči skuhaj na vodi vrtnic in si s tem umivaj oči.

Zamašen nos

Potegni vanj limonov sok, slano vodo, lučnikov čaj. Vdihuj arniko, terpentin, mentol. Maži nos in vrat z žganjem. Deni na nos ruto namočeno v gorko slano vodo in se pogrni, da se izpoti glava.

Če komu zatekajo noge

Vzemi pest mrtvih korenin kopriv, štiri glave česna, stolci vse skupaj. Potem prelij skozi čisto cunjjo, da pojde sok ven in s tem sokom oziroma oljem maži vsak dan noge po dvakrat.

Kako odpraviti kurja očesa

Obeli in razsekaj nekaj česna v kašo ter ga naveži na kurje oko. Čez nekaj dni odstrani česen obenem s kurjim očesom. Najenostavnejše sredstvo za odpravo kurjih oči je kopel, umivaj noge vsako jutro in zvečer v mlačni milnati vodi in odstranjuj pomalem kurje oko. Tudi gorka voda v kateri je kuhinjska soda zmehča kurje oko, po malem ga lahko povsem odstraniš.

Kako ustaviš krvavenje

Vsako zunanje krvavenje ustaviš takoj, če namočiš nekaj razkužene vate v vroči vodi, ter jo položiš na krvaveče mesto. Sredstvo je uspešno tudi, če so prebite glavne žile. Zanesljivo sredstvo je tudi podveza dotičnega uda, posebno roke ali noge. Krvavenje iz nosa ustaviš s solno raztopino, ki jo vdihavaš pri zaprtih ustih skozi nos. Notranje

krvavenje ustaviš s kapljicami železne klorove tekočine, kakih 10 kapljic, dobi se v lekarni.

Odstranitev smeti iz očesa

Izpiraj ranjeno oko z vodo v kateri je raztopljeno precej sladkorja. To velja za boleče oko. Smet pa odstraniš, če potegneš gornjo trepalnico čez spodnjo. Pomaga tudi če kaneš čistega oljčnega olja v dotično oko, nikdar ne drgni očesa!

Če se ti dela bula v grlu

Napravi prileppek iz moškega vrednjaka in lastovičnega gnezda, kar skupaj zmešano z mlekom popari, to naveži za 24 ur na vrat.

Bradavice

Hrastovo škorjo razreži na majhne koščke in jo kuhaj dolgo časa v vodi. S to kašo si umivaj vsak dan bradavico, ki po osmih dneh izgine.

Črv

Če čutiš kljuvanje v prstu vtakni hitro prst za 10 minut v kafrin špirit, obriši prst in ga pomoči v kafrino olje. Dobro je tudi, če močiš prst v slan krop, zelo dober je tudi terpentin zoper črva.

Divje meso

Če ti zraste divje meso potrosi nanj prah iz korenin navadnih borovnic. Tudi ribana čebula in olje je dobro zmešati in nanj polagati.

Sredstvo proti driski

Skodelico čokolade si skuhaj na dobrem črnem vinu, brez dodatka mleka ali vode. Ta pijača krepi želodec, pije pa se zjutraj in zvečer. Tudi borovnice ali ruski čaj se obnese, seveda brez sladkorja.

Garje

Kuhaj žajbelj, rožmarin, rman, preslico, brinjeve jagode, trpotec, koprive, pelina s tem izpiraj.

Prva pomoč

Če te je ugriznil pes, je treba rano takoj drgniti s soljo, tobakovim pepelom in močnim milom. Tudi izmivanje z urinom je priporočljivo. Najizdatnejše pa je takoj izžgati rano.

Zmrznjenec

Prinesi ga najprej na hladen in zračen prostor, ga položi vodoravno na mizo in mu sleci obleko. Če je trdo zmrznjen pazi da mu ne zlomiš kakega uda. Drgni ga nato dalje časa s snegom, če tega ni, pa z

ledeno vodo, nakar ga še dobro podgrni in krtači dokler imaš upanje na uspeh.

Zobobol

Ako te boli votel zob pomaga navadno karbol. Nekaj vate namočiš v 4 % karbolno vodo in jo deneš v votel zob. Bolečina takoj preneha. Zobobol vsled prehlajenja zdraviš z umivanjem nog v zelo gorki vodi preden greš spat. Revmatični zobobol preneha, če deneš košček v vato zavite kafe v uho na isti strani ali devaš na lice obkladke nastrgane redkve ali gorčičnega testa. Zobobol vsled pritiska v glavo zdraviš tudi z vročim umivanjem nog, ki jih nato dobro odgrneš.

Zastrupljenje z gobami

Pri takšnem zastrupljenju se pojavlja vročina v vratu, sledi bljuvanje, pij ricinovo ali mandeljnovno olje. Dobro je poslužiti se klistira, ter piti nato mnogo mlačne vode, črne kave, čaja ali kisa. Pri omotici polivaj glavo z mrzlo vodo.

Garje (dodatno)

Sv. Janeza rože in tavžent rože, vzemi vsakega enako in pij po dve čaši na dan in izpiraj obenem tudi telo s čajem, garje bodo hitro izginile.

Če se ti vrti v glavi

Na razbeljeno železo vlij jesiha in se kadi s tistim, puhaj ven skozi nos.

Glavobol

Daj malo soli na jezik, čez par minut popij kozarec vode.

Za gliste

Skuhaj na jesihu česna in prideni nekaj medu, to. pomori vse gliste. Štupo iz stolčenih praprotnih korenin skuhaj in zmešaj z vinom in medom ter spij.

Dobro sredstvo proti griži

Jerebiko skuhaj na vodi in vzemi trikrat na dan po malo žličko. To sredstvo se na deželi pogosto rabi.

Histerija

Vzemi trikrat na dan po 12 kapljic tinkture napravljene iz krvomočnice (babji zob, smrdljivi) žalost in pobitost bo izginila.

Sredstvo proti krču

Dobra je hladna voda, če te krč večkrat napade, pripravi k postelji hladno vodo.

Krč v prsih

Naredi testo iz 10 delov gorčične moke, nekoliko vode in jesiha. Testo namaži na čisto platno ter deni kot obkladek na prsi, kjer naj ostane 10 do 15 minut. Poleg tega pij večkrat janežev čaj. Priporočajo tudi nadržniti si prsi z vročim terpentinovim oljem in jih pokriti s flanelo. Tudi kopanje nog dalj časa v vroči vodi je dobro.

Dobro sredstvo proti griži
janeževke skuhat v 10 delih vode in
vremi trikrat na dan po
malo sličko. To sredstvo se
može dleči pogosto nobi.

Histerija
Vremi trikrat na dan po 12
kapljic tinkture anapavfene in
krvomočnice 6 balji zob. Smidli in
in palost pobitost boče izginele.
Sredstvo proti krču.
Dobro sredstvo proti krču je hlaulna
voda če to krči večkrat nospode
pripravni k pasteli p. s. s. a. s. s. s.
z m. s. l. o. v. o. d. e.

Krč v prsih.
Naredi testo iz 10 delov gorčične moke
in nekoliko vode in jesiha. Testo namaži
na čisto platno ter deni kot
obkladek na prsi, kjer naj ostane

Stran iz zapisa, najdenega v Ljubiji

Ako imaš mehur v glavi

Vzemi galuna, pehtrana, limbergarja, stolci vse skupaj in štopo po malem živaj, čimvečkrat bolje bo.

Če imaš naduho

Vzemi redkve in jo navleči s čmerikovo korenino, na ta način, ko se navleče za pečenje pripravljen zajec. Ta navlečena redkev se namoči v gorki vodi, kjer jo pusti ležati 4 dni. Nato vzemi redkev iz vode, vrzi redkev in čmeriko v stran, vodo pa pij, to bo pomagalo. Pelinova voda je tudi silno dobra (tu misli najbrž v vodi namočen pelin). Nakoplji rigelcev s koreninami, ter jih prav dobro skuhaj, dobro deluje za naduho. Kamilična voda je tudi prav dobra.

Napetost

Pij čaj lovorjevih listov. Ali nastavi v litru žganja pest stolčene kumine, janeža, dve pesti mete in dve pesti pomarančnih lupin. To postavi za štiri tedne na sonce, pretlači skozi ruto in osladi s pol kg sladkorja.

Krvavenje nosu ustaviš

Če sedeš na stol, deneš roke na glavo in nagneš glavo nazaj ter dihaš z odprtimi usti in si zamašiš nosnice iz katere drvi kri z vato in držiš glavo pokoncu in mirno.

Vata, ki je namočena v rdeči kromovi kislini ustavi krvavenje iz nosa.

Dober je tudi gorak ali mrzel obkladek, ki ga deni na tilnik ali naveži na tilnik narezano čebulo in potegni malo čebulnega soka v nos.

Ako si na pljučih bolan

Stolci skupaj mandelnovih jederc in mete, skuhaj na mleku in to uživaj.

Preskrbi si rakov jih skuhaj in pij toplo rakovo juho.

Med in surovo maslo skupaj zmešaj in po malem uživaj, je jako dobro.

Slabokrvnost

Predvsem je potrebna dobra redilna hrana.

Speni dobro eno jajce in to polij s kozarcem dobrega vina (črno), spij vsak dan kozarec tega in to po malem.

Uživaj vsak dan nekaj medu.

Dobro za pljuča

Vzemi pljučnik ali planinski mah, 1 žlico janeža, zarumeni četrť kile sladkorja in skuhaj vse skupaj v litru vode, naj pokrito vre, ko se shladi dodaj še dobrega žganja in to uživaj vsak dan po malem.

Verjetno gre za zapis izpred prve svetovne vojne. To sodimo po zvezku, v katerem je bilo vse zapisano. Morda je vsebina tudi prepisana iz kakšne druge knjige za domačo rabo. To slednje sklepamo, ker je izrazje dokaj "nekmečko".

VRŠNIKOV ZAPIS

Pisec tega zapisa, Matevž Vršnik, je živel v Šmiklavžu pri Novi Štifti. Kdaj točno je bil napisan ni mogoče ugotoviti. V zapisu je sicer najden datum 27. marec 1889, vendar pa gre tu verjetno za datum, ko je bil zapis dokončan. Po načinu izražanja je gotovo znatno starejši, vsekakor bi ga lahko uvrstili v sredo prejšnjega stoletja. Gre za doma zvezan zvezek velikosti 10 x 16 cm, ki vsebuje 76 označenih strani rokopisa. Vsebina ni urejena po boleznih ali zdravilnih nasvetih, temveč se glede tega ne drži pravil, torej je eno z drugim pomešano.

Matheus
Vršnik
zovseska Šenklaus
A. 4.
Hannivaine
Gorni Klugmostanje

Naslovnica Vršnikovega zapisa iz Nove Štiffe.

Da bi bralcu lahko predstavili izvirno besedilo, navajamo prvi zapisani nasvet za uporabo žajblja:

Za gift jen zleht luft

More tri perete na soli znest.

To bi pomenilo:

Za prebavne motnje (vetrove)

Naj bolnik zaužije tri liste žajblja s soljo.

Žafaj na mleku kuhan se uporablja le za zunanjo rabo. (Kot beremo, so uporabljali za rastlino žajbelj izraz žafaj. V nadaljevanju bomo zapisali še nekaj Vršnikovih nasvetov, ker je med njimi dosti izvirnih in ne prepisanih).

Za črne lase

Na vodi kuhan žajbelj uporabi za umivanje las, ti postanejo spet črni. Takšno vodo lahko uporabiš tudi za zunanje bolečine.

Za vročinsko bolezen

Deni v kis cvetje soldatkov in dodaj sladkorja, če pa tega nimaš, dodaj medu ali sirup. To uporabi za pitje.

Če otroke meče

Moraš cvetove soldatkov v vodi kuhati. Ta napitek je dober tako za trebušne bolečine, božjast in vročinske bolezni.

Za notranje bolezni

Rožmarin ali pa njegov cvet na vinu kuhaj in pij, to je dobro tudi za kašelj.

Taužentroža

je bila zelo priljubljena v ljudskem zdravilstvu. Že samo ime pove, da je lahko pomagala v neštetih primerih. Posebno so jo uporabljali pri jetiki, zlatenici, za čiščenje ran in oči.

Za jetiko in zlatenico so jo kuhali v vinu in jo nato uživali po žlico vsaki dve uri preko dneva. Za čiščenje ran in oči pa so jo drobno stolkli in zmešali z medom. Najbolje je bilo pet dni namakati listje in cvetje v vodi in s to tekočino drgniti senca v primeru hudega glavobola.

Kamilice

so veliko uporabljali za notranje bolezni in vročino, posebej za pljučnico. Kamilice so kuhali na vinu. Namočene kamilice v vodi pa so priporočali za nosečnice in mazilo pri "hudih" boleznih.

Veliki koren

so cenili kot zdravilo pljučnih in jeternih boleznih. Koren so drobno zmleli in zalili s sladkorjem in vinom, to so večkrat dnevno uživali. Za otekline in zunanje bolezni so uporabljali mešanico korena, sladkorja in medu, to so dali na obolelo mesto v obliki obliža.

Encijanov koren

proti želodčnim težavam so svetovali stolčen koren encijana, namočen v vinu kot pripravek, ki so ga večkrat dnevno pili. Za zbadanje v trebuhu so uporabili pol "kvintlca"²⁰ zmletega encijanovega korena, namočenega v vodi. Prav zanimivo pa je, da je pisec predlagal ženskam uporabo korena za odpravo plodu.

Potonke

so rabili za preprečevanje in zdravljenje želodčnih obolenj in zdravljenje zlatenice. Za prvo so uživali čaj iz korenin, zeli in cvetja. Za hujše primere so kuhali le cvetje in zel in dodali medu. To slednje so priporočali za pitje v dopoldanskem in popoldanskem času.

Ptičje proso

so cenili kot zdravilo proti zlatenici in naduhi. V te namene so zel v vinu kuhali in nato sedem dni zapovrstjo jemali po požirkih vsako uro.

Metlika

je bila med ljudmi zelo cenjena. Uporabljali so jo kot zdravilo zoper pljučne bolezni, zobobol, pa tudi v primerih, ko so imeli trn v telesu, metlika "ga je vlekla ven", so dejali. Za pljuča in kašelj so jo zdrobili in na vinu z medom skuhali, to je učinkovalo zelo dobro pri hudem kašlju. To zmes je bilo treba v ustih držati in zobobol je prenehal. Sicer pa so za pljuča uživali zdrobljeno metliko na laškem olju. Seme metlike je bilo uspešno tudi proti glistam.

Peteršilj

se je obnesel pri kroničnem kašlju. Zmešali so ga z vinom in sladkorjem (medom) in ga jemali ob napadih.

Rabarbara

je bila zdravilna proti jetiki, bolečinam zob in v ušesih. Za jetiko so jo pili stolčeno v vinu ali v vodi. Korenine, kuhane na vinu, so pomagale pri zobobolu, pri bolečinah v ušesih pa so polagali obkladke na boleče uho.

Popel (divja slez)

je bila kot zdravilo za omedlevico, očesne bolezni in otekline. Pri omedlevici so priporočali vdihavanje zeliščnega soka, še bolj pa je bilo učinkovito pitje. Očesne bolezni so zdravili s pitjem čaja iz rdečega popelna, popeljnovo olje pa je učinkovalo na otekline kot obkladek.

---

²⁰ "kvintlc" je utežna merska enota. Enačimo lahko to količino, ki jo navaja pisec s četrtno lota, kar bi bilo okoli 4,5 gr navedene snovi.

Werslin

pregnat Mare to perje is
 smrat presat de kemft doli
 is
 Nosa jen snofat pretene
 smrat is Nosa

ce Mare Semft jon Wodo
 Glava uklep Glavo is mirat
 bali doli černe lase
 jen Nosa
 Woda ce Glava bali

Stran iz zapisa Matevža Vršnika iz Nove Štife

Ajbiž

so cenili kot zdravilo proti prsnim bolečinam in oteklina.

Za bolečine v prsih so ajbiževe korenine kuhali z medom na vinu in jih po žlicah uživali. Za razne notranje bolezni so dobro služile korenine, kuhane na mleku ali vodi. Za razne obliže so stisnili listje in potem sok (olje) namazali na krpo kot obliž.

Zlati koren (krvavi mlečnik)

Uporabljali so ga kot sredstvo za rast las. Koren so posušili in ga nato zdrobili, ga zmešali z medom, to je služilo kot namaz za lasišče. Pri težkem porodu so to zmes skuhalo in jo dajali porodnici piti.

Bršljan

so uporabljali za sredstvo proti glavobolu in nahodu. Za nahod so listje stiskali in sok vdihavali, ali pa ga kuhali v vodi ter nato vdihavali. Za glavobol pa so zdrobljeno listje mešali z vodo in to uporabljali kot obkladek.

Luštrek

je bil upoštevan kot sredstvo za čiščenje prsi, proti kašlju, proti vetrovom in manjšim zastrupitvam v želodcu. Proti kašlju in za čiščenje pljuč so namočili korenine v vodi in jo potem po malem pili ves čas nadloge. Če so hoteli lajšati hude vetrove so luštrek stolkli, ga mešali z medom in ga po potrebi pili. Manjše zastrupitve so pozdravili s stolčenim luštrekom (koren), ki so ga pili na olju v malih količinah večkrat dnevno. Za krče so uporabljali izcedek iz zeli rastline. Ta izcedek so jemali tudi za vnete oči kot obkladek. Tudi gnile zobe so zdravili z izcedkom tako, da so kanili kapljico na gnili zob. Otroško kilo so zdravili z izcedkom, pomešanim z medom in s tem mazali na bolečem mestu. Pri omedlevici so izcedek dali vdihavati. Za gluhe so priporočali zelišče s sladkorjem ali medom pomešano, kot mazilo za obkladek na ušesa. Pri zvonjenju v ušesih so uporabljali prav tak obkladek.

Volk (navadni podrašec)

To rastlino so s pridom uporabljali v primeru težkega dihanja, piku mrčesa ali pa tudi pri zvonjenju v ušesih. Rastlino je treba stolči, jo pomešati z medom ali sladkorjem ali s sladkim vinom, to se potem poje in olajša dihanje. Če je nekdo bolehal za hudim kašljem, so uporabili jagode te rastline in jih namočili v vinu, prav to pa so kanili v uho, če je komu zvonilo v ušesih.

Majaron

je bil priljubljeno sredstvo pri govornih težavah, pri oteklini očes, služil pa je tudi za celjenje ran. Pri govornih težavah so priporočali namočeno zel v vinu, to so večkrat dnevno pili. Za oteklino na očeh so majaron stolkli, dodali malo ječmenove moke, oboje so malo navlažili in uporabili kot obliž. Rane so celili z izcedkom iz rastline (stiskanje), to so potem položili na rano kot obkladek.

Terpotec

Tudi to rastlino so zelo cenili za trebušne bolezni, za ženske težave, proti glavobolu, pri bolečih očeh, bolečinah v ustih ali ušesih. Ženskam so v težavah priporočali v vodi namočeno stolčeno zel. Pri trebušnih težavah so dodajali jedem stolčen terpotec ali pa so ga stolčenega prekuhali na vinu ali vodi in ga pili. Glavobol so omilili s stolčenim terpotcem, namočenim v vodi za obkladek. Bolečine v ušesih in ustih so svetovali malo te tekočine kaniti v uho oziroma si z njo umivati vrat.

Pelin

je veljal kot dober za razne notranje bolezni, grizenje in gliste. Pri želodčnih težavah so jemali kuhan pelin, cenjen pa je bil tudi iztisnjen sok rastline, to slednje pa so jemali tudi za gliste in "grizenje" v trebuhu. Pelinov čaj pospešuje tek. Gliste so preganjali s pelinom, kuhanim skupaj s kumino. Takšen čaj so uporabljali še proti zlatenici in glavobolu. Pri otrocih so imeli težave s pitjem, ker je pelin zelo grenek in seveda ni prijetnega okusa.

Ajbiž

Rekli so, da "prežene žleht luft", je pa proti strupenemu kašlju in pomaga pri ženskih težavah, so zapisali. Zelen ajbiž, kuhan na vinu, prežene kašelj, pehanje in zagreje jetra, pa tudi maternico. Kot so zapisali "pomaga pri babjih boleznih". Za razna krvavenja pomaga ajbižev čaj, nasploh pa so ga radi dodajali jedem. Uporabljali so ga tudi za barvanje las, ob pasjem ugrizu, za bolečine v spolovilu in proti vetrovom. Tudi razne zunanje zastrupitve so zdravili z njim. Za otekline na spolovilu so zdrobili ajbiž, žajbelj s koreninami, to so stisnili in sok uživali. Tudi razne tvorbe v predelu spolovila so tako zdravili. Prav to je pomagalo še pri hudih vetrovih.

Rožmarin

so zelo cenili. Rabili so ga proti vetrovom, kašelj so z njim preganjali in ga dajali ženskam v primeru menstruacijskih težav. Vetrove so uspešno preganjali s čajem iz rožmarinovega listja in cvetja, pili so ga zvečer. Tudi za zbadanje v hrbtu so priporočali takšen čaj. Kadar je imela ženska med menstruacijo težave so priporočali pitje mrzlega čaja ali pa uživanje stolčene zelene mase zelišča.

Strašnica

Zapisali so, da so z njo preganjali "hud mrzel" kašelj. Vzeli so korenine z zelenim delom vred, dodali janež in sladke korenine, to so potem v kisu kuhali in pili zjutraj in zvečer. Glavobol so zdravili s to zeljo, s koreninami vred so jo v dobro pokriti posodi kuhali, potem so jo pokrito pustili stati. Ta čaj so uporabljali tudi za "izmivanje" bolnih oči ali pa dajali nanje obkladek. Seme strašnice je še posebej omenjeno kot učinkovito. Med menstruacijo so bolečine v hrbtu zdravili z obkladki iz čaja strašnice s koreninami, janeža, ter korenin sladkih koreninic. Takšen obkladek pa je pomagal tudi pri glavobolu. Bolniku s šenom so polagali na obolela mesta obkladke zdrobljene zeli s koreninami vred. Za čiščenje ran so v vinu kuhali korenine zelišča in dajali obkladke. Oči so zdravili z obkladki čaja iz zeli in korenin.

Zusatz more talke nuss

čistit Nareninna Woda
pers je za pitte čistit
jen
kassel Pers jen kassel

čima Sa i enft is stajo
hude smesat jen jeh
restrave usah da jema piije
hede ga Metrawe
nake nejo

za strap ta Temp is Olijam
je smesan jen ga pitte
jen
ga kete

Vršnik je v svojem zapisu po vzoru tedanjih zdravilskih knjig ob strani glavnega besedila zapisal, v katere namene kakšno izmed zelišč služi.

Baldrijan

so uporabljali za razne srčne težave, pa tudi za kamne v mehurju in razne vročinske bolezni. Kamen v mehurju so zdravili s čajem iz korenine v vinu kuhane. Bolj pa so upoštevali sok iz stisnjene zeli. Za vročinske bolezni (ična bolezen) so skuhalo listje na vinu in to večkrat dnevno pili v malih količinah.

Vijolice

Največkrat so uporabljali rastlino s koreninami vred. Za božjastne napade so cenili sirup iz rastline, sestavljen iz kisa, medu (sladkorja), to so kuhali z malo vode. Priporočali so jo po žlico trikrat dnevno. Ta sirup pa so rabili še v primeru mrzlice, le da se tedaj jemlje na vodi. Pri srčnih težavah so pili čaj iz vijolice. Tega so priporočali tudi za angino. Glavobol so omilili z obkladki vijolice, namočene v kisu. Bolečine v jetrih so zdravili z enakimi obkladki na mesto kjer jetra so.

Rožmarin

se v zapisu ponovno pojavlja. Pri hudi mrzlici, da se telo trese, so "lesene" dele rastline drobno zdrobili in jih pomešali z malo olja ter potem mazali po celem telesu. Rožmarin so uporabljali tudi za "bele zobe". Namočili so ga v vodi in si z njim umivali zobe. Med porodom, če se maternica ni "spravila nazaj", so dajali porodnici piti rožmarinov čaj in to zjutraj in zvečer. Pri govornih napakah so skuhalo rožmarin, med ali sladkor in ga dali bolniku piti, ker so verjeli "če govort ne more, bo spet govoru al pa k pamet pršu". Gnile bolezni, sem so prištevali tudi raka, oblaži rožmarinov čaj. Mrzlico so tudi pozdravili, tako da so vlili v vročo kopel nekaj rožmarinovega olja ali pa so z njim mazali po telesu.

Baldrijan

najde svoje mesto še enkrat. Ob smradu iz ust so priporočali žvečenje baldrijanovega lista ali pa rdeči bob.

Česen,

je bil vsestransko uporabno zdravilo. Uporabljali so ga:

- da prežene "ta velke" črve, - veliko so ga uživali pri ugrizu psa ali kače, - obliž na mesto ugriza iz močnega čaja, - povrne dober glas, če je bil nekdo hripav, - pozdravi star kašelj, - učinkuje pri vodeniki, - prežene bolečine v trebuhu, - umori gnide, če namažemo ogrožena mesta s česnovim sokom, - zavaruje posodo pred kačami in drugo golaznijo, če jo zunaj operemo z močno česново razstopino, - prežene "ta šroke" črve, - prežene kačo iz človeškega telesa, - pomladi kožo, če se z njim redno mažemo, - prepreči izpadanje las, če zmešamo pepel česna z medom in s tem mažemo lase.

Rokosapka

Rabili so jo predvsem za trebušne bolečine. Skuhali so bele liste rastline v vodi ali pa namakali v vinu, mu primešali med in to pili. Z že omenjenim zdravilom so zdravili tudi jetra in vranico. Notranje

zastrupitve so zdravili s sokom rastline in sicer po žličko dnevno. Tako so ravnali tudi v primeru črvov v telesu.

Terpotec

je bil iskano zelišče za razne bolezni. Čaj iz terpotca so pili za razne notranje bolezni. Za jetiko in mrzlico so pili čaj iz semena, ki so ga kuhali na vinu. Za bolezen jeter se kuha zel in čaj toplo pije, dobro je to kuhati na vinu, če pa komu vino ne godi, so kuhali na vodi. Tako so zdravili tudi pljučne bolezni in posebej še jetiko. Jetišnim bolnikom so priporočali, da ne uživajo kislih jedi in se izogibajo težkemu delu. Ob piku kakšnega mrčesa so kuhali čaj na vinu in ga uživali, to pa je veljalo tudi za srčne bolečine. Trebušne težave so zdravili s sokom terpotca. Otekline so lajšali z listjem "pravega" regrata (potrošnik) in to z obkladki. Tudi pri glavobolu so dajali takšne obkladke na glavo (senca). Prasad ali mehurje na koži so zdravili z žgano vodo od listja terpotca. To sredstvo so uporabili še za vročino ali bolezen oči.

Zlato jaboljko

Pepel zlatega jaboljka pomešan z medom, je zdravilo za pospeševanje rasti las. Proti hripavosti so priporočali na vinu skuhan sadež, tekočino so jemali dnevno po žlico. Bolečine v očeh so milili s čajem, v katerem so kuhali sadež, torej ne v vinu, ampak v vodi. Čaj ni smel biti premočan, zato so priporočali izmivanje oči z razredčeno tekočino.

Iz vsebine Vršnikovega zapisa bi lahko sklepali, da je bil pisec človek, ki je želel svoje vedenje o domačem zdravilstvu prenesti še na druge. Gotovo pa je eno, da velika večina nasvetov v zapisu ni prepisanih, so torej izvirni. Morda malo moti, da je v enem izmed njih navedel mersko enoto, to pa bi lahko bil tudi dokaz njegove razgledanosti.

“GOLIČNIKOV” ZAPIS

Pri družini Goličnik v Dol-Suhi 171 (visoko nad Rečico) je bil najden zapis v vezani knjigi, brez naslova, velikosti 17 x 21. Rokopis nosi na naslovnici letnico 1839. Očitno gre za prevod iz nemščine in učinkuje zelo malo izvirno glede na tukajšnje navade. V hiši nihče ne ve kdo ga je pisal, baje pa je to bil neki sorodnik, ki je živel v Zagrebu, po njegovi smrti je zapis našel pot k družini Goličnik. Knjiga obsega 113 pisanih strani.

Ljubi moj kristijan
Prav dobro se pre pre misli
popre kag bosh sazheu
temo zhloveko arznije dajati
da greh na bosh delau
od tega kar si bosh
napre u seu — — —

1-8-39

Naslovnica iz “Goličnikovega” zapisa

Uvodne besede na prvi strani (naslovnici):

Ljubi moj kristijan prav dobro se pre premisli popre kag bosh sazheu temo zhloveko arznije dajati da greh na bosh delau od tega kar si bosh napre useu...

Primeroma bomo navedli nasvet za **vodeniko**, ki se glasi v sedanjem jeziku takole:

Kateri človek, naj bo ženska ali moški in ima vodeniko, se mora ustrezno hraniti. Dobra je goveja juha, tudi kurja se priporoča. Ne sme pa jesti zelja, graha, boba, mleka, vino sme uživati le tisto, v katerem je namočena taužentroža, brinjeve korenine, habatove korenine. Če pa ima otekle noge, mora pripraviti suho kopel²¹ in to vsak večer. Če ima otekle noge jih ne sme močiti! Tako za suho kot za mokro kopel mora vzeti: taužentrože, metliko, kamilice, brinjeve korenine, habatave korenine, polaj, rožmarin, materino družico, repne olupe, pšenične otrobe, meliso in potoniko, bezgov in lipov cvet, vse to je treba skuhati in vliti v škaf, v njega dajte razbeljeno verigo in žareči kamen, da bo tekočina v škafu vrela, nad paro držati noge in ko se dovolj ohladi sledi kopel nog, nato pa takoj v posteljo, da ne bo prehlada. Še prej je treba okopane noge dobro namazati z laškim oljem.

Kot je iz nasveta razvidno gre za uporabo številnih zelišč, kar bi sicer lahko smatrali kot izvirno zdravilsko sporočilo, kajti najraje so dajali v razne čajne mešanice in tudi v vodo za kopel veliko različnih zdravilnih rastlin.

V zapisu so še nasveti za tele bolezni:

Od prunta alpa sa prunt,

Sa protin po glideh,

Katiremu človeku od samosebe pride da čresmeče alpa kosli.

V nadaljevanju bomo naslove pisali v običajnem jeziku:

- če človek omedli, - če človeka pred omedlevico srce boli, - če ne more govoriti, - če je človek v nevarnosti kapi, - koga udari kap, - za božjast, - pri zastrupljenju zaradi jedi, - proti vsem zastrupitvam, - zastrupljenje zaradi jedi ali pijače, - za strupeno mrzlico, - ob začetku mrzlice, - za drugo mrzlico, - spet za mrzlico, - dnevni ukrepi proti mrzlici, - kronični pojav mrzlice, - za hudo mrzlico, - za bolečine na telesu ali posebno na nogah (za ženske in moške), - za veliki kašelj, - od maternice, - "za francoze"- kaj mora človek pri sebi nositi, da se ga bolezen ne prime, - za slab glas, - če se človek prehladi, - če kašlja in mu v prsih "vreje",- če v ustih krvavi ali pa zaudarja, - za meglene oči, - če od vročine ne vidi ali pa se mu blešči, - za naduho, pa tudi za jetiko, - proti mrzlici maternice, - na sploh o maternici, - ob poškodbah po padcu.

---

²¹ V platneno vrečko so dali zelišča in jih nameslili na otekle noge.

V nadaljevanju opisuje pisec nasvete po številkah in ne po boleznih, kar pomeni, da so prepisani iz kakšne zdravniške knjige, ki so tedaj imele podobno oštevilčene nasvete.

Suroveniki

Pozgledati manučenito boshenska alpa mestki mora
nugat skrišho gougja skupsa alpa tuzjo od shman
na sint nugat od sele tuine graba tuine
bobo tuine mleka tuine inna shilga pija mora
pa nubar na makat tuidkeret koska nojar
Brijem Koreniko no ha batane Koreniko
Shil ni ma shumatne noje mora za najpravit
Lahou kopan udak de kien shilpa ma
shumatne noje teja na sine mo shil rok
da dikou kopan al se makin mora u se Koske
tuinde ut kosha, metliho, kamelce, kopane shirsho
Brijem Koreniko, ha batane Koreniko, solai
Kosmanin - materni koskina - tejsne sluse -
Shosenizhm otrobe - maliso shpse nareo -
retonikam gnet - Besgan gnet - lipam gnet
u se hub shukar koski kubar no pra etrac
wan shkap proklepa natarcine te sbelero
Kotno nuzigo no leski kamen da bo
u neto

Ena izmed strani iz "Goličnikovega" zapisa.

“ČEBULOVA” ZAPISA

Že smo omenili, da hrani Zvone Čebul v Šoštanju dva zapisa iz področja domačega zdravilstva. Pisec v obeh primerih ni znan. Prvi je znatno starejšega datuma in ga tu navajamo le primeroma in to v kratkem. Drugi je novejši in ima tudi navodila za ugotavljanje bolezni na temelju pregleda urina. Iz drugega zapisa je več navedenega, čeprav je jasno, da je v glavnem prepisan iz tujih zdravilskih knjig. Prvi je vezan v knjigo, ki je brez naslovnice, verjetno pa je ta toliko poškodovana, da na njej ni ničesar več vidno. Drugi je zapisan v zvezku podolgovate oblike in je pisan že v razumljivejšem jeziku, tako mu lahko pripišemo obdobje okoli prelomnice tega stoletja. Iz prvega smo povzeli nekaj nasvetov v jeziku, kot je zapis napisan, drugi pa so "poslovenjeni".

Ob tem spet poudarjamo, da pričujoči zapis ne gre smatrati kot vir nasvetov, ampak izključno le kot narodopisni opis.

Se pred kugo obvarvati

Tako dobi tisto travo ko med lešjam raste, ko ima na varhu trave ane černe bobike ino vorhe tiste trave per sebi nosi, si ne bo treba kuge bat.

Kadar se voda per človeku sapirje

Tako tote reči nučaj, dobi tičje prosu ino smolovih vršičkau nalomi ino teh martveh kopriu cvit, lete tri reči ukup kuhaj ino sa shejo pi ino od použa tisto lušina olupine dobi, ko so použi sadelani, stouči ino na frišni vodi noterjemlji.

Tega koplina žefrana kar ga more sdvema parstama nabasat ino ga oslini dabo dobro fajhtn ino ga gor partisni kir voda von gre.

Sa bolesen teh sobov

Dobi le te reči virnagel ino kafre ino vinski esih ino dobi eno tenko cotiko ino noter namakaj ino gor na sub divaj.

Sa shganino

Okrag von z vode dobit ino posushit ino stoplem shtrihat je sa to shganino dobro.

Kadar bi eniga noge bolele da bi nemogov hodit ali na nje stopat
Tako te reči nucaj, kuhaj encian vodi ino si noge vmivaj dovnadov, ino
pa iz kuštanam ino is wairauham pokadi pomaga.

Tukai
So ene alahne štupre storit
matire jo fkrubene bile na
velko Baumitach deš dobro
pomagale. 1841/42.

Q. Ena štupa pastuk
Ulsem i kvepleni evit r. lota
mire r quintelna, aloe ino
žefrana, padej an quintel
rebarbar ino en quintel slad,
triga lefa štupo 1. lot, beliga
cukra $\frac{1}{2}$ lot 1. lot, pra cukar
more ku pusti cvdivat al fe
makro sturi ta štupo se mara
večer ino sputra noter jemati
sa dvi narabvi blisci spiči tu
sclera atuk ino detre avots,
leht fahitikafti ino veme

Stran iz prvega "Čebulovega" zapisa (starejši).

Kadar bi se en človek preusdigniv,

de bi ga v herti bolelo al v križo tako res pusti putra ino kafre noter
zmišaj ino se maži tibo pomagalo.

Kadar ima kdu nedihno al katar,

dega vgerli sačne sušiti, da pokašljeje, tako vli žganje gor nastrd ino
vkup smišaj ino vžgi de se vname ino vse ukup toplo jej pomaga.

Sa sovč

je dobro cikuro ino rebarbaro v kup kuhat vanim poliči vode tako dovgo de bo le sa en maselc vode polej pa toplo pi leta voda shene na vodo.

Sa persi

je dobro ajbiš, veliki koren, sladki lish, gartažau cvit ino quas ukup kuhat ino pit.

Divinje ena trava rumeno cviti je na rane ino na bule strashno dobra dejo vmlici kuha ino oleja cu djat, narbulshi je kosjo mleko vela pirja al cvit.

Kadar želodec spiže ne obdrži

Kadar želodec ne obdrži hrane naberi srednjo jasenovo škorjo, jo namoči v kis, oboje skuhaj in v to zmes namoči gobo, ki jo potem namesti kot obkladek na želodec.

Ko človeka črevo hudo boli

Pripravi za groš žganja, temu primešaj laško olje in to uživaj. Ali pa tudi pomaga, če skuhaš proso in si iz tega naredi obkladek na želodec.

Za opeklino

V primeru, ko se nekdo opeče, kuhaj v laškem olju belo lilijo, rdečo vrtnico, seme konoplje in laneno seme, seveda je treba semena prej zdrobiti in potem skuhati. Služi kot obkladek. Priporočali so tudi, da je opečeni takoj legel v vodo.

Za suhe žile

Pripravi si mozeg od domače živali, miro kuhaj v vinu, to precedi in zmešaj z mozgom, to lahko služi kot mazilo.

Bolezen glave

Abroto skuhaj na laškem olju in s tem maži po čelu in sencih. Dobro je tudi materino dušico v kis namočiti, dodati olje vrtnic, vse to zmešati in s tem mazati že omenjena mesta na glavi. Nekateri preganjajo bolečine v glavi z meliso, ko jo privežejo na čelo. Podobno so uporabljali kamilice, le da so te poparili in jih namestili na čelo glave. Mnogi so kuhali kamilice in si v njih namakali noge, verjeli so, da to "potegne" bolečine iz glave.

Regelni za vodo

En gost in grob cirkel pomeni bolezen v zadi v glavi, Zelene farbe cirkel pomeni od velike iberžne kervi. En svinčenaste farbe cirkel pomeni, da je glava na levi strani bolana od fajhtikosti. En cirkel

rumene farbe ino tenek, pomeni zastanost v črevih. En cirkel zelene farbe, da se trese ali trepeče, pomeni božji žlak ali flus v glavi.

Od penaste vode mirkaj

Kadar se notri v ti vodi pene vidijo, ali te grobe materje se najde in tako ostane ino je ta voda gosta, to pomeni da ta želodec ne cira in so vetrovi zaprti. Ena tenka pena in tako ostane, pomeni jico tih pluč, serca, pers in jetar. Ena črna penasta voda in rastalena, pomeni bolezen jetirja. Ena zelena voda, pena rastalena ali rumena kakor žefran pomeni veliko jico v žvotu. Ena rudeča vod cinaste farbe in hudo diši, to pomeni smert. Ena rudeča voda černo zmešana pomeni veliko vnetje tih jeter.

Od kervi v tej vodi

- 1) Ena kri v vodi katera je groba ino kuglasta in močno smerdi, kader eden toži de ga pod sramoto boli, pomeni de je kri od mehurja prišla.
- 2) Kader kuglasta kri notri se vidi na podni, pomeni ta flus tega ženstva.
- 3) Kader je kri noter v vodi in kuglasta ino črna in na podni leži, pomeni da je kri od ledvic prišla.

Od peska noter v vodi

- 1) Rudeč pesek noter v vodi in iz bolečine u hartí (hrbti), pomeni de je ta kamen noter v ledvicah.
- 2) En rudeč pesek noter v vodi iz mešanske bolezen noter v ladjah (ledjih?), pomeni de se ta kamen noter v ledvicah rastale (razkroji?).
- 3) En beli kamen in terd noter v vodi in na poden pade in stori težave, pomeni da je kamen v mehirju.
- 4) Rudeč in mehok pesek v eno merzelci in brez bolečin v tih ledvicah, pomeni jico v jetrah.

Regelci (od ledvic in natirlih semena)

- 1) Kadar je to seme zastaleno v vodi, to pomeni da sta se mož in žena skupaj igrala.
- 2) Kadar je pa to seme grobo in kuglasto, da tisti človek čisto premagan skozi svojo naturo in potem je velika bolezen fajhtikost.
- 3) Kadar je seme zmerom notri, se vidi v vodi, ali v njej znajde, pomeni bolezen gomorija²² (gomovija) imenovana.

---

²² Morda je pisec mislil gonorejo.

Regelci od mežičev v ti vodi

- 1) Kadar pa ti vidiš notri v vodi velike pene al mežičev mehircov, zastopi, kadar je ta voda že en cajt tako ostane, pomenide ta bolezen je ži dolgo trajala, je ži stara.
- 2) En veliki mah na vodi in kader ti ta glaž na en kraj nagneš, de ta mah ni več tisti gor, to pomeni da je veliko vetrov v tim životu, od katerih veliko boleznj pride.
- 3) En veliki mah na vodi, to pomeni bolezen tega želodca ino voske čreve ino grobe fajhtikosti vetrov.

Od meglice v vodi

- 1) Ena megla na vodi katera je siva ali svinčana in na podni glih, pomeni to bolezen "redko" imenovana.
- 2) Ena voda megljena ino penata ino rumenkasta ali zelena to pomeni veliko jico tih jetar in "kolena" imenovana.

Dva kica v vodi:

- 1) Rudeča dva kica v vodi marsikaj pomeni da se ledvice razpuščajo, i brizg hico v tih ledvicah.
- 2) Dva kica v vodi katera sta tolsta ino kader ta glaž stresež pritidejo, pomeni grobe fajhtikosti ledvic.
- 3) Dva kica v vodi kir je ta voda oljnaste farbe pomeni druga materja celiga žvota.

Regelni od žveplene farbe

- 1) Plavnaste vode materija kadar je ta voda ene ženske, pomeni de je ta ženska maternici podvržena, od posebne fajhtikosti in tudi ta bela bolezen.
- 2) Kader ta voda smrdi in jo plavnasta materja notri, pomeni otok pri mehijji in en kamen notr.

Od materje

Kader vidiš v vodi velko prahu ino prošene materje v vodi ino na podni leži tako moreč ti sodit bolečine tih glidov ino ta "putigram" (morda putika). Kadar pa prah v srede te vode vidiš, pomeni eno težko sapo ino bolečine tih pluč. Ena voda katera je svetla in se noter znajde ena megla v kateri meglici se en prah znajde kateri gor in dol leži kakor prah v sonci, pomeni de je ta žena noseča, pa jaz tebi vendar kar ne ratam debi to čist verjel, dokler se velikobarti per eni ženi noseči teh reči ne prikaže.

Regelci od grobe materje v vodi

- 1) Kader ti vidiš notri v vodi eno grobo materjo, kakor tolste zrne katere se vse skupaj obešajo na podni, to maš spoznati de ena ženska ima zamašeno svojo bolezen.
- 2) Kader ti na podni v tem glaži vidiš tako materjo in je črna in je sive barve pomeni bolečine ali bolene "slezene".

Regelni od getra te vode:

- 1) Ena voda katera je eno malo getra pomeni otok teh ledvic.
- 2) Ena voda katera je malo getra, pomeni slabo okoli teh ledvic.
- 3) Ena voda v kateri je veliko getra ino smerdi, pomeni otok mehirja.
- 4) Ena gratasta voda iz stralačne pod grabni na pravi strani pomeni otok teh jeter, od materje katera se na podni znajde, se pokaže kakor ena meglica je "isportaris" imenovana.

Regelci od megle

- 1) ena siva megla, katera na podni leži v tem glaži, pomeni da je ta bolezen strašna, de je ni lahko zdraviti.
- 2) Kadar je ena megla svinčenaste farbe katera na podni leži, pomeni, da je ta natirlih hica vgasnila in je smrt blizu.
- 3) Ena črna megla spoda v glaži pomeni grimost v črevah.

Od mastne vode

- 1) Ena mastna voda v kateri je ena plava megla de na gre na poden, kader ta glaž stresež, pomeni smertno hico. Ta mastnost zgoraj obdrži, je v kervi in v ledvicah al h ledvicam poslana kakor ena mastna voda, ta scira dol život, kakor uderajsta merzelca.
- 2) Ali je ta človek debel ali bode imel dolcirat, kakor en medel.

Od nosečnic vode

Ena voda od ene noseče ženske je v začetku, na tanko ne veste s tem mesenci, ima eno mastno sinkasto meglico da se gor in dol v glažu vozi in tako je tudi v tim drugem mesencu.

Da v drugem mesecu noseča žena voda je rumena meglenost, zac na podu, kader glaž streseš tako vidiš ene bele žveplene drobne rudeče to se godi v tretjem in četrtem mesencu in v peti mesenci je voda taka, kakor snegova voda, to pomeni, da jo gorečica žeja, ker začnejo lasi rasti, in v tim šestem mesenci je vse na novo. Glih s takoj materjoj v tim sedmim mesenci, je ta voda celo siva več barti ima eno svetlobo v sebi, ta voda. V tim osmim mesenci je ta voda na podni šlacig in

zverha rumena, mastna, ali enmalo belkasta v tim devetim mesenci, ker kri se ži ta čas dol šajdra, ima tedaj kri svoj cajt.

Imaš zravno ahtat, de tudi enga dohterja več barti žirta, kader en svoj cajt močno ma, al en flus na svojimu cajtu, je ta voda ravno tudi kakor tih nosečih in črevo tudi raste, de jo začne dušit, de je noseča, al vender ni. Ta pravi in hitrejši cahn ali znamenje je, kader noseča grata de je tako, da drugi ali na tretji dan na vsim životu strehla al se farba spremeni, pa vender se vunkaj ne sterga, to gvira osem dni, in tudi začne glava boleti. Kadar že ti prvi mesec hkraju gre, pa skoraj vsaki dan glava boli, v tim drugem mesenci slabo prihaja in kar sne, pa spet zad daje, zato ji daj dve žlici cimata navodi popit. Tudi pride ena mrzlica od tega šlajmastega želodca, de je ta voda gosta in vsa rudeča in ima zoc na podni kakor en tertifras in tedaj se ima dobit rabarbara in vajnštajn pol quintlna in na vodi dve barti na dan noter vzeti.

En žleht cahn je, kader je voda rumena ali rdečkasta in ima rudečega peska na podni v glaži, to pomeni da se žeuč meša med kri od mrtvice, to je en prunt. Tedaj kadar ima ena žena tako vodo in jo na strani reže, to pomeni eno fajhtikost zato de je več barti storjena, kakor en mlinc zbita.

Kader eno na levi strani ali na rebri boli ino teče ven. vzami za en oreh putra in za tri žlice žganja in za en oreh žajfe, to umedi in s tim maži kjer boli. Ali pa žganiga voska in oleja skupaj deni in križ maži, bo vse boljši.

Tudi zlo nevarno je keder ena taka težko dela, da se prevzdigne, de tista kri katera je po mesencah se čisti svoj flus, pa noter v maternici ali v mamicu da bi se kri tatlala. Ino tudi je zlo nevarno pri porodu če se kri popred pokaže, to je zelo nevarno, tedaj je voda skoraj taka kakor kri in tedaj se more noter djati ta beli dibtan na vodi za eno polževo lušino, ta babica mora imeti skerb, kakor hitro roko ali nogo za gleda, ima dobro majnigo, imeti ino hitro kerstiti, da se ne zamudi.

Za naduho in šlajn v prsih

Pij pepar z vinom, to je za ti merzli kaši, to raztala šlajn, kateri se je okoli srca nabral. - za te bolane perse in težko sapo, speči čebula na voglovji in ga jej zvečir in zjutraj, to pomaga zato materjo, da se vun verže in stori luft okoli serca. - velkiga korena štupo s sterdjo zmešaj in naredi kuglce, tako debele kakor en lorbek, to nučaj, to ena dobra reč in pomaga za kašel in za šlejmn na persih, tudi za kerče, ščisti tudi

grob šlej m v persih. - namoč fige čez noč noter v žganje in zjutraj na tešče snej eno al pa dve, to stori da je lahka sapa in izpuca kašelj in stori da se iz prs vun verže. - žajbelj kuhaj v vini al pa vodi in pij, to odvzame gift, ta moč žene vodo, in je za naduho al pa za star kašel, za katar merzli flus odvzame iz glave, na persi pa da se vun verže in je za bodne.

Za bolne plučē

Pij gumiarabicum, al pa štuvo noter jemlji, to ozdravi. Plučē katere se bojijo da bi sušica bla tisti morejo terpotčevō vodo piti, - smrekovo steržovje posuši, da terdo grata, potem stolči in kuhaj v sladkim vini in vsakih 8 dni al zaporedoma to pij, to je za star kašel in za sušico, - materino dušico kuhaj v mesni župi in pij, to je za ofne persi in tudi za stergane čreve in raztala zasedeno kri, prežene misarbo, - šnitlih v sterdeni vodi kuhaj in pij to ozdravi plučē in ščisti vse znotraj ofne rane, kar je od znotraj ranjeno bilo, to more z šnitlihom ozdraviti, - za ti grobi šlajm na persih, vzami velki koren, konople, sladki les in fijołčni koren, to vse vodi skuhaj in pij, to raztale grobi šlajm in kašel.

Za zaperto vodo

Epihovo seme in peteršilovo korenje v vini kuhaj in pij, - čebu kuhaj in jej, ofne zaperto vodo, - kadar ne more scati, vzami 4 klobuhove glave in daj noter u oglovje, da se spečejo in pol lota pepra cu, potem daj na rano na mehīr, - kuhaj velki koren z miroj nučaj jo, tem se ni treba bati, de bi se jim voda zaperla, al pa venperlen kuhaj in pij.

Červi v scanju

Kuhaj kroglico v vodi in zmišaj vinski jesih in maži prežene červe, - janežovo seme stolči in z vinom pij, žene vodo in je za bolezen na strani, - rožice kuhaj in pij žene vodo, - redkovo seme kuhaj in pij, žene močno vodo in je za vroče scanje, - polaj v vini kuhaj in pij, žene vodo, - verant v oleju kuhaj in daj pod popič na mehīr, žene vodo.

Za genereji flus

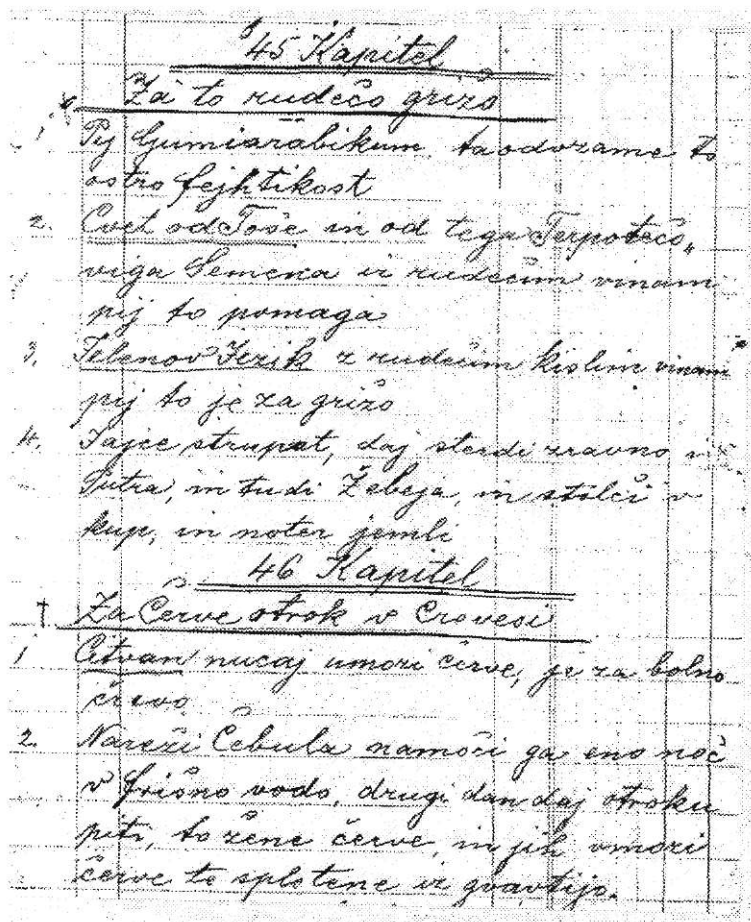
Kdor ne more semena natirlih obdržati, naj hrastovo listje v vodi kuha in pije, to je za seme in flus, - za genereji flus po katerim pride sušica in eter v scanju, vzami nespran puter in černi koren z vodo zmešaj in maži po hrbti (križu) in na ledjah, to pomaga, - za ta samēn flus vzemi salatno seme in gartrožovo seme, kuhaj in pij.

Za otok in vodenico

Mero s peserlinom zmešaj kuhaj in pij. Vzami tudi en quintel cimatove štupe, ženofovega semena in od eniga zdravega dekleta vode, katero bo od 12 let in do 20 let stara in naredi flajšter in daj gor na otok.

Za osepnice in bleke

Kuhaj fige v vodi in otrokom daj, potem udarijo hitro vun, - kuhaj repno seme in daj otrokom pit kateri imajo osepnice.

Odlomek iz mlajšega "Čebulovega" zapisa.

Za ti stan kadar špize ne drži ali grižo

Moškoplet noter jemlji je za grižo in vetre, - janež posuši in štupo noter jemlji, vstavi belo grižo.

Za to rudečo grižo

Pij gumiarabicum, ta odvrzame to ostro fejhtikost, - cvet od toše in od tega terpotčoviča semena iz rudečim vinam pij, to pomaga, - jelenov

jezik z rudečim kislim vinam pij, to je za grižo, - jajce strupat, daj sterdi zdravno, putra in tudi žefeja in stolči v kup in noter jemlji.

Za červe otrok v črevesi

Citvar nučaj umori červe, je za bolno črevo, - nareži čebula namoči ga eno noč v frišno vodo, drugi dan daj otroku piti, to žene červe in jih umori, červe te spletene izgvavtijo.

Za pruh na sramoti ali v popiču

Kadar je na sramoti pokjen, tako na to pokjeno rano ali gumpo poštrihaj z vodo od efelna al arenfelna, tako gre zopet nazaj, - materno dušico kuhaj v vini in pij, to je za vse znotranje pruhe, ofne jetre, plučne in slezino (slezeno), - kadar otrokam popek vun leze, pa vzemi koprov olej in terpentinov olej in starač vkup zmešaj in maži, zopet celi, - vzemi pasje kože za dve dlani dolgo in za eno široko, namaži iz medvedovoj mastoj in iz terpentinovim olejem, poravnaj noter pruh in obveži ino pet dni naj na hrbtu leži v postelji.

Od glidov rok in nog, in zasedene krvi

Šnitlah stolči in gor položi na strupane glide, to odvzame otok in zasedeno kri, - korežičevo seme v vodi kuhaj in pij, to je dobro, tem kateri nisko padejo, raztale zasedeno kri, - korežičevo seme iz smolaj zmešaj, vleče trne žeble vun iz žvota, - za spohnjene glide ino žile respari pšenične otrobe in gor daj, - za otok nog vzame habet, metliko, materno dušico, replaj, repne olupe, meto in pšenične otrobe, osoli in vkup kuhaj in noge umivaj v toplim al pa krajtliho zagrej in noge štrihaj, - vzemi pšenične otrobe daj jih v jesih in polagaj na noge, - vratič v laškem oliju zmešaj, stolči in gor dej pa obveži na otok.

Raka na prsih tih žena

Nučaj to vodo od kordabenedikte, so ene gvišne arcnije de pomaga. Umivaj z noj. Vzemi ta mih al volno od kordabenediktovega semena in to na rano položi, bo scelilo.

Za mleko gvirat al pa pregnat

Popelnovo travo in koren v vini kuhaj in pij. Janežovo seme v vini kuhaj in pij, prinese veliko mleka ino lehek porod, - mleko pregnati, poštrihaj bradavice iz terpotčevoj vodoj, to žene nazaj in posuši mleko, bobova kuhana moka iz žavbejom mešana, položena na prse, pomaga tistim ženam katerim rado se mleko v zizejah zasede, - da se mleko posuši kuhaj to spreklasto kordobenedikto, konoplje, poper in popij.

Koprivniga cvetja in semena kuhana voda je za to posušeno mleko zopet, - pibernel mleko gvira, če ga v nederjah na goli koži nosiš, prinese to mleko. De more od sebe djati v šestih urah.

Za maternico in omedlevico

To gor riganje te maternice, kuhaj smolje v vini in pij, - za to nečisto maternico kadi se od spodaj iz jesihom, bo brez škode, - potonike v vini kuhaj in pij.

Za bradavice

Vzemi veinrauh zmešaj iz vinskim jesihom in črez položi, - žvepleni olej je najboljša pomoč tem bradavicam in maži jih žnjim, pa moreš popred bradavico razkraspat.

Za žleht rane

Kuhaj potočno meto v vodi, coto noter namoči in na rano položi, - jetlava smola je za votle bolečine, razpusti in feco noter namoči, daj na eno desko, da se eno malo ohladi, potem pa mlačno gor obveži, - mačesnov koprc stolči in gor deni, je za hicne rane al pa jevševo listje gor devaj.

Za prave bleke od kervi

Vzemi lopatko in jo zmešaj s strdjoj in poštrihaj ta prave bleke, kjer je kri zasedena, - klobuk sežgi, da bo pepiv in s sterdjooj zmešaj in gor položi, prežene grinte in bleke in krece in stori de dlake rastejo, - črešnovo smolo v jesihu raztopi in maži, prežene šebe in grinte vmori červe otrokom.

Za ževc

Za to je najboljša pomoč in tudi pomaga, vzami pomarančniga semena, stolči in pij. Cekurno korenje je tud za pitje, noter jemat te črne bobike in cu kuhaj in pij, to žene hico od serca.

Za hicig boleznj

Stolči hren in ga v vinski jesih namoči in ga na podplate naveži in na dlani. Kvas je tudi dober da ga gor naveže, - za pitje pa vzami mandelne, konopelsko seme, pa vkup stolči in v frišni vodi ožmi in v hicnih boleznih pij.

Za hud leksir de bi gerlo gnalo

Skuhaj eno jajce trdo naveži gor pod brado, to pomaga, al na govejski župi not jemlji, to žene naprej.

Za oble žlake

Dobi te mehke smole in zelenih smolovih bobik stolči in tudi masti razpusti, vkup zmešaj in gor devaj.

Za celjenje je dobro

Veinrauh, pilpuh, miro vkup zmešaj in gor na rano devaj.

Flašter za nove rane

Dobi smole, vojska, putra in soli, vsega glih, soli more biti več. Razpusti v nei ponvici in vlij v eno posodo, če hitro razpustiš je rumeno, če pa delj nehaš je pa črno. Če je stara rana, de bi že zlo rudeča bla, daj gor, zunaj okol pa z žvircoj namaži. Mažo zunaj maži, na rano pa devej žefej.

Za zobe je dobro

Dobi eniga mračnika in ga daj v eno coto živiga in ga noter zaveži in ga stolči, vse skup posuši in hrani tisto coto in kader te bodo zobi boleli, vreži eno malo tiste cote in znjoj pokadi in potem ne bodo več boleli, - al pa daj v eno coto pulfra in ga v žganje namoči in ga devaj na zobe.

Za bolezen pregnat

Brezov cvet, jare ržene moke more osmoditi in kafra našabat in toplo večbarti gor vezat, - za bodne je dobro te gnile jaboke z lenenim olejem zmešat in mazati kjer boli, - replajev koren pa kuhaj in pij.

Za vrezane in vsekane rane

Dobi eno pest gartrožovega cveta in daj v laški olej in naj eno malo zavreje, pusti ga na soncu stat v ednim glažu vkup 24 ur in potem pa ta olej dol ocedi ino ga nučaj. Ta žavba obstoji 20 let, ko bo na soncu stalo moreš vsako uro mešati.

Kader bi eden padu, da bi se mu kri zasedla, da bi ga žgalu

Dobi živih rakov, stolči jih in gor naveži kjer boli in kjer je zasedena kri, bo vun potegnilo, pa bo zlo smerdelo, in pa stara mast more cu biti, pa vsakih 24 ur moreš to ponoviti.

Za raka en mitel

Za moštvo dobi volovji flam in ga na žerjavci segrej, da bo prav toplo meso in gor naveži kjer je rak, da ga vmoriš, - za žene pa kravjiga flama tako nucat, - katere žene so pruntne morejo pa mandelnov olej piti al pa mandelne močkati in piti.

Za ženski cajt en mitel

Vzame golgant, mire, za tri groše črnih črešen, to sredno škorjo od korenin in v vini kuhaj.

Od kač

Daj potoniko okoli kač in ne pojdejo črez in bodo ena drugo vjedle, - potoniko stolči, gor obveži kjer kača pikne, pojde gift vun.

Za katar in kašel

Vzemi bele repe in umij jo, da nobeden pesek ne bo gor ostal. Obriši jo in zreži na tenke šnite in jo daj v en pisiker potem daj gor precej stolčenega mandlovega cukra in potem fijočnega cveta suhega in ene zernice kimine, pa drugič repe, pa drugič fijočnega cveta in cukra in kimine, da bo pisiker poln in vlij gor frišne vode in skuhaj, to vodo nucaj.

Za vse sorte fergift in revmatizem

Za ti mrzli fergift je eno dobro mazilo da bi hitro pomagalo, vzemi kamilični olej, in ga zmešaj s spiritusom v katerem je za dva krajcerja kafa rastopeniga, al to se more dobro zmešat in s tem se potem maže kjer boli od fergifta, odvzame hude bolečine. Flajšter za hudi in merzli fergift v glavi in glavobol, kateriga glava zmiram boli in terga po glavi, se naredi en flajšetr in more biti terpentinov olej in čisti vosek okup kuhano, to se shladi in na coto naštriha in se gor dene na glavo v zativnik.

Za otroško grižo

Dobro je vinsko žganje in pa sterd vkup zmešat in to dat otrokom za pit, to hitro pomaga.

Za kerč v nogah

Kjer krč prime, če eniga noge hudo bolijo si more napraviti mazilo laški olej, kafa, vinsko žganje in s tem noge mazati, se lahko doma napravi in malo košta.

O MAZILIH IN OBLIŽIH

V Zgornji Savinjski dolini so ljudje poznali veliko mazil za zdravilne obloge (flajšter) in sploh raznih mazil za zdravljenje bolezni. Gotovo najbolj cenjen je bil "Salomonov flajšter", ki je dobil ime po frančiškanskemu menihu in apotekarju iz Nazarij, Salomonu Lipoldu. Nekateri so ga imenovali tudi "lipoldov flajšter". Lipold je bil tudi znan kot ranocelik, saj je pomagal številnim francoskim ranjencem, ki so se med avstrijsko-francosko vojno zatekli v Mozirje. Kot je zapisal v Celjski kroniki Ignac Orožen, so tedaj Francozi imeli svojo vojaško bolnišnico v Minoritskem samostanu v Celju, kamor so odvažali tudi težje ranjence iz Mozirja in to po nasvetu Lipolda, ki je bil rojen Mozirjan.

Kot je zapisal znani raziskovalec mg. Minařik, je vseboval Salomonov flajšter tele sestavine: olivno olje, rdeč minij, oboje je kuhal nad ognjem in dodal asant, kafro, omehčano v špirtu, in še eno snov, za katero pa Minařik ni mogel razbrati pravega imena, čeprav je v nazarskem samostanu našel zapis recepta. Hkrati pa je opisal še Lipoldov "življenski eliksir", ki ga je ta menih pripravljval v frančiškanski lekarni v Nazarjah. Ta naj bi bil sestavljen iz tehle sestavin: Aloes, Fungi Laricis, Radicis Zedoariae, Radicis Gentianae, Radicis Rhei, Croci, muškatni oreh in terjak. Pozneje, ko je bila apoteka v samostanu ukinjena, je Salomonov flajšter ali vsaj podobnega, izdelovala Gros Antonija - Muhačeva v Dobletini pri Nazarjah. Ljudje pripovedujejo, da so menihi pogosto zahajali k njej na obisk in tako so menili, da bi ji bili povedali sestav obliža. Vendar pa poznavalci njenega dela govorijo o tem, da je v svoj izdelek dajala tudi telečji mozeg, sicer pa sestave mazila ni nikomur zaupala. Njeno mazilo so ljudje po dolini imenovali "muhačev flajšter" in ga zelo cenili.

Radmirska zdravilka Jera Jeler je veliko uporabljala "narodno žaubo" (mazilo). Franc Žmavc - Narodni iz Bočne je to mazilo pripravljval, seveda pa ni zapustil nobenega zapisa o sestavi. Vendar pa domačini, ki so ga poznali, pripovedujejo, da je uporabljval pilpoh, vosek, kostni mozeg, ozkolistni terpotec, rman, ranjak, nek kaktus, liste ciklam, pa še nekaj drugih zelišč. Domači v hiši kjer je živel, vedo (sedanji lastniki) le to in nič več. Temu mazilu so ljudje pripisovali ugoden učinek pri zdravljenju sklepnih bolezni in celjenju hudih ran.

"Kovačev flajšter" je bil tudi zelo iskano mazilo za celjenje starih ran, ki so se vedno znova "odpirale". Pripravljal ga je v Lokah pri Mozirju "Črnkovač", ki se je pisal Alojz Perme in je prišel v Mozirje iz Stične. Podedoval je kovačijo, poleg kovaškega dela je pripravljaj še razna zdravila, ljudje so dejali, da jih kuha. Anica Planovšek iz Dobletine je nasledila za njim kovačijo in stavbe in odkrila tudi recept za mazilo, o katerem govorimo. Rabili so ga "da je ven potegnilo", torej za primer, ko se je nekdo grdo zaskalil, za zdravljenje gnojnih ran, za ture in podobne izpuščaje. Vsebovalo pa je: mozeg iz 10 cm dolge golenice goveda, dva mala kozarca smrekove smole, dva mala kozarca olivnega olja, dva kozarca čebeljega voska, vse te sestavine je bilo treba dobro pomešati in nato kuhati pri malem ognju, vse dokler ni postalo lahko mazljivo. Poleg tega mazila je Perme pripravljaj še "brinjevo mazilo" za revmatične bolezni. Planovškova pa za to nima sestave, zanimivo pa je, da ima še sedaj eno in drugo mazilo in oboje še uporablja.

"Cenger" so imenovali zdravilo, ki ga je izdelovala neka ženska v Žlabru pri Nazarjah, njen priimek je tonil v pozabo. Ljudje so menili, da so ji pri sestavi zdravila svetovali nazarski frančiškani. Verjetno pa gre le za neutemeljene govornice, saj v času, ko je ženska še živela, ni bilo v samostanu več lekarne. Ženska je sama zdravila, menila je, da z njenim zdravilom uspe "iz vsega žvota potegniti bolezen". Neka ženska, ki jo je kot otroka zdravila ta zdravilka, se spominja, da je mazilo namazala na moder ovojni papir in ga pritisnila na pleča bolnice. Moralo je biti ostro, ker je zelo peklo. Povzročilo je marsikdaj vnetje kože; da bi to preprečila, je vrh prvega položila drugo mazilo, ki je blažilo bolečine. Na koži so nastali mehurji polni izcedka, te je potem zacelila z drugim mazilom. Očitno je tako zdravila bolečine v hrbtu. Vsekakor so ljudje trdili, da je bilo zdravljenje uspešno.

Na drugem mestu smo že omenili "smolenak ali črno olje", kot so ljudje to mazilo imenovali. Destilirali so ga iz smrekove smole, le redko iz macesnovega lesa. Pogosto so se s tem delom ukvarjali kočarji, ki so imeli veliko časa za nabiranje smole. Vsekakor so ljudje z oljem zdravili veliko bolezni, tako pri ljudeh, kot živalih. Ta dejavnost se je ohranila do današnjih dni, saj olje še vedno kuhajo v okolici Solčave, zanj pa je veliko povpraševanje. Črno olje je imelo vsestransko uporabo v zdravilstvu od celjenja ran, do revmatičnih obolenj in ne nazadnje za preganjanje glist.

OD TU IN TAM

Sprehodimo se po Zgornji Savinjski dolini in prislunimo pripovedi o raznih načinih zdravljenja, ki je še sedaj v spominu ljudi ali pa so o tem pisali na kakšnem drugem mestu oziroma zapisu. Vsekakor je veliko tega zbral Vinko Möderndorfer in objavil v svoji knjigi Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana 1974. Povzeti so le tisti načini zdravljenja, ki so bili opisani iz našega okolja. Sicer pa je vsebina tega poglavja izbrana po naključnem pripovedovanju prebivalcev doline ob Savinji in Dreti, zato je tudi dobesedno od povsod nekaj, opisani pa so različni postopki v domačem zdravilstvu.

Seveda je bilo tudi pri nas v veljavi zagovarjanje, ohranilo se je še množično do druge svetovne vojne. O tem bomo pisali v posebnem poglavju.

Slabokrvnost so v Šmartnem ob Dreti zdravili tako, da so pili jabolčnik, v katerem so bili namočeni "rombovci" (žebliji za podkovanje delovnih čevljev). Pijačo so uživali vedno na tešče.

Mrzlico (visoko vročino) so v Solčavi ugnali s tem, da so bolnika zavili v kurjake (kurji izločki). Veliko so verjeli v temeljito potenje, za to so pili dokaj vroč lipov čaj in takoj legli v posteljo.

Pri **bolečem mehurju** so pili čaj iz preslice, šentjanževke in brinovih jagod. Znana zdravilka Jera Jeler je uporabljala v ta namen čaj iz šentjanžovk in preslice.

Le redki zdravilci so ugotavljali razne bolezenske težave na vodi (urin). Strgar, zdravilec in pisec iz Solčave, je opozarjal na previdnost pri takšnih preiskavah, ker da jih ni vsakdo vešč opraviti, tu, tako Strgar, je treba že kaj več vedeti o človekovem telesu ... Vendar je dobro, da zapišem kakšne znake so na urinu tiste čase ločili. Govorili so o "cirklu", to je gornja plast vode, smetani, krvi v vodi, pesek na vodi, mehurčki, jagode ali isker, megla, dlake, pege, pleve, prah, debele arči (reči), gnoj in polud (usedlina). Po teh znakih so potem domnevali vzroke bolezni.

Pa nadaljujmo s podatki o zdravljenju. **Vodeniko** so zdravili s čajem habata in brinovih jagod. Zdravilka Marija Levar iz Šmartnega ob Dreti je priporočala neoslajen bezgov sok.

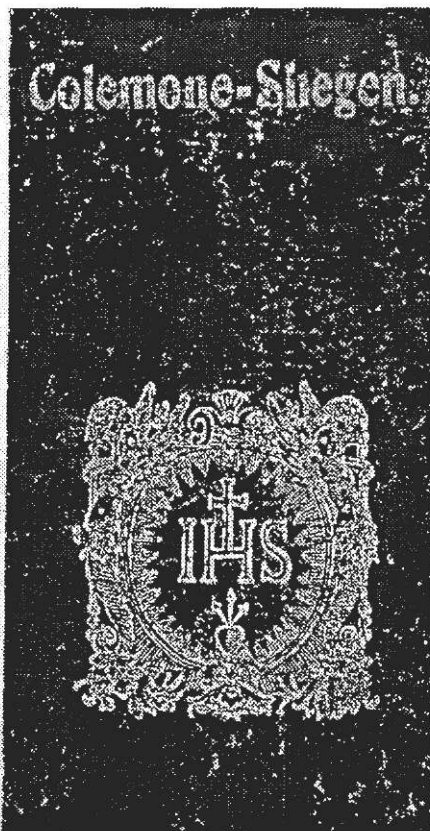
Velika nadloga ljudi je bila **naduha**. Zdravniki so bili tiste čase v tem pogledu komaj uspešni, zato so ljudski zdravilci marsikaj poskušali, da bi ljudem pomagali. O tem bo še pozneje več povedanega. Veliko so nadušnim priporočali čaj iz materine dušice in jelenovega jezika. Dobro je učinkovala zmes iz žgane vode veruha, medu in vina - "naredi lahko sapo".

TO JE
TA PRAVI
INVTAZIELI
Colemone-Shegen.

Kateri je biv v keleranje
ta pvervo bart vdrvkan v tam
lete: 1821 noi v latinshzhei
shprachi vnkei dan: potam
pa na neinshko sede: pa ta
pvervo bart na sovenjo na-
novo kvhan inu frishno
pazhan.

D. K. 10. R.

A Te

Platnična in naslovna stran čarovniške knjige, ki so jo ljudje preprosto imenovali "kolomon".

Ljudje so verjeli v **tlačenje môre**, trdili so, da sede môra na prsi človeka in mu ne da spati, ali sesa živino. V Solčavi so v sredino robca (brisa) zavili "fovč" (pipec, klepček), s tem so potem potegnili trikrat okoli pasu zdravljenca. Ob tem so mislili na domačije, od koder bi lahko bila môra poslana. Ko so naleteli na pravo, je pipec zletel iz robca in môra je prenehala.

V Gabrkah pri Šoštanju so se borili proti môri pri svinjah tako, da so na vrata svinjskega hleva pribili narobe obrnjeno podkev, če pa je šlo za človeka, so podkev pribili na vzglavje postelnjaka.

Verjeli so tudi, da prepreči môri dostop v hlev, pod hlevskim pragom zakopana goveja ali svinjska glava.

V Florjanu nad Gornjim Gradom so nad otrokovo posteljo obesili ogledalo, če so ugotovili, da ga tlači môra.

Tu je bil običaj, če je svinjo sesala môra, da so vzeli mesarski nož in z njim pod svinjo dvakrat z rezilom potegnili vzdolž telesa.

Pljučnica (poštajna) in vnetje reberne mreže je tedaj pomenilo hudo bolezen. V Gornjem Gradom in okolici so radi ponudili bolniku za jed veliko rdeče pese in pogosto pitje čaja iz janeža in kopra. Tudi ajbižev čaj so radi dajali. Jelka Jeler v Radmirju je zdravila pljučnico z obkladki iz zdrobljene rdeče pese, primešala je še zdrobljeno repino seme, hren in zdrobljen koren črne beli. Tako je ravnal tudi zdravilec Martin Zidar v Šmartnem ob Dreti.

Zanimivo je, da so ljudje na sploh verjeli, da **jetiko** pošljejo hudobni ljudje od blizu in daleč, seveda jih je večina bila prepričana, da je bolnik pač bolezen dobil, o okužbi še tedaj niso kaj prida vedeli. V Gornjem Gradom so priporočali redno jemanje zavrelice vina in črnega korena, hkrati pa so priporočali uživanje macesnove smole, stopljene s surovim maslom. Jera Jeler v Radmirju je zdravila s čajem iz katarinščice, te rože rastejo nad Terom na planinskem svetu. Marija Levar v Šmartnem je priporočala jetičnim bolnikom čaj iz marjetic, sladkega korenja in divje deteljice. Veliko pa je svetovala žgano vodo iz kopriv. Prav zanimiv je nasvet iz okolice Gornjega Grada, po katerem naj bolnik zjutraj in zvečer zaužije po žličko lastnega urina.

Bolniku, ki je pogosto **kri pljuval**, so priporočali uživanje žgane vode iz širokega trpotca.

Škrofelne so zdravili z obližem iz srčenke, ječmenove moke in medu.

Ústno gnilobo so na sploh pozdravili z "gorko vodico" iz žajblja (dva dela) in (en del) vinske rutice, oboje so kuhali na vodi in izmivali usta.

Zoper **zobobol** so uporabljali žgano vodo iz žajblja. Na Ljubnem so veliko uporabljali za lajšanje bolečin zob črnega polža, tega so dali med sprednje zobe, ga stisnili in z njim tekli kakšen streljaj daleč in ga

potem izpljunili, zob ni več bolel. Pogosto so v boleči zob vtaknili strok česna. Drgnili so tudi z mrzlo vodo predel glave okoli ušes in senc. Na lice so privezali še toplo moško nogavico, nošeno najmanj 7 dni. Nekateri so zadrževali dim pipe v ustih.

V čislih je bila tudi čarovnija, ko so s svežo krušno skorjo drgnili boleči zob, potem pa so jo zakopali v bližnje mravljišče. Na poti od mravljišča v hišo, niso smeli pogledati nazaj. Ko mravlje pojedjo skorjo, bolečina preneha.

V Gornjem Gradu so se priporočali sv. Poloni kot priprošnjici za zobne bolezni (na starih slikah je upodobljena s kleščami v rokah). Baje je priprošnjik tudi sv. Valentin.

Želodec so pozdravili najpogosteje s čajem iz tavžentrož. V okolici Mozirja so veliko dali na čaj iz pelina. Jemali so še žgano vodo iz štrekovca.

V okolici Gornjega Grada so, kot je zapisal Jože Lekše, preprečevali **bolečine v vratu** tako, da so z brusilnim kamnom za koso po trikrat krožili okoli vratu. Tudi "plajžili" so, da bi preprečili boleznim v vratu. To so opravljali zjutraj na dan sv. Blaža: tedaj so z gorečo blagoslovljeno svečo krožili okoli vratu. Da bi preprečili še druga obolenja, so to počenjali tudi okoli prsi in nog. Verjeli so, če je med plajženjem sveča ugasnila, da je to pomenilo smrt tistega, ki so ga plajžili. Ponekod so s svečo obkrožili samo vrat.

Kolcanje so v Solčavi odpravili tako, da so žvečili kolmež ali iglice smrečja.

Rane na želodcu so različno zdravili, tako so v Gornjem Gradu namazali bolnika v predelu želodca z mravljičnim oljem. Nekateri so priporočali pitje vode, v kateri so bili namočeni zdrobljeni ščurki. Zelo so čislali pitje mleka v katerem je bila kuhana sveža brezova skorja.

Zapeke so se rešili z uživanjem hrena, ki je slovel kot uspešno odvajalo. Dobra je bila tudi voda suhih hrušk. V vodi so kuhali lipov lub in ta čaj pili. Posebno učinkovita je bila žgana voda iz brezovega lubja. Priporočali so tudi sok korenin tavžentrože. V Solčavi so otroku, ki je bil zaprt, primešali v hrano ptičje blato.

Driska je prenehala z uživanjem suhih hrušk. Tudi žvečenje brinovitih jagod je bilo uspešno. V Gornjem Gradu so v te namene cenili žvečenje suhih borovnic ali pa uživanje starega svežega želodca (surov). Pomagal je tudi v žganju namočen pelin.

Grizenje v trebuhu so v Solčavi pregnali s kamiličnim čajem ali z neoslajenim janeževim čajem ali s pitjem žganja, v katerem je bila namočena korenina encijana. Zdravilka Jelerjeva je v nerabljeni ponvi zagrela posušene kurjake in jih kot obliž položila na trebuh bolnika. Priporočala je tudi čaj iz materine dušice. Spet v Solčavi so pili žgano vodo iz leče ali pa čaj iz tavžentrož.

Napihovanje, trebušni krči in kolika so pogoste tegobe, s katerimi so se srečevali ljudje z dežele. Verjeli so v učinkovitost čaja iz brinja in česna. Veliko so dali na čaj iz polaja, ali pa so žvečili janež. V Solčavi so priporočali uživanje kuhinjskih ščurkov. V Gornjem Gradu pa so ščurke zmečkali in jih namakali v vodi ter jo nato pili.

Kdor je trpel na kili, je moral zjutraj in zvečer piti močan čaj iz velikega korena.

Obolenje jeter, žolča in vranice. Ljudje so verjeli, da mora bolnik z zlatenico nositi pri sebi zlate predmete. Zlatenici so mnogokje pri nas rekli "mizerbast". Bolnikom so dajali čaj iz oslajenega vina v katerem se je kuhal jetrnik, ponekod so stavili na zavrelico vina in hmelja, marsikje so to dajali tudi vodeničnim bolnikom. Radi so priporočali zavrelico mete, posebno pa žgano vodo iz rdečih jagod. V predelih Ljubnega in Gornjega Grada so v izdobljen koren vlili bolnikov urin, tega so zakopali v zemljo, verjeli so v to, ko zgrije koren, mine tudi bolezen. Podobno so ravnali v Šaleški dolini: napolnili so svinjski mehur z bolnikovim urinom, ga obesili v dimnik, bolnik ozdravi, ko se urin posuši.

Žolčnim bolnikom so priporočali uživanje žgane vode iz volovjega jezika in to zjutraj in zvečer. Zelo so cenili vino, v katerem je bilo za nožev konico zdrobljenih telohovih korenin in lovorja, to so pili zjutraj na tešče.

Vranico so pozdravili z žgano vodo iz redkve, dalje so priporočali zjutraj in zvečer uživanje žgane vode iz volovjega jezika, čislali so tudi zavrelico iz medu in metlike, dajali so pogosto v kisu kuhan pelin, ponekod je bil znan obliž iz smole in stolčenega hrastovega lesa, če na njem raste ptičji lim.

Jetra so zdravili z žgano vodo iz ženskega vrednjaka, radi so dajali zavrelico dobre misli in to zjutraj in zvečer, na tešče so priporočali uživanje pelinovega olja iz rastline, nabrane v mesecu juniju, ali pa olje vinske rutice, uporabljali so tudi v predelu jeter mazilo iz kuhanega olivnega olja in pelinovega soka. Dobra je bila tudi žgana voda iz jetičnika.

Proti revmatičnim obolenjem, ki so povzročila otekline členkov in omejevanje gibalnih sposobnosti, so poznali kar dosti sredstev, vendar pa je zanimivo, da so verjeli v to, da človek, ki se zadržuje na mestu, kjer se je gonila žival ali pa rastle perutnina, posebno če je ta kraj še od živali topel, zboli za revmo. Proti revmi so torej svetovali opasanje s povreslom (prvim pri žetvi), posebno tisti naj to store, ki že imajo protin v križu. Veliko so pili melisin čaj, tudi žajbelj kuhan v vinu naj bi pomagal. Ponekod so verjeli, da bo uspešno, uživanje mesa črnih mačk ali juhe iz njih. Mnogokje so izpostavili oboleli ud mravljam, da so ga obgrizle. Tudi čebelji pik so smatrali koristnim. Zdravilec Martin Zidarn iz Šmartnega ob Dreti je natrl bolan ud z žganjem, v katerem je namakal korenine križnega korena. Te korenine so stolčene zelo mastne. Uporabljal je tudi oblič iz goste zavrelice vina in žajblja. Prav posebna pa je bila navada, da so veliko mravljišče razkopali, vtaknili v sredino malo črne volne in vanj bolnika zakopali, zdržati je moral vsaj 10 minut. V Šmartnem so mazali oboleli ud z žganjem, v katerem so vsaj 10 dni na vročem soncu namakali mravlje, to so odcellili in temu dodali miro, kafro in žefran. Zmes so pustili na soncu "cerat" v zaprti steklenici 8 dni. Znano sredstvo je bila tudi močeradova mast, s katero so utirali bolne dele telesa. S soparo vrele vode, v katero so nasuli ovs, so kadili obolele ude in pri tem verjeli, če se je v vodi oves obrnil, da bo bolnik ozdravel. Zelo so priporočali ležanje v senu. Posebni postopki so bili, kadar so kadili tiste dele telesa, ki so boleli, kajti za to so uporabljali kosti modrasa, ali pa so izpod hišnega praga izkopali tri kamne v skledo, jih polili z vrelo vodo in potem s soparo kadili.

Seveda so naši predniki prav revmatična obolenja tudi zarotili, zagovorili, zapretili, "panali" in odmolili. O tem več v drugem poglavju.

Glavobol je bil, kot vse kaže, velika nadloga ljudi. Zdravili so ga v glavnem z zelišči. Čaj iz vinske rutice in gladeževih korenin so zelo cenili. Kot mazilo so uporabljali majaronovo olje. Na čelo so privezali rezine svežega krompirja, ki je bolečine "ven potegnili". V Gornjem Gradu so za to radi uporabljali belo repo ali pa tudi krompir (koroško repo).

Radi so dajali na čelo ali senca sveže bezgove liste. V Šmartnem so na podplate bolnika navezali listje hrena. Jera Jeler iz Radmirja je imela posebno mazilo, imenovano "rožnato maslo", bilo je iz številnih rož, rabila pa je tudi takega iz rož, borove smole in masla.

Živčnost (manjkolija) so zdravili s čajem majarona ali rožmarina, rekli so, da to miri kri, srce in živce. Zelo pa so cenili žgano vodo iz volovega jezika, priporočali so uživanje po 2 lota zjutraj in zvečer.

Duševne bolezni so zdravili z vinom, v katerem so prej namakali 3 ure dolgo 3 korenine teloha, to pijačo so uživali le zvečer.

Božjast so imenovali tudi "fras". V okolici Gornjega Grada so dajali v mleko po nekaj kapljic soka iz natreska, veranta in majarona. V Solčavi pa so verjeli, da božjastni takoj ozdravi, če ob napadu neznanec strga z njega krpo in to potem zažge, ta pepel pa na vodi ponudijo bolniku. Pogosto so to bolezen tudi zagovarjali.

Mrtvoud (kap), splošno so verovali, da naj človek nosi pri sebi vedno in povesod kot varovalno sredstvo dvoje zrn gorčice in dvoje popra. Kap so zdravili tudi z žgano vodo iz melise.

Lepo polt so po ljudskem verovanju imele deklice, ki so se umile z binško roso in to v času in na mestu, koder se sliši zvonjenje iz treh cerkva.

Pege na obrazu so motile lep izgled, zato so se jih branili, če so le mogli. Verjeli so, da tisti dojenček ne dobi peg, če do 1 leta starosti ni bil zunaj rojstne hiše. Verjeli so tudi, da je umivanje z roso na binško nedeljo in še nekaj dni potem učinkovito, vendar so med umivanjem morali govoriti: "kar mi je na obrazu naj gre dol". V okolici Gornjega Grada ohrani porodnica lepo lice, če se umije z lastnim mlekom, ki ga stisne na krpico. Priporočali so tudi umivanje s svinjskim mlekom, ponekod pa so zmešali beli fitriol z veroniko in se s tem umivali. Zdravilci pa so priporočali brisanje z žgano vodo iz krvoščenske.

Materino znamenje dobi otrok po ljudskem verovanju, če si nosečnica zaželi kakšne jedi, pa je ne dobi, če se tedaj dotakne telesa, bo otrok na tem mestu imel znamenje.

Bradavice so od nekdaj zelo nadležne. V okolici Mozirja je veljalo prepričanje, da je treba najprej bradavico razkraspati, med prsti stisniti kronce in te nato preko rame nazaj vreči. V Dolini so veliko izmivali mesta z bradavicami z zavrelico hrastove skorje. Na izrastke so dajali tudi obliž stolčene čebule in soli. Z nitjo naredijo nad bradavico vozec,

ga potem pod kamnom zakopljejo pod hišni kap, ko nit izgine, tudi bradavice ni več. Na Ljubnem izdolbejo v leskovo palico toliko jamic, kot je bradavic, potegnejo s to palico po bradavicah in jo zavržejo na pot. V Mozirju namažejo bradavico s slino polža, ko tega nato odvržejo, ne smejo gledati kam pade. Kadar soseda kruh peče, drgnejo bradavice s fižoli, kolikor bradavic, toliko fižolov je treba, te mora potem soseda vreči v ogenj, je pa treba biti uren, tisti, ki je fižol prinesel, mora biti že zunaj hiše, ko prične fižol pokati.

Kurja očesa, ljudje so menili, da je najbolje na oko dati malo žganca, ki ga odkluje petelin, s tem izgine tudi kurje oko, tako so ravnali na Ljubnem.

Razpokana koža je bila pogost pojav pri ljudeh, ki so veliko delali in se zadrževali v slabih vremenskih prilikah na prostem. Koža je bila mehkejša, če so jo mazali s sokom slaka. Ponekod so za mazanje uporabljali črnega polža.

Otekline, tudi bule so zdravili v Šmartnem in Radmirju tako, da so na prizadete dele telesa polagali stolčnen koren črnobile, peso in repno seme. Ponekod so polagali tudi brezovo listje in meto.

Tvori so nastali po ljudskem verovanju zaradi nečiste krvi, ki, kot so menili "mora ven udariti". Bolniku so privezali na tvor v vročem mleku namočeno žemljo. V Šmartnem so polagali sveže listje pese, ki so ga namazali s smetano. V Solčavi je Anton Herle namazal med na platno in ga položil na tvor. V Mozirju so nekoč prestopili plot na kraju kjer ni lese, med prestopom plota je vanj zarezal toliko vrezlin, kolikor je imel tvorov. Bajе jih je dobil spet tisti, ki je kdaj kasneje na tem mestu preplezal plot.

Bule le redko kje zdravijo notranje, toda v Lučah so dali bolniku piti sok iz golobje rži. Radi so uporabljali obkladke z vodo, v kateri so bile namočene brinove jagode. Poznali pa so tudi vrsto drugih obkladkov ali obližev, kot v vodi kuhan česen, v vinu kuhane zlate korenine, v laškem olju so kuhali cvet rži in obkladek vsakih 12 ur menjali. Posebno v predelu Lepe Njive so bule zdravili na poseben način, ki spominja na čarovnije. Rekli so, da "bule perpeljejo na drevo". Uporabljali so rastlino, ki ji pravijo v domačem narečju "bulovka", gre za rastlino bulnico. To so najprej stolkli, pomešali z mastjo, s tem napolnili tri orehove lupine, z vsako naredili okrog bule krog na "opank", kar pomeni, da vlečejo krog z desne proti levi. Nato vtaknejo luščine v luknjo na drevesu, ki

dobi po ljudskem verovanju bulo in iz nje teče, bolniku pa se bule posušijo.

Razne mozolje so najraje namazali z žlindro iz pipe.

Črva je v Šmartnem ob Dreti Martin Zidarn zdravil na dokaj zanimiv način. Med zagovorom je stiskal četrto ure "črva" s prsti, s katerimi je prej umoril krta, vendar je to moral narediti po Jurjevem, sicer ni bilo uspeha.

Divje meso so odstranjevali oziroma zdravili z zavrelico rumenjakovih korenin, voska, laškega olja, za krhelj govejega mozga in za groš ršpeta. Ponekod so ta del telesa drgnili s peno galuna.

Izpuščaji so se lahko pojavili iz raznih vzrokov. Vendar so ljudje svetovali tistemu, ki ga je krota (žaba) poscala, da to mesto takoj zmoči z lastnim urinom, ali pa z močno slano vodo. Pri bolj zakrknjenem izpuščaju so svetovali obliž iz stolčenega svežega bezgovega listja.

Kraste (grinte) so najraje izpirali z žgano vodo jetičnika, v katerega so dali beli fitriol.

Garje (skrab) so v okolici Gornjega Grada mazali s sečem ovac.

Lišaje so odstranjevali tako kot kraste.

Lepe lase (kodraste) so dobili tisti, ki so vodo od prve kopeli novorojenčka temeljito prevreli in si s to vodo prali lase. Za dobro rast las je v okolici Gornjega Grada veljalo pravilo, da so si jih umivali z lugom iz korenin repja, veliko so tudi uporabljali zavrelico iz kopriv.

Podpludbe, krvavitve, rane in podobno so različno zdravili. Zelo star je nasvet, po katerem je treba na boleče mesto namestiti obkladek iz stolčenih potočnih rakov. Znani so bili obkladki z lastnim urinom, ponekod pa so trdili, da velja le uporaba tujega urina. Tudi slino so radi drgnili na mestu, ki je bilo prizadeto.

Krvavitve so preprečevali ali zdravili, če je šlo za rane, so na njo položili obkladek iz arnike, namočene v špiritu, žganju, ali olju. Pogosto so priporočali uriniranje na rano, prepričani so bili, da urin preprečuje prisad. V okolici Gornjega Grada so na rano položili svilen robec. Znan je bil obkladek iz stolčenega skoroclja, masla, jelenovega jezika in trpotca. Na rano so polagali tudi razpolovljen pezdec ali pa rožno maslo, medtem ko so pri vsekaninah dali na rano zmes jajčnega beljaka in terpotca. Na Ljubnem je bil običaj, da so na rano dajali

pajčevino iz hleva, prej pa so jo razpihali prahu. V Solčavi je Jožef Podbrežnik - Rončar zarotil krvavitve ran. Zagovore krvavitev so poznali posebno v spodnih predelih Savinjske doline.

Rane je v Radmirju Jera Jeler (Spodnji Matarožnik) zdravila z drobno zdrobljenim natreskom. Uporabljala je tudi žgano vodo iz zrelih jagod in v žganju namočeno arniko. Pogosto je uporabila obkladek iz žgane vode šentjanževk ali obliž iz terpotca, tudi obliž iz volčjega jabolka je pomagal. Uporabljala je še liste nekega kaktusa za obliž ali pa je namazala na krpo, v staro mast pomešan skorocelj (rman). Tudi hojevo smolo je uporabljala za oblogo. V Solčavi so dajali na ranjeno mesto "da je ven vleklo" lisičji jezik, medtem ko je Jera Jeler v Radmirju uporabljala rastlinsko listje "falantščico" (morda kaktus) ali črn trn. Uporabljala je rada še "Narodnovo žaubo".

Flusne rane so v okolici Gornjega Grada zdravili s svežo repo, ki so jo izdolbili, v njo pa so vlili lanenega olja, nekaj voska ter jo nato začepili. To so potem pražili na žerjavici in ko se je ohladila, je predstavljala dobro mazilo. Zakaj so poudarjali besedo "flusne", gre za rane, ki so se vedno znova odpirale (kronične)²³. V Šmartnem ob Dreti je Marija Levar v primeru, ko je nekdo stopil na rjaveč žebelj, dala na rano kuhan klej. Uporabljala pa je tudi zmes masti, česna in senenega droba.

Gnile rane ("asla") - prisad so zdravili s polaganjem krvavega mlečnika na ranjeno mesto. Polagali so tudi obliž iz aselnice, padarce in skorocelja. Jera Jeler v Radmirju je veliko uporabljala obliž iz žgane vode orehovega listja, posebno, če so bile bolečine pekoče. Ko je zaznala nevarnost prisada, je uporabila obliž iz trpotca, rmana, osca, popelnov, soldatkov in kaktusove liste. Zoper prisad so rabili kot odganjalno sredstvo, ki so ga dajali vojakom na vojsko, korenino šmarnega križa. Na gnile rane so polagali obliž iz soli in listov kopriv, veliko pa so dali na smolo od hoje ali macesna, smolo so polagali tudi na hude gnojne rane.

Zvini so bili pogosti pri ljudeh na deželi, saj so delali v zelo težkih terenskih pogojih. Pomagali so si z obkladki iz "fuzlna" (prvi tok pri žganjekuhi), v katerem je bil namočen odrijan. Veliko so rabili tudi staro mast kot mazilo, vendar je ta morala biti "zarečena". Cenili so obliže iz mešanice maščobe in krčne trave.

---

²³ Pojasnilo starejšega krajana.

Prelome kosti so zdravili tudi notranje, kar je verjetno služilo bolj blaženju bolečin, kot pa samemu zlomu. Pili so na tešče žgano vodo iz zrelih jagod. Cenili so še žgano vodo iz marjetic, sicer pa so bili najbolj upoštevanji razni "flajštri". Običajno so najprej poravnali kost, dali ud v "dilce" in navezali "črn flajšter", ta je vseboval kuhano smrekovo smolo, mozeg, črn koren in laneno seme. V Šmartnem ob Dreti je Martin Zidarn kost naravnal, obložil z divjimi bučami in povezal. Zlomljena rebra pa je mazal z rožmarinovim oljem, v katerem je raztopil kafro. Veliko je dal na gabez.

Opeklina so naše prednike pestile od mladih nog. Marija Levar v Šmartnem ob Dreti je rada uporabljala kot mazilo žganje, v katerem je imela namočene bele lilije. V okolici Gornjega Grada so uporabljali kot mazilo v olju namočeno cvetje bele lilije. Martin Zidarn pa je uporabljal v olju namočeno apno kot mazilo, dajal je oblič iz žgane vode širokega trpotca, obkladke iz zelo močnega domačega kisa.

Ozeblina so zdravili z lisičjo mastjo ali z žolčem domačih in divjih živali, radi pa so dajali oblič iz zmrzlih jabolk.

Zastrupitve, ki so nastale z jedjo ali pijačo, so zdravili z zdrobljenim želodom, kuhanim na vinu. Dobro je bilo tudi mleko, v katerem so kuhali hrastove korenine. Ponekod so stavili na žgano vodo iz šmarnc.

Kače in njih ugrizi so pestili posebno planinske oziroma hribovske prebivalce. Zato je okoli kač bilo dokaj veliko legend in ljudskih verovanj. Dostop kač v hišo so preprečili če so okoli nje trosili lupine na veliko noč blagoslovljenih jajc, pa tudi blagoslovljen hren je pomagal.

Prej ko bomo govorili o kačjih ugrizih, je dobro omeniti ljudsko verovanje o stopnjah strupenosti. Tako so trdili, da je pik 9 os za pik sršena, 9 sršenov za modrasa, 9 modrasov za gada, 9 gadov za škorpiona, ponekod so rekli da je ugriz 9 gadov za enega modrasa.

Kačje ugrize so zdravili notranje in zunanje. Tako so bolniku takoj ponudili žlico zavrelice kisa, v katerem je bil kuhan volovji jezik ali volčji koren (volkovec). Za oblič so pripravili zdrobljeno meto, čebulo, vinsko rutico, pa tudi moravo. Rano so stalno mazali z mlekom. Zelo so priporočali oblič iz žgane vode brezovih listov ali pa bezgove gobe, oboje je "ven vleklo gift". Vse do druge svetovne vojne je bilo v rabi zagovarjanje stare masti in kruha v te svrhe.

Maternico so čistili z žgano vodo iz mete, ki so jo po žlicah uživali. Za bolezn, ki so prišle od mraza, so jemali majaron, ki da maternico ogreje ... Kot obkladek so dajali v vinu kuhane koprive.

Kranski arcat, gre za rokopis, ki ga je leta 1850 prepisal Peter Šinkovec, navaja o **maternici**: "... da je natanko všafana ... da je ženski spol k nošenju teh otrok ustvarjen, zato se najde v njej telesu ena kunštna stvarjena posoda, to se po kransko imenuje maternica".

Ljudstvo je poznalo pripoved, po kateri so nekoč moški rodili, pa so bili tako občutljivi, da niso prenesli niti muhe, ki jim je letela preko obraza, to so preganjali rekoč: "... beži muha, da me ne ubiješ". Človeški rod je bil v resni nevarnosti!

Mesečnino (menstruacijo) spravi naprej pitje žgane vode iz žajblja. Pri kasnenju čišče so pili zavrelico vina, v kateri so kuhali ali metliko, ali pa veliki koren. Ponekod so stavili na kopel iz hmelja, tu so imeli v mislih soparo zavrelice vode in hmelja, nad katero so ženske čepele.

Neplodnost žensk je bila tiste čase, posebno na kmetijah prava nesreča. Zavetnica plodnosti je bila sv. Ana. Da bi ženske postale plodne so pile zavrelico melise in rožmarina ali pa so uživale zavrelico vina in polaja. Ljudje so tedaj ugotavljali nosečnost po tem, če je imela ženska izredno željo po zelju.

Lahek porod. V ta namen so nosečnice mesec pred porodom pile dnevno čaj iz metlike ali jo jedle oprazeno z jajcem. Zavrelica metlike in medu "odpre vse kosti za porod" so menili. Veliko so pile vodo, v kateri so se kuhala jajca. Ljudsko verovanje pa je bilo, da bo tista lahko rodila, ki ima pod vzglavjem sedem nebeških ključev. Za lajšanje težkega poroda so navezali tople štrene prediva okoli trebuha porodnice.

Krvavitev po porodu so v Šmartnem ob Dreti zdravili s čajem iz popelnov. Spolovilo so mazali z "rožnatim maslom", to so bili vrtnični cvetovi, praženi na maslu. Porodnice so pile tudi zavrelico vina z velikim korenem. Skrb za porodnico so v Mozirju izkazovali tudi s tem, da je babica ali pa mati takoj po porodu otroku stisnila glavo, da ne bi bila kopasta in stisnila nasek, da ne bi bil preširok ... Ženske so pazile, da porodnica, dokler je bila v postelji, ni brala, ker bi sicer v starosti slabo videla. V vsakem primeru ponudijo porodnici za okrepitev vina.

Materino mleko je bilo seveda zelo pomembno, predvsem pa, da ga je bilo dovolj. To so dosegli s pogostnim dajanjem kurje juhe, v kateri so

se kuhale korenine šentjanževke. V ta namen so ponudili porodnici tudi žgano vodo iz šmarnic.

Otrokova rast in hoja. Na Ljubnem so verjeli, da se otrok ne sme igrati pod hišnim kapom, ker bo kmalu dobil hude bolečine, ki sicer ponehajo, vendar pa bo ostal po rasti majhen in nerazvit. V Mozirju so smatrali, da mora babica ob porodu prijeti otroka z desno roko, da ne bo slaboten.

Pri malih otrocih so bili pozorni, da ti niso zrli nazaj, to ni bilo dobro za lep pogled, škilav pa naj bi bil tisti otrok, če so ljudje ob obisku stali za zibelko, torej za njegovo glavo in govorili ter zganjali hrup.

Da bi otrok prej spregovoril, ga gladijo s toplim hlebom komaj pečenega kruha po glavi in mu hkrati govorijo in če želijo, da se znanje "zapre" v glavo, gladijo otroka s toplim hlebom po sencih.

Božjast (fras) so mirili z mlekom, v katerega so kanili nekaj kapljic majaronovega soka, roženkrauta, veranta in natreska. V okolici Gornjega Grada so poznali enak sestav zdravila, le da niso rabili roženkrauta. Pač pa so tod okoli veliko kadili z zelišči: natresk, verant, vinska rutica, majaron in roženkraut. V Solčavi so rekli, da otroka "viles loml", pa ga potegnejo trikrat skozi še topel komat, pravkar snetega z vratu konja.

Prestrašen otrok, množično je prepričanje, da je to vzrok božjasti. V Radmirju je Jera Jeler dajala natresk v čaj iz vinske rutice otrokom, medtem ko je odrasle zdravila z žgano vodo iz šentjanževih korenin, volovjega jezika in še za popit nekaj lotov male podlesnice. Marija Levar v Šmartnem, je dajala kadilo iz stršca, obrote, pelina, brinja ter mravljičje in lastavičje gnezdo. Če se otrok ustraši psa, ga na Ljubnim kadijo z dlako dotičnega psa. Ponekod se uporablja za kadilo domača mačja dlaka. Kadili so pogosto na žareči zidni opeki.

Močenje postelje so tako pri otrocih kot odraslih smatrali za posledico tega, da je babica, ko je otroka nesla h krstu, opravila malo potrebo, ne da bi otroka odložila. Verjeli so še, da je to posledica, če je otrok pred letom starosti sedel na zemlji.

Ščipanje po trebuhu pri otrocih preprečijo po ljudskem verovanju tako, da med porodom, ko popkovino prerežejo, pustijo nekaj časa teči kri. Če pa je koga grizlo v trebuhu, so mazali ta del telesa s toplim kisom, v katerem so kuhali volovji jezik. Oboje je iz pričevanja ljudi iz okolice Florjana nad Gornjim Gradom.

Gliste so od nekdanj pomenile veliko skrb za ljudi, posebno pa je to veljalo za otroke. Martin Zidarn v Šmartnem ob Dreti je priporočal čaj iz posušenih telohovih prašnikov, a tudi mešanico medu, vina in zdrobljenih korenin praproti. V naših predelih so imeli za zavetnika bolnikov z glistami sv. Joba. Odrasle so radi zdravili s soljo, ki je bila blagoslovljena na Štefanovo, otrokom pa so dajali tudi obkladke iz zdrobljenega česna in kumine.

Nespečnost je po verovanju ljudstva nastala, ker so nekemu pač spanje odnesli, zato še marsikje poreko "malo sedem, da spanja ne odnesem".

Zoper nespečnost so pogosto kadili in sicer z makom, nekaj zrn kaše, smodnika, sladkorja, sol, ribjo kostjo, ježevo kožo in pelinom. Tudi mak so radi zavili v cunjico in jo dali otroku sesati. Posebna vera je bila med ljudmi pri nespečnosti malih otrok. Če mislijo, da mu je nekdo odnesel spanec, ga mati hitro previje, če se dotični spet pojavi pri hiši, vztrajajo, da mora sestiti, prej ko pride v prostor kjer je otrok. Otrok, ki se je med spanjem v krčih zvijal, je bil "žiladn", v takšnem primeru so kadili po sobi kjer je spal, s tremi treskami od treh pragov in treh pasjih dlak domačega psa.

Izpuščaji na glavi (grinte) so umivali ali mazali s sokom iz zelenih listov bezga, uporabljali so tudi sok zelenih listov habata. Ponekod so cenili zavrelico bršljana.

Uši so bile seveda pogosta nadloga v tedanjih časih, ko še osebna higiena ni bila tako znana. Ljudsko izročilo pravi, da uši beže od človeka, ki ima vročino. Umivali so se z zavrelico listov od bršljana, za najbolj uspešno pa so smatrali mazanje s petrolejem ali bencinom.

Mračina pri otrokih, ta pojav so sodobniki opisovali v nespečnosti in "rjovenju", ščipanju v trebuhu, baje je to pojav, ki ga je opaziti le prve tri mesece starosti otroka. Verovali so, da mora večerni obiskovalec nekaj časa postati v veži ali pa v kuhinji, da se "ogreje" in gre tako mračina od njega, šele nato lahko vstopi s sobo kjer je otrok. Mračino so preganjali s kadili - tri treske od treh pragov, tri slamnate bilke od treh streh, z rožjem od treh trt in treh fižolovih prekelj. Ponekod so mračino preganjali z zagovori.

UROKI so povzročali ljudem veliko skrbi in preglavic. Običajno so verjeli, da jih pošiljajo določeni ljudje in to otrokom, odraslim ali živalim. Pri ljudeh se je to ugotavljalo po hudih glavobolih v predelu oči in nerazpoloženju. Tako so v Solčavi verjeli, da pride "urk" ali "oplot'k"

od vetra, zraka ali ljudi. Bajje, da je človeka uročil tisti, ki ga je ostro in globoko pogledal. Kadar srečajo takega človeka, držijo figo v žepu.

Košček tisinega lesa, nošen na golem telesu, obvaruje človeka pred močjo uroka. Kjer imajo majhne otroke preprečijo uroku vstop v hišo tako, da umijejo na mizi tri ogle in s to vodo potem sperejo tri kljuge na hišnih vratih. Da bi otroka neposredno varovali uroka, vržejo v ponev z vodo tri kose oglja (ne sme biti parno število) in s to posodo potem trikrat potegnejo nad prsmi otroka. Ponekod so trikrat stresli žerjavico s ponve v ponev in to nad otrokom, seveda so morali to opraviti pazljivo, da ne bi otroka poškodovali. Uroke so preganjali s pitjem vode, v kateri so ugasili oglje, prej pa so jo precedili skozi vilice. V sobi z otrokom so kadili z brinjevimi jagodami.

Škopnek (škopnjak) se je bajje prikazoval kot žareča roka ali metla. Otrok se ob kihanju hudo duši, od tod je tudi navada, da ljudje ob kihanju želijo "Bog pomagaj". Po ljudskem verovanju gre za hudobnega duha, ki je v stanju celo otroka zamenjati.

Obolenje oči (v Dolini so poznali kar 7 različnih pojavov). Nasploh je veljalo pravilo, da novorojenčku pri prvem kopanju ni smela pasti v oko kakšna kapljica vode, ker bi sicer oslepel. Najbolj znano sredstvo za večino očesnih težav je bilo pihanje zdrobljenega sladkorja v oči, seveda je to dejanje spremljal zagovor. V Mozirju in na Ljubnem je veljal črni gozdni polž kot dobro sredstvo za obliž na bolno oko. Dajali so tudi obkladke iz vode, v kateri se je namakala bezgova goba. V Gornjem Gradu in okolici je bilo najbolj razširjeno mazanje bolnih oči z materinim mlekom.

Kalne oči so tudi zdravili. Zakuhalo so med in vrednjak in s tem mazali bolno oziroma kalno oko. V okolici Gornjega Grada so cenili mazanje oči z zmečkanimi jagodami, očesne veke pa so mazali z žganjem.

Solzne oči, če so se pogosto solzile, so pozdravili s tem, da so na tilnik polagali korenine kislice. "Kremžljave oči" so pozdravili z obkladki trepetljike, ki pa je morali biti izkopana med gospojnicami. V Mozirju so ranjeno oko namazali s črnim polžem. Zavetnica za oči je bila sv. Lucija.

Bolečine ušes (katarji, flusi in črv v ušesu) so pozdravili s kapanjem mandeljnovnega ali brinovega olja v uho. V uho so tudi pihali dim od stebelca luštreka. Kapali so s sokom iz listov kopriv. Za gnojna ušesa

so cenili kapljice žganja, v katerem so namočili hmelj. Pomagali so tudi obkladki še toplega, v vinu kuhanega rožmarina.

Nos, če je bil zagnojen ali drugače boleč, so zdravili s pitjem čaja iz polaja, zjutraj in zvečer. Radi so zdravili z njuhanjem v prah zdrobljenih bezgovih listov, ali prah hrastove šiške, pomešane z galunom.

Rak je za ljudske zdravilce v glavnem ostal neznanka. Vendar pa so zdravili zunanje rane, ker so menili, da je ta bolezen le v obliki zunanjih ran. Kot notranje zdravilo so uporabljali čaj iz terjaka. Rane pa so zmivali z vinom, v katerega so prej namakali krvoščenko. Uporabljali so tudi vino z namočeno belo deteljo. Žgano vodo ženskega vrednjaka so rabili tako za pitje, kot tudi za zmivanje ran. Ponekod so polagali obliže s koštrunovim žolčem, drugod spet obliž korenine črnobeke. Zelo so cenili obliž iz soli in zdrobljenih listov kopriv. Marsikje pa so na rane polagali blato novorojenčka.

PRIČEVANJA

Le malo je še živih ljudi, ki se dobro spominjajo nekdanjih domačih zdravilcev. Po letih prizadevanj je vendarle uspelo zbrati nekaj zanimivih spominov, ki jih vsekakor velja ohraniti, da bi si na ta način lažje predstavljali veljavo domačega zdravilstva in razna verovanja ljudi.

Niso vsi domači zdravilci tudi zagovarjali. Nekateri med njimi so pripravljali razne zdravilne pripomočke iz zelišč in drugih snovi ter jih potem priporočali. To so bili pogosto ljudje iz vrst revežev, ki so si na ta način malo izboljšali svoje borno življenje. Pogosto so to bili sposobni ljudje, ki so svoje znanje prevzeli od prednikov. Sicer pa najdemo med zdravilci tudi ugledne ljudi, ki so svojo pomoč smatrali kot medsosesko dolžnost, ali pa tudi kot krščansko dolžnost. Nemaleokrat najdemo med zdravilci duhovnike, kar za naše razmere ravno ne moremo trditi, saj ne poznamo niti enega primera, ko bi duhovnik ali zagovarjal ali pa sploh zdravil.

Že smo poudarili, da so predvsem zagovore smatrali kot neko tajno in jih zato niso izgovarjali glasno, niti jih niso izdali vsakomur. Največkrat je to dejansko šlo iz roda v rod, seveda pa tudi znanje samih postopkov in poznavanje rastlin.

Med branjem pričevanj bo bralec kaj lahko ugotovil, da so številni zdravilci poimenovani kar z domačim imenom ali pa s privzdevkom, ki se ga je oprijel. Kot primer navajamo mozirskega zdravilca "Zadrečana", ljudje so ga pod tem vzdevkom poznali in jih sicer ni zanimalo, kako se v resnici piše. Ta vzdevek pa je dobil zato, ker se je v mozirsko okolico (Kolovrat) priženil iz Zadretja.

Ljudje, ki so pričali, se pogosto spominjajo postopkov, ki so jih uporabljali razni zdravilci, posebno zagovarjalci. Seveda je potrebno razne "obrede" razumeti tudi kot sredstvo za zagotovitev tajinstvenega postopka, to pa je imelo med ljudmi posebne učinke in je vzbujalo strahospoštovanje.

Janez Detmar-Ekonovski, Primož nad Ljubnim. V okolišu Primoža je še pred drugo svetovno vojno veliko zagovarjala Frančiška Brglez-Žovne. Pripravljala je tudi razne zvarke in nabirala zdravilna zelišča, te je baje zelo dobro poznala, saj je znanje pridobila od svoje matere. K njej so se zatekale matere katerih otroci niso spali. Ljudje so govorili, da jih potem zagovori "za strah". Ta zagovor je opravila tako, da je vmes namazala otrokove prste na nogah s posebnim mazilom, kaj vse je v njem bilo, ni nikomur zaupala.

Marija Žmavc, Bočna. V okolici Bočne niso imeli domačega zdravilca. Sem so prihajali od drugod, veliko pa so ljudje hodili v Črno, kjer je bil še pred zadnjo vojno zdravilec, vsaj tako so ljudje govorili. Je pa v Bočni med obema vojnama živel občinski sluga Rop, ki je kar v občinski pisarni "zdravil" zobe, največ jih je enostavno izpulil.

Frančiška Brložnik, Lepa Njiva. Njena mati Marija Zupan je bila v tej okolici zelo znana zdravilka. Nikoli ni zagovarjala. Ljudje so ji radi plačevali, pa ni marala "računati", zato so ji dajali hrano. Zdravila je vse do svoje smrti, torej tudi še po drugi svetovni vojni. Znana je bila pod vzdevkom "Florjanovka", zdravila je tako ljudi, kot živino. Posebno uspešno je zdravila visoko vročino z zakajevanjem. To je počenjala tako, da je v lonec dala ogorke, nanje nasula neko zel in potem obkrožala telo bolnika v oddaljenosti kakih 15 cm. Tudi zobobol je zdravila z zakajevanjem. V žerjavico je dala ščepec smodnika in s tem kadila v usta bolnika. Šen je zdravila na poseben način, toda tudi z dimljenjem s smodnikom. Baje je nekoč posula žerjavico s preveč smodnika in je prišlo do "poka", kot je povedala hči Frančiška Brložnik, pa vendar kakšnih hujših posledic ni bilo. Florjanovko opisujejo ljudje kot zelo

verno žensko, ki pa je ob vsaki priliki trdila, da so zagovori pri zdravljenju nesmiselni. Hčerka Frančiška pa pove, da je mati veliko zdravil pripravljala doma, tako razne zeliščne mešanice, kot tudi mazila. Poleg vsega naštetega je bila Florjanovka izredno iskana babica. Sama je pripovedovala, da je preko 70 ljudem "pomagala na svet". Morda so jo prav zaradi tega radi klicali k bolnim otrokom. Posebno se je obneslo njeno zdravljenje vročine, tedaj je oblagala določene dele telesa z ribanim hrenom, to je bilo zelo učinkovito sredstvo.

Jože Brglez-Kogovnik, Savina. Spominjam se, da so nekoč kačji pik zagovarjali. Tudi "šen" so največkrat zagovarjali, to je bila bolezen, ob kateri so nastopile otekline v predelu obraza oziroma glave, spremljale pa so jih hude bolečine. Za razne rane, ugrize mrčesi in izpuščaje so že imeli zagovorjeno staro mast, ponekod so svinjsko mast (salo) zvilili v klopčič in jo tako zagovarjali. Zelo znan zagovarjalec v okolici Savine je bil Gregor Trbovšek - Vrnivšek, doma v Planini pod Smrekovcem, ki je obiskoval bolnike po domovih. Toda zagovarjal je le tedaj, ko ni bilo nikogar v sobi, pač tako, da zagovora ni nihče slišal.

Nekatera navodila za pripravo zdravil so zahtevala maslo. Tu so razlikovali "oprano" in "neoprano" maslo. Oprano je bilo tisto, ki se dobi iz že enkrat rabljenega (izkoriščenega) mleka, temu rečejo tod okoli "zmetki". Neoprano pa je narejeno iz polnomastnega mleka, torej je prvo "nemastno", drugo pa "mastno" in v tem je razlika pri uporabi za zdravila.

Mendron so v tej okolici imenovali bolezen črevesja (trebuha). Podobne besede pa je "mandra", to pa je izraz za kuno. Kost te živalce so rabili za kajenje v primeru šena ali zobobola.

Za dimljenje ali kajenje v primeru "pronta" so na pločevinasto pokrovko za lonce dali žerjavico, na njo pa položili posušeno miš "pičmuž" imenovano. Če pa je koga "preštihnilo" v križu, so ujeli črnega gozdnega polža in ga nastavili na boleče mesto, da je potem lezel nekajkrat sem ter tja. "Metljaj" so rekli črvu na prstu.

Ida Voler, Ljubno. Doma je v Šemprimožu nad Ljubnim. Spominja se, da je v tem predelu veliko zagovarjal cerkveni ključar Lomšek z Rastk. Njegovi zagovori so bili vedno povezani z molitvijo v čast zavetnikov za določeno bolezen.

Katarina Slatinšek - Vorh, Radmirje. Ženska, ki je bila med ljudmi poznana kot "Otrca" s Homc, je zagovarjala proti boleznim. Govorilo se je, da je imela tudi "kolomon" (črne bukve), te pa je vedno skrbno skrivala, ker, kot je trdila, bi lahko neuki hudoben človek z njimi naredil veliko hudega... Nekoč je pozabila kolomon na mizi v hiši. Pa je prišel naključni obiskovalec in zamikalo ga je, da bi si knjigo na mizi ogledal. Toda on ni vedel, da se kolomon bere le od zadaj naprej in je pričel listati tako, kot se pač knjige sicer prebirajo. Tedaj pa je kot iz pekla privrelo na stotine malih vragov, ki so poplesavali po hiši, da je bilo kar grozljivo. K sreči je kmalu stopila v hišo Otrca, hitro je iz kašče prinesla škafo prosa, ga sesula na mizo, da so hudobci proso šteli in se tako zamotili, ko je Otrca spet dobila kolomon v roke, je z njegovo pomočjo pregnala hudobce iz hiše.

Zgodba je značilna v toliko, ko poudari strahospoštovanje ljudi do kolomona. Torej le malo je bilo izbranih za razumevanje in rabo Kolemonevega žegna.

V okolici Radmirja je nekoč delovala še domača zdravilka Franca Zverk - Zajčka, doma je bila z male kmetije in si je na ta način izboljšala borno življenje. Zdravila je ljudi in živino zgolj na naraven način, torej le z zelišči in drugimi naravnimi snovmi.

Jožefa Zabreznik, Spodnja Rečica. Pečnikova Ana z Rečice ob Savinji je uspešno odpravljala bradavice, ki so bile svoj čas velika nadloga za ljudi. Pri svojem opraviilu je uporabljala sukanec, na katerem je nad prvo bradavico naredila vozec in potem toliko vozlov, kot je bilo bradavic. Če je katero prezrla, ta ni izginila! Kam je potem nit dala, pripovedovalki ni znano, je pa bilo običajno, da so nekateri tako nit zažgali, drugi pa zakopali. Bajje je bil pokop pod kapjo zelo učinkovit. Reklo se je - ko zagnije nit, bradavice izginejo. Tudi pripovedovalka se je na ta način znebila bradavic.

Še pred drugo svetovno vojno je bila daleč znana zagovarjalka Otrca s Homc. O njej so ljudje govorili, da zna domala vedno pomagati bolnikom. Po prvi svetovni vojni je oče pripovedovalke prinesel domov konjski koc (odejo), mati ga je oprala, pa vendar ni preprečila okužbe z garjami (srab). Te nadležne bolezni se je našla vsa družina. Vse so storili, da bi se pozdravili, toda bilo je zamanj družina je trpela vedno bolj. Ljudje so svetovali Otrco, ki da je tudi taki nadlogi kos. Prišla je in zagovorila mast, s katero so se potem mazali po srbečih delih

telesa. Nadloga je kmalu minila in se ni več pojavila. Tako je znala le Otrca zagovarjati, bila pa je kos tudi raznim telesnim poškodbam.

Markovka iz Varpolja je znala pripraviti kadilo za trebušne bolečine otrok. Zmešala je razna zdravilna zelišča in potem z njimi kadila otroke. Bajе je zmešala: polaj, konjsko meto, gladež, kozjo potico in dodala še koder las bolnega otroka. V ponev je nasula žerjavice in na njo posula omenjena zelišča, bajе je odlično pomagalo. Mati pripovedovalke je ob takih prilikah otrokom pomagala tako, da jim je na boleče mesto položila konjsko meto in telo pokrila, da se je zel na telesu ogrela, tako je potem tudi učinkovala, pomagala je svojim številnim otrokom.

Sosed, pokojni Glažner (Franc Kuhar) iz Grušovelj je trdil, da lahko "črva v prstu" pozdravi z neko strupeno živaljo, ki da živi le v skalovju v višjih predelih. Ni hotel izdati za katero žival gre. To tajinstveno žival je bilo treba najti na določen dan, pripovedovalka se spominja, da je šlo najbrž za kresni dan. Če je bolnemu uspelo žival toliko stisniti s palcem in kazalcem, da je bila zmečkana, potem je ozdravil "črva", sicer pa ni pomagalo. Bajе je to res tako potekalo, saj so o tem govorili še drugi ljudje. "Črv" je bil velika nadloga, ker je pustil trajne posledice na prstu.

Ljudje v tej okolici so rekli, da je zdravilka "ogenj ven vzela". To je pomenilo, da je zdravila opekline pri poškodovanem človeku. Krštetova mati je svetovala materi, katere otrok se je hudo opekel, da se najzateče h Hriberski materi, ki da bo otroku ogenj ven vzela. K njej je takoj peljala svojo hčerko. Zagovarjalka je nad opečenim delom telesa mahala z lesenim krožnikom (delala veter) in govorila zagovor. Tako je ravnala tudi naslednji dan in bolečine so kmalu pojenjale in opekline se je celila. Bila sta potrebna le dva obiska pri zagovarjalki.

Tudi sestra pripovedovalke se je nekoč opekla in tedaj ji je ogenj ven vzela Bavčarjeva mati iz Grušovelj, tudi tokrat je pomagalo. Kmalu se je rana zacelila.

Markova iz Varpolja je znala "ječmen požeti". Bolnik je moral vprašati "ženska kaj delaš", zdravilka je s srpom mahala pred očmi bolnika in odgovorila "ječmen žanjem". To sta trikrat ponovila bolnik in zagovarjalka, za tem pa je slednja glasno rekla "fuj te bodi, posuši se" in pri tem pljunila na stran. Tudi tak postopek je učinkoval.

Jožefa Zabreznik je povedala tudi nekaj imen zelišč, kot se jih spominja iz svoje mladosti: Paldrijan = presilnik, pretegnjenik, prevzdignjenik; črna meta = konjska meta; brusnice = natečje, žebrc, prajzuper; fižol =

grah; komarček = koper; robida = ostrožnica; črna redkev = retih; šentjanževka = krifrišerca; šipek = divja gartroža; rman = škarocelj; trobentica = goci (godci); vinska rutica = viranta; ozkolistni terpotec = paderca, kačji jezik. Prav ljubko ime so poznali za marjetico, rekli so ji Jezuščkov plašček. Za druge rastline pozna Zabreznikova tudi tale imena - detrh = plavica (dobro za izpiranje ran), komandrc = dobro za čaj proti bolečinam v želodcu, znana je krilatice v zvezi s to rastlino "če si že napol gnila, te bom oživila...", poprc = za čaj, ki se ga vsrkava pri nosnih boleznih, prgacionka = pomaga pri hudem zaprtju. Kot vedo povedati stari ljudje, je treba s to rastlino skrbno ravnati. Zeli moramo poravnati v eno smer, zvezati in dati v lonček z vrelo vodo z vršički naprej. Tega pravila so se vedno držali. Polaj zdravi želodec tedaj, ko trpimo na odvišni kislini, pa tudi za rano na želodcu je dober. Iz njega pripravimo čaj in ga preko dneva po malem pijemo. Korenine roženburca se namočijo v vino, ki lahko pomaga v primeru slabokrvnosti. Ta rastlina je doma v planinah.

Po stari veri je vsaka trava, ki maja cveti, zdravilna. Pripovedovalka je bila v mladosti bolehnna zaradi prestane škrlatinke. Porajale so se srčne težave in slabokrvnost, pa je mati maja šla na travnik in od vsake rože nabrala nekaj, to je potem zrezala, pomešala in z jajcem spekla na olju ali masti. To je zelo pomagalo tudi za tek, ki ga v tem času bolnica ni imela.

Za pljučnico so pri nas uporabljali čaj iz posušenih borovnic. Vnetja na koži so mazali z zmesjo jajca in žlice olja, uporabili pa so le jajčni beljak.

Govorili so, da se morajo ženske pelina izogibati... Svetovali so, če ga ženska sreča na poti, naj dvigne krilo in ga preskoči. Niso pa znali pojasniti, zakaj bi pelin ženskam škodil. Tedaj še niso poznali posipa za otroke in so uporabljali lesno moko. Oče je vedno, ko je bil dojenček pri hiši, zbiral lesno moko, ki so jo povzročili lesni črvi.

Bevčeva mati je bila znana po naši okolici, da je znala dobro "ogenj ven jemati". Pri tem se je najprej poškopila z blagoslovljeno vodo, nato še rano bolnika in zatem govorila: "Naj bo ta rana tako čista kot je bila Kristusova". Čez opekline je ves čas delala znamenja v obliki križa.

Bradavice so hitro izginile, če si jih premazal z ukradenim salom ali z ukradeno slanino.

Trdovraten kašelj so krotili z vročim maslom, ponekod pa so prežgali sladkor in ga polili z žganjem in to po malem pili. Nekateri so trdili, da mora bolnik požirati kar se le da vroče maslo.

Zobobol so radi zdravili s krtovo krvjo. Z njo so utirali dlesen bolečega zoba tako dolgo, da je krvavela, potem so menili, da sta se krtova in človekova kri sprijeli.

Črv v prstu je povzročal hude bolečine, zato so ga kar na samem začetku "zakuhavali": bolni prst so večkrat zapored vtaknili v vročo vodo.

Marija Korenjak, Poljane. Mati je zvine zdravila s staro mastjo. Pred uporabo je nad njo naredila znamenje križa in zmolila tri očenaše; med molitvijo se je dotikala masti. Nato je poškodovano mesto mazala v znamenju križa. Že vnaprej je zatrdira bolniku, da le vera v zdravljenje pomaga, sicer ne bo ozdravel.

Uroke pri živini so ljudje zdravili s kamni izpod hišne kapi. Drgnili so z njim boleče mesto in pri tem govorili "urk beži, kamen prihaja".

Antonija Zlovše, Ljubija. V našem predelu je bil zalo znan zdravilec Zadrečan. Med ljudmi je užival velik ugled, saj je veljal za najboljšega zdravitelca daleč naokoli. Ker je bil doma v Zadretju, so ga ljudje poznali le po vzdevku Zadrečan, nihče ni spraševal po njegovem pravem imenu. V glavnem je zagovarjal in pri tem pošiljal boleznim v Stoparjeve peči (skalovje ob Ljubiji). Znana je bila še neka šivilja v Soteski, rekli so ji Kovačeva Greta, ta je presajevala boleznim predvsem na jablane (drevesa).

Matilda Gaber-Zajc, Mozirje. Spominja se, da so ljudje pripovedovali kako je Zadrečan "modlil" kar je pomenilo, da je zagovarjal. Odlično je zdravil zvine udov, velikokrat je okoli zvina naredil opaž iz jelšine skorje, da je potem ud miroval. Naša sogovornica se spominja, kako je imela neko mreno na očeh, ko je bila stara 8 let. Peljali so jo k ženski, rekli so ji Replšca in je živela na Gorenjskem klanecu (pri hiši se je reklo Replšek). Ženska je dala v usta brinjeve jagode, malo mila in sladkorja, vse skupaj je dobro prežvečila in potem iz tega naredila oblič za bolno oko. Med tem je zagovarjala in ves čas pihala v oko. Oblič je moral ostati na očesu tri dni, to je potem še nekajkrat ponovila, mrena je očitno izginila, saj sogovornica šteje že 87 let in še danes vidi brez očal. Zagovarjalka je bila zelo pobožna in je smatrala svoje usluge kot krščansko dolžnost, ko pa so jo vprašali "koliko so dolžni" je odgovorila "koliko daš", toda vzela je le hrano, ne pa denarja. Zdravila je le doma.

Pri Zadniku na koncu Gorenja je živel po prvi svetovni vojni mož, ki je bil vojni invalid. Pripravljaj je razna zdravila, predvsem pa mazila. Ko se je mlada Matilda nekoč hudo poškodovala (ranila), je dal mazilo, ki je dišalo po smoli in je bilo zelo učinkovito za celjenje ran. Zadnekov, kot so fantu rekli ljudje, je pripravljaj tudi razne čajne mešanice.

O Zadrečanu je Matilda vedela povedati še to, kako je zdravil šen na glavi. Na oteklo obraz je položil sveže odrto mačjo kožo, morala je biti še topla. Tako kožo je polagal tudi jetičnim bolnikom na prsa.

Bule na drevo pa je prepeljavaj neki možki, zidar po poklicu, iz Slatin, rekli so mu Oferinšek. Pa še to je znal: po želji je prestavil bule na drugo mesto na telesu.

Franc Jurkovnik, Lepa Njiva. Dobro je še poznal Zadrečana, ki je bil tedaj najuglednejši zdravilec v mozirskem koncu. Veliko je med zagovorom rabil tudi kamne raznih barv (potočni kamni). Z njimi je vlekel po telesu od glave do peta. Vmes je preganjal bolezen, da izgine v Stoparjeve peči. Kamenčki so bili velikosti oreha, navadno jih je nabiral v potoku Ljubija.

Dosti uspešna je bila tudi Florjanovka, hčerka zdravilca Presečnika z Lepe Njive. Zdravila je tudi Centca, Sedovskega Falenta. Florjanovka je gliste pri otrocih "brila". Najprej je s čajem iz česna in drugih zeli drgnila določena mesta v predelu senc, trebuha, prsi in hrbta. Nato je na ta mesta utrla sveži kravjak. Potem je vzela britev ter vsa ta mesta obrila. Slišati je bilo, kot bi rezal ščetine, pa so ljudje mislili, da reže glave glistam. Te naj bi bile zabljenje na plano z njenim čajem! Gliste so ljudje uspešno zdravili s prašniki črnega teloha, ki so jih skuhalo v čaj. Sogovornik opisuje Florjanovko kot zelo zanimivo žensko, ki je nenehno vlekla pipo. Iz nje je potem strgala "žlindro" in jo vsula v kavo, da ji je ta boljše teknila.

Pri Matku v Kotu še danes pripravljajo mazila za posebne namene. Bajje je v njih gabez in stara mast.

Urki v glavi so povzročali hude glavobole, je trdila Florjanovka. Te je pregnala iz glave na ta način, da je tri ogorke iz peči vrgla preko sebe nazaj, ne da bi tja tudi pogledala. Vmes je zarotila urke in nato dala spiti kozarec mrzle vode, da je "sfrjšala" glavo. Urokom so tod okoli rekli tudi "oplatki". Ti so bili še posebno nevarni za živino, zato je vsak spodoben obiskovalec hleva najprej vzkliknil "fej te bodi oplatki". Ob tem je pljunil na stran in tako preprečil, da bi z njim prišli na živino urki. To so ponekod počeli tudi v hiši, kjer so imeli dojenčka.

Jožefa Fužir, Lepa Njiva. Včasih je veljalo pravilo, da mora biti pri hiši vedno črno olje ali smolenak, kot so ga v tem okolju imenovali. To je bilo iskano sredstvo za razne zunanje bolezni ljudi in živali. Kuhali so ga največkrat revnejši ljudje, ki so si na ta način malo izboljšali svoje življenje. V neposredni bližini njihove kmetije je še pred zadnjo vojno živel možak, ki se je baje pisal Ober, rekli pa so mu Vrhovski ofer²⁴ ali celo Puščavnik. Bil je res posebnež, vendar je vedel marsikaj o pripravi zdravilnih pripomočkov in znal pripraviti tudi smolenak.

Marija Mikek, Lepa Njiva. Njena mati Marija Mikek je bila znana zeliščarka. Na vrtu je gojila viranto, polaj, ajbiž, rman, žajbelj, pelin, materino dušico in še vrsto drugih zelišč. Spominja se, da je marjeticam, ki jih je veliko nabirala, rekla "trampuh", ivanščicam pa "kresnice". V zvezi z marjeticami je tedaj bila vera, da so jih ljudje na kresni večer postavljali na okna, če je cvet ponoči ovenil, je pomenilo, da bo tisti, ki je cvet dal na okno, še isto leto umrl.

Stane Kocjan, Ljubija. V tem okolju so ljudje rekli zdravilcem "mazač", tudi "ranar", le da so ta izraz redkeje uporabljali. Tistim, ki so zdravili živino, so rekli "pader".

Iz svoje mladosti, bil je star kakih 11 let, se spominja, da je dobil zelo bolečo bulo v predelu kolenskega pregiba. To ga je med hojo tako bolelo, da ni mogel v šolo. Tedaj je stara mati predlagala obisk Grete Cimperman v Soteski (Preseki), ki da mu bo bulo prestavila na drugo, manj boleče mesto, Ženska je to že dolgo delala. Res sta jo skupaj s staro mambo obiskala. Najprej ju je pustila čakati, verjetno je med tem pripravila neko mazilo s katerim je potem "ukrepala". Bilo je tega komaj za velikost jajca in spomni se, da je bilo bele barve. Ko je sedel, ga je vprašala kam mu naj bulo prestavi. Fant je pokazal mesto na sredini golenice desne noge (iste, na kateri je bula že bila). Zdravilka mu je na bulo navezala tisto snov in med tem "modlila", to je trajalo kakih deset minut. Potem mu je odstranila ovoj in z mazilom malo mazala po nogi, najbolj okoli bule ter za tem privezala isti ovoj na mesto, ki ga je pokazal fant. Med tem ga je spraševala, če ga že kaj peče, tega ni občutil. Tako je ovoj še pustila na nogi. Ko mu ga je končno snela, ga je poslala domov. Po nekaj dnevih je že čutil na drugem mestu bolečine in kmalu je tam nastala bula, ki pa ni bila tako boleča kot

---

²⁴ Ofer je bil stanovalec "oferije", to je bila kočja katerega izmed kmetov. Ofer je najemnik za kočjo in zemljo odslužil z delom in to na zahtevo gospodarja kdajkoli. To so bili ljudje na spodnji socialni lestvici vaškega prebivalstva.

prejšnja. Bula nad kolenom pa se je omehčala in kmalu odprla ter pričela celiti. Stara mati je zdravilko vprašala koliko da je dolžna, ta pa je jedko odgovorila "to se ne plačuje".

Spomni se še Zadrečana, ki je bil zelo ugleden med domačini zdravilci. Res je pošiljal vse bolezni med zagovorom v Stoparjeve peči, kot so vedeli povedati že drugi pričevalci. Zdravil pa je protin ali vergift, kot so tedaj rekli revmatičnim obolenjem. "Puščavnika" nad Fužirjem je poznal. Kuhal je črno olje, ki so ga ljudje dajali med testom živini, da bi preprečili razne notranje bolezni, sicer pa so ga uporabljali za rane in podobne zunanje namene. To ni bilo poceni zdravilo, vendar so ga ljudje zelo cenili. Uspešno so z njim preganjali gliste pri otrocih. Njegova mati je mazala glistave otroke s smolenakom pod nosom, po dlaneh, trebuhu, prsih, pa še po podplatih. Kmalu so otroci občutili olajšanje.

Sogovornik je opozoril, da so se nekoč ljudje zelo bali vročine. Toda poznali so dve vrsti vročine, eni so rekli "faušica", drugi pa "natirlihica"²⁵.

Antonija Urbanc, Lepa Njiva. Kot mati 15 otrok ima velike izkušnje z domačim zdravilstvom, kajti, kot sama pravi, tedaj ni bilo denarja za zdravnika in ob tolikih otrocih bi nikakor ne zmogli stroškov.

V teh krajih je največ zdravila Florjanovka, kot so ji ljudje pravili, bila je blizu doma, je pa bila znana daleč naokrog. Ženska je bila kočarka in za zdravljenje nikoli ni zahtevala denarja, jemala pa je hrano in obleko. Poznali pa so tod tudi Zadrečana, ki je bil za nekatere bolezni posebno iskan.

Sogovornica se spominja nekaterih izrazov, ki so bili v rabi za razne bolezni, tako so denimo rekli božjasti ali napadu "ga je fras prjel".

Vsaka dobra in skrbna gospodinja je imela doma najnujnejše pripomočke za primer bolezni. Najmanj 21 čajev so morali imeti pred nastopom zime v hiši, to je bilo nekako pravilo. Njena mati je imela vedno: virant, žajbelj, taužentrože, črno olje in posebno cenjeno "rožno maslo". V slednjem je bilo veliko rastlin, ki so jih kuhali v maslu, potem pa to uporabljali kot mazilo v primeru hudega prehlada, za izpuščaje in razne rane. Črno olje so dajali po nekaj kapljic v čaj in gliste so bile odpravljene. Tedaj so otroci množično obolevali zaradi glist, saj so bile razmere na domovih vse prej kot higienične. Tako so

---

²⁵ "faušica" - "falsche Hitze" = skrita vročina, "natirlihica" = naravna vročina, torej tista, ki se da meriti s toplomerom.

pozdravili visoko vročino, ko je človek že imel "črne podplate", z obkladki domačega sadnega kisa na podplate, roke in tudi hrbet. Hude rane so uspešno pocelili z zelenim lipovim lubjem, takšne obliže so pogosto menjavali. Skorjo so dobro zdrobili in dali na krpo platna in rabili kot oblič. Za druge rane so uporabljali oblič "flajšter" iz smole, česna in skupaj pomešano s staro mastjo.

Iz šoštanjske okolice je izvirala zdravilka, imenovana Anzeljka, ta je imela kar pri sebi vrsto zdravilnih zelišč in razna mazila za obliže. Svetovala pa je le uporabo zelišč in drugih naravnih snovi.

Zanimivo prepričanje je prevladovalo med ljudmi, namreč, da je uspešno zoper kožnega raka polaganje obliža iz bučnega olja, ki je bilo doma narejeno.

Zelišča in druge naravne snovi so uporabljali v več oblikah: zdrobljena, stisnjena, namočena na olju ali na vodi in takoimenovana "žgana voda", tu gre za neke vrste suhi destilat. Na olju so pogosto uporabljali arniko za celjenje ran, pa tudi v žganje so namočili veliko rastlin.

Zobobol so zdravili s soljo ali česnom, to so polagali na boleč zob. Radi so v ustih zadrževali žganje za lajšanje bolečin. Ponekod pa so uporabljali črnega gozdnega polža.

Divjo kost (izrastek) so drgnili s po naključju najdeno kostjo na poti, kjer so pač hodili. Po uporabi so jo vrgli prek rame nazaj, niso pa se smeli pri tem obrniti.

Zadrečan, zdravilec s Kolovrata, je zagovarjal s kamni, to so bili potočni kamni raznih barv in velikosti kake 4 cm premera. Položil jih je pred sebe na mizo. Uporabil je za določeno bolezen določeno barvo kamna in vlekel preko telesa (boleče mesto) z njim. Pred uporabo je čez vsakega naredil križ. Ob vlečenju s kamnom je govoril nekako takole: "pertin, persiljenje, fergift, peidi iz glave, iz želodca, iz rok in nog". Tako govoreč je obredel vse dele telesa, ne le boleče. Veliko je zagovarjal vodeniko, vedno pa je po končanem obredu zahteval skupno molitev v čast zavetniku bolnika.

Napihovanje, prehlad in grizenje v trebuhu so pozdravili z zmesjo galuna, jajčnega beljaka in sladkorja, kar so potem užili. Rane so zdravili z zmesjo iz stare masti, zdrobljenega česna in smrekove smole. To je bilo mazilo, s katerim so potem mazali rane.

Centna pri Podpečniku je zdravila gliste tako, da je z britvijo strgala po trebuhu in ob tem zagovarjala.

Angela Kladnik - Jerčela, Luče. Le malo je bilo zagovarjalcev, ki so znali "panati ogenj"²⁶. To je baje v okolici Luč znala neka Zagerca, tako so ji rekli ljudje, je pa tudi sicer zagovarjala, torej za zdravje in to le na temelju vere v Boga.

Tako je za strah zagovarjala sladkor, vinsko rutico, polaj in majaron. Ta zelišča tako pomešana, so potem jemali bolniki kot čaj ali kot zrezano zel, torej surovo.

Kačji pik je zagovarjala s kamenčki iz potoka. Najprej je zagovorila kamen in potem z njim drgnila okoli prizadetega mesta. Tudi pik na kravjem vimenu je zdravila, toda z zagovorjeno staro mastjo, ki jo je dajala tudi v primeru zvina ljudem.

Zelo znana zagovarjalka je bila Terezija Kladnik iz Luč. Baje so imeli nekateri ljudje tako oster pogled, da je potem tisti, ki ga je tak človek pogledal, trpel za nespečnostjo. Posebno so bili prizadeti otroci. Te je bilo zaradi tega tudi strah. Kladnikova je torej zagovarjala tudi "proti pogledu". Ta obred je opravila brez zagovora, le z nekimi zapletenimi gestami (gibi). Pogosto pa je otroka zaradi nespečnosti kadila z različnimi zelišči.

Če otrok dolgo časa ni spal, "je modlila v firtah". To je potekalo tako, da je dvignila svoj predpasnik in v treh kotih sobe delala tako, kot bi ometala steno v kotu, v četrtem pa je naredila gib, kot bi vse, kar je nastrgala v treh kotih, stresla na tla. Seveda pa to ni vse! Domači so jo morali vsakič, ko je bila v nekem kotu vprašati "kaj dela", ona pa je odgovorila "spanje iščem", le v četrtem kotu niso nič vprašali.

Šen je zagovarjala "na moder papir". S kredo je risala črte po papirju in to diagonalno, izmenjaje, enkrat z leve proti desni, drugič pa z leve proti desni. Ta papir je potem nalepila na bolno mesto.

V okolici Luč je bil še eden, ki je zmozel "ogenj panati". To je bil Strmčki kovač, ki se je pisal Ivan Žager. Ljudje pomnijo dogodka, ko so leta 1944 Nemci požgali Jeročko domačijo. Tedaj je preprečil, da bi ogenj prešel tudi na stanovanjsko hišo in je gasilcem dejal, da tam ni treba gasiti, ker je ogenj že panal.

V okolici Luč je veljal pregovor "na sv'etga Jerneja vsaka roža j'rcneja". Večer pred 24. avgustom (praznik sv. Jerneja) so hiteli nabirati vse vrste rož za katere so smatrali, da so lahko zdravilne. Nesli so jih domov,

---

²⁶ Izraz "panati" pomeni v tem primeru ukazovati ognju.

kjer so jih drobno zrezali. Naslednje jutro, to je na dan sv. Jerneja, so spustili večjo količino neopranega masla v ponvi, v njo so potem vsuli vsa nabrana zelišča in to skuhalo. Ko se je zmes ohladila, so jo nalili v kozarce in jih hranili. Tako mazilo so imenovali "šentjernejsko maslo"²⁷. Ko je nekdo trpel zaradi hudega prehlada, so ga mazali s tem maslom po prsah in hrbtu. Sploh pa je bilo dobro za razne bolečine, rane, medtem ko so same rože iz masla uživali ob bolečinah v trebuhu ali želodcu. Tako maslo so imeli na zalogi pri vsaki hiši.

Kaj sploh je oprano in kaj neoprano maslo, pa je Jerčela povedala, da je bilo neoprano maslo (buter) tisto, kar so namedli v pinjah. Torej je šlo za polnomastno maslo. Oprano pa so medli iz sirotke. V zdravilstvu so ločili uporabo enega in drugega.

Pri revmatičnih obolenjih so zelo cenili uporabo črne buče, to je rastlina plezalka, katere koren so uporabili za pripravo zdravila. Koren so drobno zrezali in ga namočili v "cvetu", to je prvi tok pri žganjekuhi. Snov je strupena, vendar zelo učinkovita kot mazilo na bolečem mestu telesa. (Latinsko se imenuje črna buča *Tamus comhunis*, slovensko pa navadni bljušč, op. A.V.)

Pri zaprtju vode, na tem so trpeli predvsem moški v zrelejših letih, so si pomagali s čajem iz svinjskega želodca. Gre v bistvu za mreno, ki je v tem želodcu, tega so ga najprej temeljito oprali in nato posušili na prostem. Potem so izločili mreno in jo drobno zrezali, iz nje pa kuhali čaj.

Pri vztrajnih ranah so uporabljali posušeno dojenčkovo blato, ki so ga kot prah posipali po rani.

Hudo vročino so zdravili s "pulfrom" (smodnik), tega so dodali svežemu, še od krave toplemu mleku. Vročino so zbijali tudi z mešanico natečja (brusnice) in s posušenim cvetom domačega nageljna. Vroč čaj iz tega pomaga. Šen na obrazu so zdravili z modrim ovojnim papirjem, na katerega so namazali šentjernejsko maslo in ga uporabili kot obliž, Ponekod so takšen papir najprej porisali s kredo in ga zažgali, pepel pa posuli po krpi, ki je potem služila za obliž.

Pri želodčnih težavah so tod okoli uporabljali zmes smole in brinjevih jagod, oboje stolčeno, temu so dodali nekaj kapljic olivnega olja in to uživali. Pa tudi mala krogeljica smole na tešče je baje pomagala pri želodčnih težavah.

---

²⁷ Ponekod so temu zdravilu rekli "rožno maslo", res pa je, da ga povsod niso obvezno pripravljali na dan sv. Jerneja.

Terezija Jurjevec - Klemenškova iz Solčave. Podbrška dekla je nekoč imela hudo vročino, verjetno je šlo za pljučnico. Pokrivali so jo močno, da bi se spotila, ker je po mnenju ljudi to pomagalo omiliti vročino. Pa je prišel Rok Klemenšek in dejal "kjer je ogenj, je treba gasiti". Odstranil je dobršni del odej in bolnico zavil v hladne rjuhe in to kar v tri. Potem pa jo je običajno pokrtil. Vročina je kmalu ponehala, seveda so takšne vrste obkladkov še ponavljali, pri tem so morali paziti, da se bolnica ne bi prehladila, saj so rjuhe hladili v mlačni vodi z razliko od prvega povoja, ki je bil suh.

Franciška Konečnik, Šmihel nad Mozirjem. Kot otrok je živela v Belih vodah in nato v Šmihelu, to omenimo le toliko, da njeno pričevanje krajevno opredelimo.

Nekoč je imela stara mama bulo v grlu, pa je prišel Zadrečan, da bi ji pomagal, ker je bila zaradi bolečin v grlu zelo prizadeta. Ko si je ogledal vrat, je dejal "bulo bom prepeljal v smreko". Mati se je morala postaviti kakšna 2 metra pred mlado smreko v bližini hiše. Zadrečan je tedaj izrezal iz debla smreke kake 8 cm širok pas skorje okoli debla. Materi je navezal za vrat vrvico in ob tem govoril zagovor, ki pa ga ni bilo mogoče razumeti. Potem je vrvico prenesel z vratu na smreko in jo ovil na izrezano mesto, čeznjo pa povil še neko tkanino. Smreka, ki je bila stara morda 4 leta, se je po tem postopku seveda posušila, ljudje pa so verjeli, da jo je posušila bolezen, ki jo je Zadrečan prenesel na drevo. Baje njena stara mati ni več čutila izrastka v grlu. V starosti se ji je spet ponovilo, pa so jo spet zdravili na enak način. Pripovedovalka je bila ob prvi presaditvi stara 11 let in se torej postopka zelo dobro spominja.

Sama pripovedovalka je imela v rani mladosti bulo na pregibu noge, to je bilo zelo boleče, pri hoji pa jo je oviralo. Mati ji je na bulo polagala obliž, na katerega je dala v smetano namočen lan ali pa drobnjak (šnitloh). Bula se je po večkratnem oblaganju z obližem posušila, ni se pa odprla. Florjanovka je v takem primeru obložila bulo z zelenim bukovim listjem, to listje je na spodnjem delu pomazala z medom. Tak obliž je treba večkrat ponoviti in bula se posuši.

Med prvo svetovno vojno je prišel oče na dopust, bil je vojak na fronti. Trpel je na neustavljivi driski, kar ga je zelo oslabilo. Mati je zrezala škoročelj (škaročl) in trodič, to je zmešala med jajčko in opekla. Oče je to užival vsak dan in kmalu je driska ponehala²⁸.

---

²⁸ Trodič: verjetno trod (*Polyporus fermentarius*) morda tudi troičnik (*Triantalis*).

Za sklepno revmo so tedaj dajali v žganje sklepnek (glidnek).²⁹ Učinkovit je koren rastline, ki ga je treba najprej temeljito očistiti, nato pa v žganju lužiti kake tri dni na vročem soncu. S tem so potem mazali obolele sklepe.

Po koncu prve svetovne vojne je Konečnikova mati padla z voza in si pri tem poškodovala (zlomila) nogo. Imela je kar globoko rano. Grohatnikov Jože, ki je bil med vojno bolničar, ji je položil nogo med deščice, še prej pa je pomazal boleči del noge s staro mastjo, v katero je primešal gabeza in divjo bučo. Bajce je mati že istega leta žela, čeprav je še hodila ob palici, kmalu pa že tudi brez nje.

V žganju namočen gabez so ljudje cenili kot zdravilo proti revmi in bolečinam v sklepih.

Nekoč so zelo iskali macesnovo gobo, ki se le redko najde. Doma so jo zrezali v male koščke in jo vložili v žganje, tega je moralo biti malo. Goba ima zelo grenek okus. Takšno žganje so potem dajali pljučnim bolnikom. Znano je, da so to gobo pogosto iskali pljučni bolniki in jo tudi drago plačevali.

Od nekdanj so ljudje zelo cenili arniko, ki dobro uspeva v teh krajih. Manj je znano, da so jo radi uživali tudi pljučni bolniki, posebno pa tisti, "ki so imeli pri pljučih vodo", kot so rekli ljudje. Nabirali so cvetje, ki so ga potem skozi hodno platno stisnili in dobili sok, temu so dodali zelo malo žganja, "da bi se držal", tega so lahko imeli kot mazilo ali pa so uživali po kapljicah. Najbolje pa je bilo odtrgati zgolj cvetne liste in jih namakati v žganju in uživati dvakrat dnevno po nekaj kapljic na sladkorju (kocke).

Peter Plesnik, Logarska dolina. Ko je kot otrok hudo zbolel, sam se ne spominja zaradi česa, so poklicali Roka Klemenška iz Solčave. Bil je vsestransko znan zdravilec v solčavskem koncu. Tedaj je zagovarjal v rjav ovojni papir. Zagovor je momljaj, kot je to bilo običajno. Papir so mu privezali na glavo, tako sklepa, da je šlo morda za kraste na glavi, te so bile kar pogoste pri otrocih. Spominja se, da je nosil ta papir en dan in eno noč.

Zdravilec imenovan Fid (Vid Strgar) je bival nižje Klemenče žage. Ljudje so ga imeli za čudaka in posebneža in so mu pripisovali najrazličnejše sposobnosti. Pripravljaj je razna mazila in druga zdravila, poznal pa je veliko čajnih mešanic. Že za življenje je dejal, da bo točno napovedal

---

²⁹ Sklepnek, glidnek, verjetno sklepnica (Sideritis).

uro svoje smrti. Res je nekoč svoji ženi velel prinesiti praznično obleko, češ preoblekel se bom, ker bom umrl. Žena je mislila na potegavščino, ki jih je bil Vid poln, toda ko se je preoblekel, je res tudi takoj umrl.

V okolici Solčave je bil uspešen zdravilec Jože Podbrežnik, tudi njegov sin Ludvik je uspešno zdravil³⁰.

Olga Krajnik - Nadlučnikova, Mozirje. Pripovedovalka je živela v mladosti na kmetiji Nadlučnik nad Lučami. Kot otrok je imela velike težave s turi na hrbtu, v višini lopatice. Rana se nikakor ni hotela zaceliti in je zelo bolela. Poklicali so znano zdravilko Frančiško Zverk - Zajčkovo iz Radmirja, da bi ji pomagala. Ta je pripravila mazilo iz naribanega korenčka, medu, pralnega mila in ržene moke. To zmes je namazala na krpo in kot obliž položila na rano. Kmalu so postale bolečine neznosne, še vrat je otrpel. Vendar pa se je tur odprl in iz njega je izcejeni gnoj potegnil še stržene. Rana se je kmalu zacelila in pustila na koži globoke sledi, vidne še sedaj.

Pozimi, ko se ni dalo priti v dolino zaradi visokega snega, je bilo zelo hudo, če se je kateremu od moških zaprla voda. Tu je pomagal edino le čaj iz posušene mreine svinjskega želodca. Povsod so skrbno očistili mreino in jo posušili. Potem so suho zrezali in jo po potrebi kuhali za čaj.

Hude napade božjasti so pri njih milili z nekaj kapljicami natreska, ki so ga izstisnili iz rastline. Kapljice so vtili bolniku v usta. Baje so ta nasvet prinesli iz okolice Rečice v hribovske predele Luč.

Zdravko Nevc - Marolt, Ravne nad Šoštanjem. Njegova mati je bila prek 40 let zdravilka v tem okolju. Veliko je zdravila otroke, pa seveda tudi starejše ljudi. Vsakega bolnika je najprej temeljito izprašala kje in kaj ga boli, nato pa šele ukrepala. Že od matere je prevzela določene metode zdravljenja in zdravila, ki so bila že od davna znana. Trdila je, da bolezní v glavnem povzročajo črvi v telesu. Proti njim pa je poznala zvarek iz raznih rastlin. Trdila je, da se ene črve brije, druge pa spet uničuje s pitjem določenega zvarka. Ločevala je zunanje in notranje črve. Pri notranjih je učinek v tem, da se znajdejo črvi po pitju zvarka v urinu in gredo po tej poti iz telesa. Dokaz: urin postane temnorjave barve in je gostejši od običajnega. Sicer so ljudje verjeli "da gredo črvi na vodo". Po pitju zvarka človek nekaj časa ni smel jesti sladkih jedi.

---

³⁰ Jožetovo delo je opisal Vinko Möderndorfer.

Zvarek je pripravljala takole: v 4 litrih vode se je v tesno pokritem loncu kuhala zmes "ciglšpajna"³¹, brinjevih vejic, 3 glav česna in rastline, ki so ji rekli "čarovnica". To se je kuhalo tri ure. Mati je nato zvarek ohladila do telesne toplote in z njim izmivala boleča mesta po telesu. Pri tem je skrbela, da je zvarek temeljito vdrgnila v kožo. Potem je spet vsa tako obdelana mesta umila in jih utrla s svežim govejim blatom. Največkrat je utirala tale mesta na telesu: zatilnik, obe ključnici, sredino prsi, in obe sencni na glavi. Baje je med utiranjem blata začutila, kje so črvi prišli na svetlo, zato je ta mesta oprala in pobrila. Tedaj je bilo slišati "hrastanje" črvjih glav ... V treh dneh so morale bolečine prenehati, tako je obljubila. Prav zanimivo je, da je izbirala goveje blato po spolu bolnika: če je šlo za žensko je uporabila kravje, če pa je to bil moški, pa volovsko blato.

K njej so se zatekale predvsem matere otrok, ki so jih mučile gliste. Tako je tudi neka žena zdravnika prišla k njej po pomoč. Nerada je ustregla, pa se je dala prepričati in uspešno pomagala! Baje je prav ta zdravnik hudo preganjal njeno delovanje, ko pa je potem njegovim otrokom pomagala, je utihnil.

Klicali so jo tudi v Celje, Ljubljano in še kam. Ljudje so imenovali njen način zdravljenja "čarovniški".

Mati Jožefa je bila tudi odlična pomagavka pri porodih, kljub temu je bila bolj znana kot "ženska, ki otrokom črve brije".

Ravne so imele še zanimivo posebnost s področja zdravilstva. V neki koči je prebival možakar, ki so mu ljudje rekli "Karakralj", ker je bil baje na las podoben podobi na kartah. Kuhal je črno olje in ga prodajal po hišah. Hudo je zaudarjal po smoli, saj jo je nenehno potreboval za kuhanje olja, tudi otroci so se navzeli tega vonja. Bil je ofer graščine Forhtenegg. Črno olje je priporočal za mrčes, pike mrčesi, za rane pri ljudeh in živini, za revmatične sklepe.

Olga Ošep - Pečovnik, Robanov Kot. Neki davni prednik sedanjega rodu Pečovnik se je sem priženil iz Nove Štifte in prinesel s seboj znanje o kuhanju črnega olja. Tako je ostalo to opravilo pri hiši že četrti rod. Sedanji gospodar Stanko Ošep si je uredil kotel za kuho na izkustveni način. Delo je zelo nevarno zaradi možne eksplozije oziroma požara.

---

³¹ Ciglšpajn = žegenspan (*Juniperus Sabine L*) = žegenpanj, Barle tolmači kot smrdljivi brin.

Naprava v kateri pripravljajo črno olje ali smolenak. Posnetek je narejen pri Pečovniku v Robanovem Kotu.

Najprej je treba nabrati določeno količino smole (smrekove), potrebno jo je temeljito očistiti in nato destilirati. Tekočina močno diši po smoli in je skoraj črne barve. Kot je povedala Olga Ošep, je treba kuhati ob toplem vremenu od aprila do septembra, smrekovi smoli ničesar ne dodajo, če je ta "sočna" daje dober izplen, ocenjujejo 4 do 8 litrov olja na kotel. Olje še sedaj zelo iščejo, tudi iz tujine prihajajo ponj. Ponekod mu rečejo "smolenak". Ljudje ga uporabljajo za hude rane (gnojne), proti revmi, želodčni rani, baje je dobro tudi v primeru tromboze. Jemljejo ga po nekaj kapljic na kruhu, v taki obliki ga dajejo tudi živini, ki trpi zaradi prebave.

Še to: smolo nabirajo s pomočjo naprave, ki ji pravijo "bavc", to stavijo na dolgo rogovilo, da dosežejo višja mesta na smreki,.

Ivanka Dreo, Mozirje. Odraščala je na kmetiji v Belih Vodah in se spominja, kako je neki Vrabič, tako so mu rekli ljudje, doma s Koroške, zagovarjal ljudi in živino pred prvo svetovno vojno, pa še po njej. Baje je delal križe čez obolelo mesto telesa, pri tem pljuval nazaj in zagovarjal.

Za "ogenj ven vzeti" je bila znana Črnišča iz Belih Vod. Bila je precej zapuščena in je živela v neki koči. Oparjeno mesto telesa je škropila s hladno vodo, medtem je govorila zagovor in delala znamenja križa

preko opeklega dela telesa. Bajе je odklanjala plačilo, ker da je to delala v čast Bogu.

Ječmen na očesu so tiste čase težko zdravili. Tega je bilo treba "požeti". Zagovarjalec je mahal pred očesom s srpom kot bi žel in med tem govoril "ječmen žanjem", bolnik pa moral odgovoriti "lažeš ded (baba)". To se je nekajkrat ponovilo, nato pa je zagovarjalec dejal "ječmen posuši se", bolnik pa je odgovoril "Bog te usliši!"

Marija Blažič, Mozirje. Pri kiparju Cesarju v Mozirju je živela hči Johanca, ki je bila zelo cenjena kot izdelovalka raznih mazil za rane. Sicer je delala rezbarsko delo. Z velikim veseljem je nabirala zdravilna zelišča, jih stiskala v sokove in iz njih delala mazila. Nikoli ni jemala denarja, ker je to opravljala "vboga ime".

Ivanka Lenar - Logarska dolina. Spominja se zdravilke France Pečovnik, rekli so ji "Račka". Doma je bila izpod Raduhe in je zdravila predvsem ljudi. Pri glavobolu je vzela moder ovojni papir, nanj je narisala črte, med tem je momljala zagovor. Nato je list papirja prilepila na čelo bolnika.

Minka Ugovšek iz Solčave je zagovarjala oči. Bolnika je peljala na travnik, da je lahko brez prič opravila zagovor. V usta je vzela zelen rožmarin in med zagovorom nenehno pihala v oči s svojo sapo. Bajе je dobro zagovarjala tudi šen.

Najbolj znan pa je bil Jože Podbrežnik - Rančar iz Solčave. Zdravil je z vodo in zelišči. Ker je bil zelo veder človek, so ga ljudje imeli radi.

Živino je najbolje zagovarjal in zdravil Rok Klemenšek iz Podolševe. Bil je vsestransko razgledan človek, ki so mu ljudje radi prisluhnili.

Znamenit je bil "Fid" (Vid Strgar), za katerega so ljudje vedeli, da zna priklicati samega vraga. Veliko je pisal in imel je dosti knjig, zato je veljal med ljudmi za posebneža. Pri raznih vragolijah si je pomagal s kolomonom.

Rudolf Čokan - Belikovač, Loke pri Mozirju. V Lokah sta soseda, Beli in Črnkovač; tako je nanoslo, da imata vsak na svojem bregu vodnega rokava Savinje svojo delavnico, prvi kovačijo, drugi žago, prvi je torej črni, drugi pa beli kovač.

Čokan se dobro spominja svojega soseda Permeta, ki je okoli leta 1920 prišel v uk h kovaču. Bajе je bil iz Stične in ljudje so govorili, da je tam hodil v šole, saj je imel veliko knjig in je bil tudi zelo razgledan.

Ko je prišel v Loke, je bil star kakih 20 let. Ko se je izučil kovaške obrti, je zaslovel kot "moker kovač", kar je v ljudskem narečju pomenilo, da je bil odličen brusilec orodja. Seveda pa je bil znan po kakovostnem kalenju orodij. Kot so ljudje rekli, je imel "na vodo vogu, brus in amer". Torej je vse njegovo orodje gnalo veliko vodno kolo.

Zelo je zaslovel s svojim "flajštrom" (mazilo za obliž), ki so ga ljudje poznali pod imenom "kovačev flajšter". Še malo pred smrtjo je kuhal to mazilo. Kot je pripovedoval, je moral za vsako novo količino mazila imeti tudi nov glinasti lonec. Zmes je kuhal vedno v hiši, zato tudi ni imel opazovalcev. Vedelo se je, da pozna zdravilna zelišča, nikoli pa ni bilo znano, da bi z njimi tudi zdravil, razen seveda tistih, ki jih je dajal v mazilo. K njemu so nekoč hodili nazarski menihi, pa tudi pater Ašič iz Stične je bil večkrat pri njemu. Vsakomur je povedal, da veliko da na čaj rabarbare, tega je vsako jutro na tešče popil. Tisti, ki so nabavili mazilo (flajšter) so povedali, da je vsakega opozoril, da bo zdravljenje dolgo trajalo. Obliž je rane najprej "skup vlekel" in šele nato celil. Množica zadovoljnih bolnikov je iskala njegov izdelek. S ceno nikoli ni pretiraval in za to so mu ljudje bili hvaležni. Baje so zacelile rane, ki so jih že leta neuspešno zdravili.

Belikovač je takole opisal sestav obliža: čebelji vosek, macesnova tekoča smola, terpentini, sveži telečji mozeg, ostale sestavine niso znane, čeprav je Perme vedno zatrjeval, da jih bo točno zapisal, pa ga je prehitela kap. Kot je sam povedal našemu sogovorniku, je uporabljal 6 sestavin, torej lahko domnevamo, da sta dve še neznani.

Franc Krznar, Bočna. Družina Krznar stanuje sedaj v hiši, ki je nekoč pripadala Francu Žmavcu p.d. Naroden. Ta je gospodaril na mali kmetiji in si je z mazilom za obliž služil dodatna sredstva. Bil pa je tudi sicer zelo sposoben za razna zahtevna rokodelska opravila. Tako je izdeloval svedre za les, razna orodja in priročne stroje. Še več pa je znal popraviti. Ljudje se ga spominjajo kot zelo šegavega in duhovitega človeka.

Znana je bila "narodnova žavba", ki jo je pripravljala Žmavc. Baje je kuhal zmes kar na mali pečki v svoji delavnici. Med kuho je močno dišalo po smoli, sicer pa sestavine ni nikomur zaupal. Njegovo mazilo je bilo med ljudmi znano kot dobro sredstvo, da je iz starih, zakrknjenih ran "potegnilo ven". Vsekakor je še danes v spominu ljudi njegovo mazilo kot zelo iskano.

Naroden je živel v leseni hiši, ki se baje edina med potresom v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ni porušila. Sedanji prebivalci Narodne hiše pripovedujejo, da je bilo mazilo temno rjave barve, prodajal pa ga je v malih kozarčkih. Kuhal je le poleti, kajti za mazilo je potreboval vrsto zelišč, baje tudi "poplne", ki so rastle ob vrtu. Macesnovo smolo pa je dobival v gozdu, kjer je drevo narezal v trikotnik in nastavljal spodaj lonček, da je smola tekla vanj.

Jožefa Rak - Drofenik, Brezje. Spominja se, da je v okolici Brezja zagovarjal Turkov Joža, ki je živel pri Zvonarju na Brezjah.

V okolici Belih Vod pa je bil neki Jakob Petkovnik - Križnik, ki je zagovarjal staro mast za primer kačjega ugriza.

Marija Točaj, Lepa Njiva. V teh krajih so pri angini povili še tople, pravkar nošene moške nogavice okoli vratu, biti pa so morale iz domače volne. Za obolelo grlo so radi kuhali trpotec in pili čaj.

V Ljubijemskem grabnu je, malo višje od Konečke žage, živel znani zeliščar Vrabič.

Smolenak so matere rabile za odpravo glist pri otrocih. Z njim so namazale otroka po sencih in trebuhu.

Marija Čebul, Šoštanj. Kot otrok je odraščala v okolici Rečice ob Savinji. Proti koncu druge svetovne vojne je zbolela za hudo astmo. Zdravniki so želeli pomagati, pa ni bilo uspeha. Na morje tedaj zaradi vojne ni mogla. Mati si je zelo prizadevala, da bi ji pomagala, nekdo ji je svetoval, da ji naj pripravi vzglavnik, napolnjen z ličkanjem, ker da je gosje perje neprimerno. Tudi to ni pomagalo. Pa ji je njena sestra Zidarnova iz Dol-Suhe pri Rečici povedala za neko zdravilko iz okolice Rečice. Zdravilka je dekle postavila pred hruškovo drevo in v višini glave zavrtala v deblo malo luknjo in v njo vtaknila koder njenih las in ga s klinčkom zabila ter odrezala. Veljalo je pravilo: ko se luknja v debelu zaraste, bolezen izgine. Kolikor se spominja naša sogovornica, se je luknja zacelila čez leto dni in od tedaj do danes se astma ni več ponovila.

Teta Angela Borsečka s Poljan nad Rečico je pripovedovala, kako so kar doma pozdravili očeta, ki je padel preko neke pečine in se pri tem hudo poškodoval. Dogajalo se je okoli leta 1930 v tej hribovski vasi. Nezavestnega so prinesli domov, ljubenski zdravnik je "otipal" in trdil, da ima sedem vretenc poškodovanih. Eno leto je ležal popolnoma negibno. Tedaj se je po naključju oglasil pri hiši nekdo, ki je svetoval, da

zakoljejo mlado jagnje. Kožo oderejo, namažejo s špiritom in še toplo ovijejo očetu okoli telesa. Kožo naj odstranijo šele, ko prične zaudarjati. Tako so tudi ravnali. Trgovec Kosmač z Rečice pa mu je pripravil mazilo iz salmiaka, jelenovega roga in kafre. Po letu dni prizadevanj je oče postopoma shodil in pozneje kar v redu hodil.

Teta je še pripovedovala, kako je njen brat Franc zbolel za hudo revmo. Zdravili so ga tudi v zdravilišču Laško, vendar je kmalu obležal kot nepokreten. Doma so ga masirali z bencinom. Iz Lok pri Mozirju je prišel možak, ki je zagovarjal s kamenčki. To so bili vodni kamni velikosti oreha. S temi je vlekel po telesu od temena do peta, je pa za vsako okončino vzel drugi kamen. Ob tem je govoril nekako takole "protin, fergift in vse druge bolezni naj izginejo ...", nihče ni točno razumel kaj je momljal.

Oslovski kašelj so zdravili z kajenjem. Oslovo dlako so zažgali, bolnik pa jo je moral vdihovati. Ponekod so jo zažgali kar v hlevu, tam pa je moral bolnik ostati, dokler je bilo še kaj dima. Postopku so rekli "dimljenje".

Bradavice so odpravili s slino črnega gozdnega polža, ki so ga potem ubili. Ponekod so jih mazali s soljo in pustili, da je to sol s telesa polizala krava; njen obliz so potem na zraku posušili, torej se ni smel obrisati.

Ječmen na očesu so odpravljali s srpom, s katerim so mahali pred bolnim očesom, tako kot se srp rabi pri žetvi. Bolnik je vprašal "kaj delaš", zdravilec je odgovoril "ječmen žanjem", nato je bolnik moral reči "meni ga tudi". To se je trikrat ponovilo.

Lovro Goličnik - Podstenšek, Šmihel. Opeklina je v tem okolju zagovarjala Konečka mati. Zagovora ni nikomur izdala. Kot zdravilo je uporabljala smolo in loj.

Za gnojne rane so uporabljali lisičji jezik, ki so ga posušili in nato namočili v domačem kisu. To je služilo za obkladek.

Marija Zavolovšek - Gros, Radmirje. Zobobol je bil huda nadloga ljudi. Nekateri so ga zagovarjali, med temi je bil v Negojnici nad Rečico neki možakar, imenovan Kodlček. Kako se je pisal, ni znano. Matere so vedele zanj in so k njemu vodile otroke, ki so jih boleli zobje. Živel je v neki koči, vendar je bil ob našem obisku že zelo star. Zagovarjal je na kos papirja, med tem je nenehno momljal zagovor, pozneje je papir namazal z neko snovjo in ga namestil na lice tam, kjer je bil boleč

zob. Bolečina je kmalu prenehala, zob ni nikoli več bolel in je sam izpadel. Kolikor se lahko sogovornica še spominja je dišalo po kafri, verjetno je še kaj drugega dodal. Nekaj časa je pač bilo treba držati papir na licu, dokler je učinkovalo.

V njihovi bližini v Radmirju je nekoč stanovala drobna ženica, bila je tako drobna, da se jo je oprijelo ime "L'šinka", kar bi v narečju pomenilo orehovo lupino. Doma je bila pri Konšakovih nad Gračnico, to je predel Tera nad Ljubnim. Koča, v kateri je živela, je bila v Šetevi Slatini pod Biršami. Bila je zelo čudaška, pa zato ljudje niso kaj prida govorili z njo. Otroci so se je bali in jih dejansko tudi ni marala. Zagovarjala je razne bolezni, največ pa opeklino.

V naših krajih je veliko zagovarjal Fran Rajter - Krumpačnik, doma iz Krumpaha nad Ljubnim. Mož Grosove si je nekoč hudo poškodoval roko. Rajter mu je roko zagovoril, še prej je zagovoril staro mast in z njo mazal boleče mesto na roki. Grosova si je zapomnila le tele besede iz njegovega zagovora ... "vse kar je bolano se mora ozdraviti. Kristus in sv. Peter sta po cesti šla in srečala pohabljenca, tedaj je Kristus izrekel te besede in revež je ozdravel". Bajе je Rajter zaključil svoj zagovor z besedo "Amen".

Grosova je povedala še zanimivost. Njeni starši, sama je stara malo manj kot devedeset let, so pripovedovali, da so pred več kot sto leti izredno veliko zagovarjali. V zagovore so tudi verovali, zato je cerkev zelo ostro nastopila proti zagovorjalcem, "češ, da se z zagovori prisili Boga v dobra dela, to pa je greh ...". Znano je, da je cerkev res hudo preganjala zagovarjalce, češ da gre za vraževernost in brezbožna dejanja. Ker pa je prve zagovore najti prav v cerkvenih virih, je to dvoličnost, ki ji ljudje niso povsem nasedli in zagovarjanje se je ohranilo v manjšem obsegu vse do danes.

Jože Vodušek - Kecej, Dobrovlje. V tem predelu so poznali kot uspešno zagovarjalko Marijo Filač-Mesničarjevo z Dol-Suhe. Bila je doma s kmetije in je zdravila ljudi in živino. Rada je ponudila vsestransko zdravilo, ki je bilo narejeno iz kafe, žganja, brinjevih vejic, dano v steklenico. To je zakopala v vroč gnoj (gnoj je moral "goreti"), tam je ostala steklenica tri tedne. Potem so to sredstvo rabili za razne slabosti, po kapljicah, pa tudi za mazanje bolečih delov telesa. Vsaka hiša je imela v zalogi nekaj zdravila, ki je pomagalo tudi pri ugrizu "pičmuža" ali pri zvinih.

Ko je kdo pri hiši resno zbolel, so šli v Javorje k Tinharju. Tam je stara žena zdravila s pomočjo rožnega venca. Najprej sta se z bolnikom pokrižala, potem je z rožnim vencem rahlo drgnila obolelo mesto in zraven zagovarjala. Baje je pri tem imela velike uspehe.

Kecejeva mati se spominja nekega moškega v Mežici, kamor so hodili peš celo iz teh krajev, ta je prenašal neko energijo na bolnika in nenehno spraševal, če že kaj čuti po telesu. Res je bilo nekaj čutiti in po tej "obdelavi" je marsikdo ozdravel.

Tone Brinjevc-Hudobreznik, Brezje pri Mozirju. Pri Repniku je živela Repnikova Treza, ki je največ "vogn ven jemala". Njen način je bil nekaj posebnega, saj je ogenj ven vlekla kar z ustmi, ob tem je zagovarjala in delala križe nad rano oziroma opeklinami. Pravijo, da je bila "specializirana" za opekline ...

Drežev kovač, ki je imel delavnico ob cesti iz Mozirja proti Šmihelu, si je sam naredil stiskalnico za arniko in jo je tudi imel vedno v zalogi.

Mums so zdravili tod s smodnikom, zažgali so ga dim pa vdihavali..

V tej okolici so ljudje še pred drugo svetovno vojno pripisovali kolomonu izredne sposobnosti, celo mrtvega so lahko priklicali z njim. Mati Hudobreznikova je v prvi svetovni vojni želela vedeti, če je njen mož vojak še živ, zato je šla k Zidarnovem Anzu na Rečico, ki je s pomočjo kolomona znal priklicati mrtve. Dobil je "cahn" (znamenje), da je mož Hudobreznice še živ in res se je po vojni tudi vrnil. Med ljudmi je običajno verovanje, da se rajni zelo muči, če ga kličejo iz večnega miru. To je tudi marsikoga odvrnilo od podobnih dejanj.

Fran Gostečnik in Angela Hudej-Keber, Radegunda nad Mozirjem.

Jugov gospodar Janez je znal zagovoriti staro mast za zvine udov. Vendar je za vsak primer posebej naročil, ali naj bolno mesto mažejo od zgoraj navzdol ali od spodaj navzgor, ni bilo torej vseeno kako so mazali proti zvinu.

Zastrupljenja je bilo na kmetih veliko. Zoper pike in ugrize je zagovarjal sosed Janez Petko - Segoničnik. Vprašal je, če je poškodovano mesto že oteklo, nato je odrezal kos kruha in skočil v polno korito vode, tam je pikal v kruh z nožem in izgledalo je kot da pljuva po kruhu, zraven je govoril zagovor in nato stopil na skalo, kjer je še pikal v kruh in nato naročil, da ga poškodovanec čimprej zaužije.

Ljudje, ki so trpeli za glavobolom, so hodili k Radegundi, tam je kapela, ki ima v enem kotu odprtino, v njo so ljudje tiščali glavo in iz votline pod kapelo čutili piš, ki jih je ozdravil glavobola.

Jože Planovšek, Lačja vas. Zobe je zdravila Andrejčkova s Potoka. Ženska se je pisala Marija Bitenc. Ljudje so hodili k njej, da jim "zakuha zobe". Vseposvoda so govorili, da z zakuhavanjem prežene črve iz zobov. Saj da le-ti povzročajo zobno gnilobo in zobobol. Trumoma so hodili k njej po pomoč, tudi od daleč so prišli. Sicer pa je ženica ozdravila še rane, vendar le z zelišči, brez zagovora. Zanimivo, rane je namazala s toplim govejim blatom in vse to povila, to je moral bolnik nekaj dni nositi. Ko je spet prišel k njej, mu je povoj odvila in rano umila. Ni znano, da bi kdaj prišlo do zastrupitve zaradi njenega načina zdravljenja. Andrejčkovka je bila marljiva ženska in zelo duhovita, zelo rada je igrala karte. Ljudje so jo smatrali za razgledano. Na njenem domu je bila nekoč lončarija in zato je bilo pri hiši dosti loncev. Takšen lonec je rabila za "zakuhavanje" zob. Na dnu je naredila luknjo, iz katere je moral bolnik vdihavati dim zobnikovega semena, ki ga je žgala na žerjavici v pokritem loncu. Dejala je, da "hlapi" uničujejo črve v zobeh. Včasih je dala seme na razbeljen srp in ga pokrila z loncem. Iz luknje na narobe postavljenemu loncu je tedaj uhajal dim, ki je učinkoval, kot že opisano. Ko je končala "obdelavo" je velela izpljuniti, da je v pljunku preštela črve, ki so bili z njeno metodo uničeni. Ljudje so bili prepričani, da je temu tako in so pripovedovali še drugim, Andrejčkova je imela vedno dosti dela.

Rastlino zobnik je gojila na lastnem vrtu in skrbela, da si nihče ni jemal vejic ali semena. Zračunavala ni, je pa vzela, kar so ji ljudje dajali, bodisi v hrani ali denarju. Dočakala je visoko starost 95 let in je vse do zadnjih dni kadila svojo priljubljeno pipo.

Ženska z domačim imenom Krapljinka je zdravila opekline z zagovorom. Opečeni je moral glasno povedati kje se je opekel, ona pa je ukazala "ogenj izgini" in momljala zagovor.

Proti oteklini je imela Čeplakova Franca v Spodnjih Krašah vrtno rožo "kušarčo", to je v kisu zagrela in polagala kot obkladek na oteklo mesto.

Jože Čeplak, Jame. Spominja se, da sta bili dve ženski v okolici, ki sta zagovarjali. Ljudje so rekli "bolezen dol zmodliti". V Bočni je bila ena, druga, zelo znana pa je bila Galjaška na Brdem. Slednja je bila tudi dobra zeliščarka. Na Homu je bila še neka Otrca, ki je tudi zagovarjala.

Jakob Acman - Čopar, Loke. Bradavice so zdravili nekateri zdravilci oziroma zagovarjalci tako, da so ob mladem mesecu (prvi krajec) slepo utrgali travo in z njo drgnili po bradavici, gledali v mesec in govorili "kar gledam naj raste, kar drgnem naj usahne". To so ponovili trikrat.

Anton Plesnik - Pogorelčnik, Podvolovljek pri Lučah. Nekoč je bil v teh krajih znan zdravilec Jakob Rozc - Tehant. O njem vedo ljudje ob Lučnici veliko povedati. Bil je posebnež, ki je med domačini veljal kot "Amerikanec", saj je v Ameriki preživel nekaj časa in je kot rudar izgubil eno oko. Kot pripovedovalec je imel vedno dovolj poslušalcev. Zagovarjal je ljudi in živino. Pri ljudeh se je omejil na rane, zvine in lažje poškodbe. Pripravljal je zdravilna zelišča in jih ustrezno uporabljal. Gnojne rane je zdravil na poseben način. Žvečil je določena zelišča in jih pljuval na rano ter pihal vanjo, ob tem je govoril zagovor.

Tehantova Mica (Marija Kladnik) je zdravila v glavnem ljudi. Okoli ječmena na očesu je krožila z nožem ali srpom. Bolnik je spraševal "kaj delaš Mica" ona pa "ječmen žanjem", bolnik spet "le čisto ga požanji". Tedaj je Mica z desno roko naredila figo in rekla "lej ga fige". To se je moralo trikrat ponoviti.

Alojz Plaznik, Podvolovljek. Tehant je zdravil bradavice s sukancem, z njim je naredil vozle v dolžini oddaljenosti bradavic od druge in nato ga je zakopal pod kap strehe. Ko je sukanec izginil, bradavic ni bilo več.

Marija Poduratnik, doma v Zalesu, je zdravila ljudi, že njen oče je zagovarjal. Oslovski kašelj je zdravila tako, da je otroka vsega namazala z olivnim oljem in mu polagala vroče obkladke na prsa. Pljučnico je zdravila z obkladki od črnobile.

Alojzija Tellis, Mozirje. V Ržišah nad Mozirjem je živel Franciška Kramer - Bučetova, zdravila je še med obema vojnama, posebno izpuščaje okoli oči. Poznala je zagovor, ki ga niti lastni hčerki ni zaupala. Otroci so med njenim obredom morali obvezno iz hiše. Bolnik je sedel na stol, Kramerca pa je v pločevinasti ponvi zagrela stolčen sladkor; ko je bil dovolj topel, ga je med zagovorom pihala v obraz bolniku. Tako je baje odpravila ječmen in razna vnetja oči. Sama je pripovedovala, da izvira njen rod iz Bavarske, predniki so pribežali sem v te kraje, ni pa vedela povedati zakaj in kdaj.

Fanika Moličnik - Gabrova, Lepa Njiva. Ko je nekoč eden njenih otrok dobil visoko vročino, je šla po nasvet k Franckovi Franci, ki je bila vaška babica. Svetovala ji je naj nabere bezgove zelene skorje in jo

doma nastrga in to pritrdi na podplate bolnika. Ko postane obliž topel, ga mora zamenjati. Zelo je pomagalo in fant je kmalu izgubil vročino. Za vročino so pili tudi žebrčev čaj (brusnice), moral pa je biti zelo vroč. Uporabljali so še obkladke z domačim kisom, ki so jih navezali na dlani rok in na podplate in jih velikokrat menjavali.

Za čiščenje ledvic so v maju nabirali bezgovo listje in potem iz njega kuhali čaj. Prepričani so bili, da je čiščenje krvi najbolj uspešno s čajem iz šentjanževk. Če je kdo hudo kašljal, so kuhali čaj iz pljučnika. Kri so hitro ustavili z ožetim osatom.

Roza Podkrižnik - Ročnik, Ter nad Ljubnim. Ko je bila še mlajša so ji marsikaj svetovale starejše ženske, med njimi Angela Kramer - Kladnik, Zrnova mama iz Tera in Pavla Podkrižnik iz Luč, pa tudi Cahočka mati.

Njen prvi sin je kot dveletni otrok imel hudo kilo in je zaradi bolečin veliko jokal. Zdravniki so menili, da bi ga ne kazalo operirati, ker še ni star 6 let. Bilo je neznostno gledati trpečega otroka. Tedaj je Ročnikovi Lučanka Kladnikova svetovala domač način zdravljenja. Ročnikova je natančno po njenih nasvetih ravnala in otroka pozdravila, ne da bi ga bilo treba pozneje operirati. Takole je ravnala: svinjsko salo je uporabila za mazanje bolanega dela telesa. Če je kila na mošnji, je treba mazati trikrat od spodaj navzgor, če je više, pa pravtako trikrat v smeri od zgoraj navzdol. Ostanek sala je treba namestiti v drevo. Tam se zvrta mala luknja in vtakne ostanek sala ter začepi. Velja pravilo, če gre za moškega, mora biti drevo tega spola (bor, mecesen) ali smreka, jelka za ženske. Ko je to opravila, se je sinu že naslednji dan stanje zelo izboljšalo, skratka ni imel več bolečin. Pozneje je ob neki priliki vzdignil težko bruno in mu je kila spet izstopila. Spet je naredila kot prvič in od tedaj se mu to nikoli ni več ponovilo. Sedaj je star 27 let, pa nima več težav zaradi kile. Poudarila je, da je obupno verjela, da bo to zdravljenje pomagalo in je res.

V teh krajih je običaj, da ponudijo živini, ki je namenjena v planino na pašo, pred odhodom kepo sala, pomešanega s pelinom da bi se zdrava vrnila.

Sama je bila zelo bolana na pljučih. Ljudje so tako bolezen tolmačili češ "da ima slabo kri". Tudi v bolnišnici ji niso uspeli učinkovito pomagati, zato ji je Kladnica iz Luč svetovala uživanje "železne vode". To pripravijo iz dobrega rdečega vina v katerem je namočen drobno zrezan koren "roženburca", temu dodajo zrezan rožmarin, sladkor, rozine

in žebelj. Steklenico s to vsebino zakopljejo v star gnoj za dan ali dva, precedijo in uživajo vsak dan na tešče po eno veliko žlico.

Tudi tuberkulozo so ponekod podobno zdravili. Vzeli so vino, vanj vtaknili vrhe rožmarina, tako da je ven gledalo peclovje, dali so v vino še velik žebelj, spet z glavo naprej, rozine in malo sladkorja in seveda roženburc. Ljudje so v to sredstvo zelo verjeli.³²

Anica Planovšek, Dobletina pri Nazarjah.

O Alojzu Permetu - Črnkovač iz Lok je povedala, da je prišel v Loke h kovaču Močniku kot mlad fant in se je tu izučil kovaške obrti. Torej ne držijo trditve, da je v Loke prišel že kot odrasel. Po Permetovem odhodu k vojakom se je Močnik ponesrečil, kovačnico pa je prevzel Alojz Perme,³³ ki ga opisuje kot razgledanega človeka. Izredno veliko je bral in zelo ljubil knjige. Bil je med ljudmi ugleden in priljubljen.

Planovškova je opisala primer hudega napada glist. Ljudje so rekli, da so gliste "prišle že do vratu". Dejansko je otrok ob takem napadu dobesedno otrpel, oči obračal in se pogosto tudi penil, zato so ljudje rekli, da gre za "božjastne gliste". V bližino njihove hiše v Dobletini so vsako leto prihajali cigani, ki so se pisali Roj. To so bili priljudni ljudje in med prebivalstvom priljubljeni. Stara Rojevka je v takih primerih pomagala z zmesjo: - domači kis, - brinove jagode, - kvas, - česen, - ržena moka in pajčevina. To se je skuhalo, da je postalo mazljivo. Zmes so namazali na plenico in jo položili okoli trebuha otroka. Baje je bilo zelo učinkovito.

Alojz Perme je kuhal tudi "brinjevo mazilo", ki je pomagalo pri revmatičnih boleznih. Žal pa Planovškova za to zdravilo nima recepture, čeprav ga še sedaj uporablja.

Pepca Podbregar, Vrhi nad Šmartnim ob Dreti. Njena mati, Marija Weiss - Galjaška, je bila zelo znana zdravilka. Ugotavljala je bolezni zgolj na urinu. Ljudje so tedaj množično prihajali in prinašali vzorce bolnikove vode. To je mati vlila v poseben kozarec, ga malo potresla in kmalu ugotovila za kakšne zdravstvene težave gre. Zdravilstvo je bilo že nekako v družini Weiss, saj je njen brat Ferdinand v Krašah vse življenje zdravil živino. Celo tako je bil sposoben, da so ga med vojno oblasti postavile za živinozdravstveno službo v tem delu Doline. Kot se spominja Pepca Podbregar, je mati zdravila tudi sama pripravljala. Uporabljala je zelišča

---

³² Roženbuc = Rosenwurz (nemško) rožni koren (slovensko, Rhodiola rosea L (latinsko).

³³ Anica Planovšek je po Permetu, ki ni imel naslednika, edina dedinja.

in sestavine, ki jih je nabavljala v celjski lekarni "Pri Mariji pomagaj". Res pa je, da ni nikoli hodila okoli bolnikov po hišah. Marsikaj je imela od zdravil kar "v zalogi", sicer pa jih je sproti pripravljala, pač po potrebi. Rada je svetovala drugim zdravilcem, če je le vedela. Na gospodarskem posloju je imela urejen svoj "laboratorij", kjer je pripravljala zdravila. K njej so prihajali največ starejši ljudje, pa tudi to se je zgodilo, da je neka mlada ženska tožila zaradi hudih bolečin v trebuhu, mati pa je na urin ugotovila, da je le noseča ... Nikoli ni zagovarjala ker je menila, da je to vraževerje. Zaradi izrednega slovesa, ki ga je bila deležna med ljudmi od blizu in daleč, so se zdravniki pritožili na oblast in jo obtožili mazaštva. Ko pa so orožniki prišli v vas, so jo ljudje hitro obvestili o nevarnosti. Imela je tako urejeno, da je kaj hitro vse skupaj poskrila in tako pač niso nič našli. Zanimivo, obtožb je bilo nekaj, sodbe pa nobene! Verjetno tudi orožnikom ni bilo do tega, da bi jo zasačili pri delu...

Ivan Grobelnik, Poljane. Njegova stara mati, Slemenškova Rozalija v Teru, je največ zdravila zvine. To je počela s staro mastjo, ki pa jo je poprej zagovorila. Zanimivo je bilo, da je hujše rane zagovarjala, med zagovorom je bila povsem odmaknjena. Spominja se, da je bilo slišati, da naj Kristus pomaga, saj je svojih sedem ran premagal, pa bo še te (poškodovančeve). Seveda se besedila natančno ne spominja.

Tudi stari oče je znal marsikdaj pomagati, ko je šlo za poškodbe med delom. Nekoč sta z bratom sekala steljo in se je brat hudo poškodoval, useklina je bila strašna. Pa je pritekkel stari oče in hitro pripravil svežega smrekovega lubja, ga položil na ranjeno roko (prste), malo povil, nato pa še od spodaj in zgoraj oprl z letvicami, pa trdo povezal. Stara mati je med tem "modlila" zagovor. No, brat je ozdravel in kar je najvažnejše, prste lahko premika. Nekatere hude urezline je stari oče zdravil s pajčevino, ki jo je dal kar na rano in povil.

Stara mati je priporočala za prehlad čaj iz posušenih habatovih jagod. Revmo pa je zdravila tako, da je v čeber vroče vode nasula čimveč gozdnih mravelj z jajčecami vred (mravljišče) in dodala še dve kisli repi. Bolnik je moral stopiti v čeber, ko je vanj še dala žareč kamen, vse skupaj je potem ovila v odejo, da se je v tem paril. To je imenovala "mravljično kopel".

ZAGOVARJANJE IN POSTOPKI ZDRAVILCEV

Trditve, da so prvotno zagovarjali le svečeniki, torej tudi naši duhovniki, je utemeljena in strokovno dokazana. Kakor navaja Pavle Bohinc v svoji knjigi *Koren lečen, koren strupen*,³⁴ je ohranjen zagovor stiškega benediktinca Bernarda iz 12. stoletja, v katerem preganja zobobol in se glasi preveden iz latinščine, takole: "Sedel je sveti Peter na skali iz marmorja, dvignil je roko h glavi in je bil žalosten od zobobola. Pride Jezus in reče: "Zakaj si žalosten, Peter?" pravi: "Prišel je črv potepuh in mi požrl zobe." in pravi Jezus: "Rotim te črv potepuh, da prideš ven in se umakneš in vnaprej božjega služabnika več ne mučiš. Amen." Da so ljudje dejansko verjeli v to, da črv nažira zob, kadar ta boli, potrjuje tudi ravnanje ženske, ki je v Potoku (blizu Kokarij) "izkuhaval" zobe in po postopku velela bolniku, da izpljune, v pljunku pa je naštevala "črve, ki da jih je pregnala iz bolečega zoba".

V Zgornji Savinjski dolini je zaslediti več zagovorov, ki so vezani na verska čustva. Na sploh pa je veljalo pravilo, če nekdo ne veruje oziroma ne verjame v vsebino zagovora, tudi ne bo pomagal. Zelo redki so primeri, ko zagovor ne omenja božjih oseb ali svetnikov.

Različno so postopali zdravilci, ki so zagovarjali, eni so zahtevali najprej, da bolnik moli. Če je šlo za žival, pa je moral moliti gospodar. Drugi so spet "naprej" molili. Največ molitev je najdenih v zagovoru iz okolice Brezjega nad Mozirjem, namreč kar 11 očenašev in češčenih Marij, pa še vero povrhu. Posebno tisti, ki so zagovarjali z modrim papirjem ali s pomočjo drevesa, molitve niso zahtevali, ne vemo pa, če so te sami opravili, kajti vse kar so govorili, so momljali, da ni bilo razločiti besed, torej so "modlili", kot so temu ljudje rekli.

Nekateri zagovori so bili vezani na dejanja, ki so vzbujala začudenje med udeleženci. Tako so ponekod postrgali vse tri kote sobe, v kateri so zagovarjali, v četrtega pa so simbolično sesuli "nastrgano".

Ponekod je zagovarjalec ki je opravljal ta obred, obvezno poiskal stik s telesom bolnika, ki ga je zagovarjal. Tako poznamo primere, ko je hudo vročinskega človeka med zagovorom držal za palce nog, drugod so spet z roko krožili nad bolnim mestom ali drgnili z določeno snovjo ali kamnom. Sploh so veliko uporabljali kamne različnih barv kot del obreda med zagovorom. Največkrat so krožili okoli bolnega mesta s kamnom določene barve. Kamni so morali biti potočni. V Solčavi so

---

³⁴ Pavle Bohinc, *Koren lečen, koren strupen*, Ljubljana 1992.

veljali le tisti izpod mostu, preko katerega so nosili mrtve na pokopališče. Največkrat so morali kamni za določene namene biti povsem določene oblike. Torej ne le barva, tudi oblika je bila pomembna!

V E Z H N A
P R A T I K A
OD
G O S P O D A R S T V A,
v kateri je najti:
K O K U V S A K I H I Š H N I
G O Š P O D A R
Svoje hišne rezhi s' nuzam
oberniti, te flabe leta previditi,
tem naprei stojezhim nadlugam naspro-
ti priti, inu ta perhodni zhašs po tih
se dem Planctov bude soditi
mogel.
H' temo je perstavleno enu tenku
P O D V U Z H E N J E,
Kar od Meřza do Meřza skus zelu
letu per enimu hiřhvanju je po-
trebnu šturiti.
Vun-danu od ANTON BRESNIKA,
Beneficiata v' Shavzi.
V L U B L A N I,
Se najdejo per **JAN. FRID. EGERJU,**
1 7 8 9.

Naslovnica Breznikove pratike iz leta 1789.

Dr. Fran Kotnik je v svojem zapisu Iz ljudske medicine³⁵ govoril o "čudežni moči kamnov". Seveda je mislil prvenstveno na žlahtne kamne, ki so jih najprej zarotili, da so potem imeli čudežno moč. Ponekod so jih nosili okoli vratu, tudi kot nakit. Na Koroškem so jih tako obesili kar 11, druge so spet v hiřah imeli "jagode" kamna, ki so morali biti

³⁵ Dr. Fran Kotnik, Iz ljudske medicine, Narodopisje Slovencev II/1952.

le v hiši, da so branili ljudi pred boleznimi oči. Posebno znani so bili kamni sv. Pavla, ti so služili mnogim ljudskim zdravilcem kot sredstvo pri zdravljenju. Tako smemo trditi, da so naši zdravilci, ki so uporabljali kamne, posnemali tiste, ki so delali s kamni sv. Pavla. Ti so bili največkrat umetno narejeni in oblikovani kot kovanci (okrogli). Na eni strani so pogosto odtisnili podobo sv. Janeza Krstnika, na drugi pa križ. Znano je, da so na Koroškem pri modrasovem ugrizu obložili rano s temi kamni, potem ko so okoli rane najprej z njimi krožili. Zagovor, ki so ga tedaj govorili, je bil dejansko povezan s svetnikom sv. Pavlom, zato so kamni tudi po njem poimenovani.

Obrambna sredstva (amuleti) so v naših razmerah manj uporabljali.

Gre dejansko za zelo staro rabo raznih "magičnih" sredstev. Že v starem Egiptu jih zasledimo. Naš znani narodopisec Fran Kotnik piše, da nudijo nosilcu magično moč. Znano je v okolici Solčave, da so porodnice, posebno tiste, ki so prvič rodile, rade segale po amuletu iz Loreta. Gre za svilen trak v dolžini Kristusovega oziroma Marijinega telesa. Tega so si opasale malo pred porodom, da bi dobile posebno moč.

Posebno v času razsajanja kuge so ljudje panično segali po amuletih vseh vrst. V našem okolju spomin ne seže tako daleč nazaj, zato so se navade okoli tega pozabile, pa vendar naj omenimo amulete, ki jih priporoča Večna pratika Antona Breznika, tiskana leta 1791 v Celju.

"Gvishni, nuzni Mitlni pred kugo se varvati":

- 1) Stolči suho žabo v prah, nasuj ga v svileno ruto in si jo nadeni za vrat.
- 2) V apoteki naj ti naredijo sredstvo po receptu doktorja Helmontus-a, nosi ga za vratom.
- 3) Mizaldus pravi, kateri zel zeli zobnika za vratom nosi, bo pred kugo obvarovan.
- 4) Monocensis Anonymus svetuje, da tisti, ki za vratom žabo ali kačji kamen nosi, mu kuga ne bo zlepa škodovala. Tudi posušen in stolčen pajek je priporočljiv.

Preventivna sredstva (preprečevalna sredstva)

Navajamo odstavek o tem iz Breznikove Večne pratike, ki jo omenjamo že prej.

D. Herrennicus pravi, da vzemi v usta rabarbaro ali repuh ali janež ali pa belo kadilo. Tudi konček velikega korena uspešno pomaga. Nikoli pa ne pojdi k bolniku s teščim želodcem. Te nasvete je namenil pisec

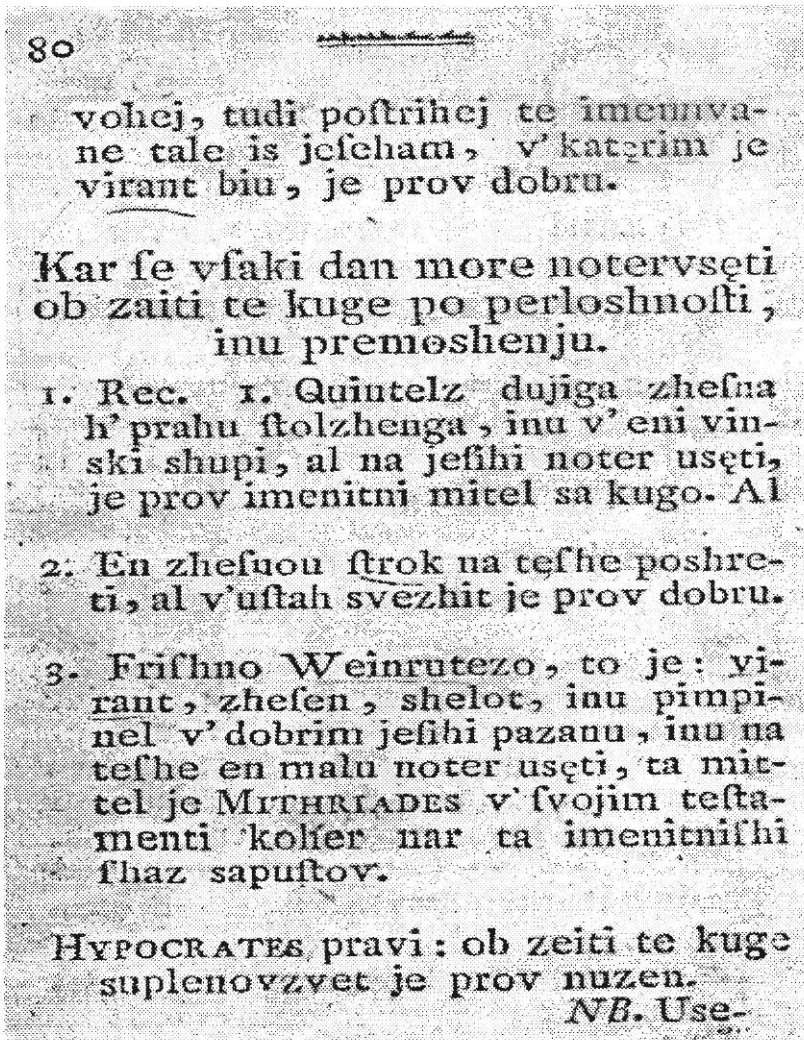
preprečevanju kuge. O preprečevalnih sredstvih piše dr. Fran Kotnik, da imajo v ljudskem verovanju prav tako magično moč in pomagajo odvrniti domala vsako bolezen, pa tudi razne nesreče. Povsem drugače pa so ravnali, ko so želeli ozdraviti kako bolezen, za katero so smatrali, da ni naravnega izvora. Tedaj so uporabljali takoiimenovana **simpatetična sredstva**. V naših krajih, to je v Zgornji Savinjski dolini, je bilo tega kar dosti. Tako so zlatenico (mišerbast) zdravili tako, da so izdoblili koren in vanj vlili urin bolnika. Tega so potem obesili v črno kuhinjo na gliste in verjeli, ko se posuši urin, izgine tudi bolezen. Posebna zanimivost je bila presaditev bolezní na nek predmet ali rastlino, največkrat vejo ali drevo. Pogosto so govorili, da bodo "bulo prepeljali na drevo". V Solčavi so otroka, ki je imel visoko vročino, potegnili skozi še topel konjski komat, da so nanj prenesli "mrzlico". Tudi na živino so prenašali bolezní človeka, denimo, če je hlapec zbolel za angino, je drgnil vrat ob goveje korito in tako je bolezen prešla na žival, ki je jedla iz tega korita.

Velikokrat so v te namene uporabljali drevesa. Tako so proti mrzlici bolniku porezali nohte na nogah in rokah, nato so naredili v deblo jelše 20 zarez, v nje pa so na petek skrili porezane nohte, mrzlica v kratkem mine.

Ko je šlo za presaditev neke bolezní na drevo, denimo, ko so "bulo prepeljali", so izbrali vrste drevesa, kot vse kaže, odvisno od bolezní, največkrat jim je ugajala jelka, toda opazni so primeri, ko so poiskali le hruško, hrast ali brezo. V času, ko je jetika predstavljala pravo epidemijo, so pogosti primeri, ko so "jet'ko prepeljali na šibo", ki so jo nato zažgali, s tem je po prepričanju ljudi zgorela tudi bolezen. Kot primer izbire dreves lahko služi izkušnja iz okolice Solčave in višjih predelov Luč, ko so kilo pri otrocih zdravili tako, da so črnega gozdnega polža razsekali del so položili na "škodo" (bolno mesto), drugi del pa na drevo, če je šlo za fantka na brezo, če pa je bila bolana deklica pa na bor. Ko se je polž na drevesu posušil je bolezen minila.

Pretikanje je bil poseben postopek, ki mu narodopisec dr. Fran Kotnik pripisuje "moč čarobnega kroga". Bolečine v hrbtu je izgubil tisti, ki so ga potegnili skozi odprtino okna. Posebno iskane so bile luknje v skalah. Kamnu so pripisovali izredno moč. Določene bolezní so odpravljali tako, da so bolnika potegnili skozi preklan hrast, če se je hrast spet zarastel, je bolnik prav gotovo popolnoma ozdravel. Za uročene otroke so posebno radi opravili opisan postopek, toda tu so

spet ločili drevo glede na spol otroka, za fantka je veljal hrast, za deklico pa češnja. Prav pretikanje je po mnenju strokovnjakov najstarejši postopek v domačem zdravilstvu, saj je tesno povezan z verovanjem, da so bolezni hudobno delo zlih duhov.

Nasveti iz Breznikove pratike, izdane v Celju leta 1791.

Zelo redko pa najdemo primere, ko je nekdo "ukazal" bolezni, da izgine. Ljudje so temu rekli, da je "bolezen panal".

V naših krajih ni zaslediti nikjer merjenja človeka, ki je težko bolan. S posebno vrvico (trakom) so namreč zdravilci premerili bolnika po dolgem in počez in po tem razmerju povedali, kdaj bo človek umrl.

BESEDILA ZAGOVOROV

V ruševinah neke kašče pod Travnikom nad Ljubnim so našli ročno vezano beležnico neznanega pisca. Med raznimi zapisi je najden datum 6. junij 1868, kar bi lahko pomenilo leto, ko so bili zapisani zagovori. Beležnica je očitno ležala na vlagi, zato so deli zapisanega komaj razpoznavni ali pa sploh ne.

Za protin (pisano je "protil") "Bog je dal vodo na ta svet - je oprala ves svet - oprala je vse kladovje - oprala je vse pečovje - oprala je vse protine (protile) - oprala je vse bolečine - oprala je vse hude duhove".

"Bog je šel po njivski stezi, srečale so ga matere z otroci. Vprašal jih je kam gredo. Mi gremo k vašim bolnikom protin iz kosti metati", (žal je nadaljevanje popolnoma nečitljivo zaradi poškodovanega papirja).

"Ta bolnik je zadobil v duši moč, da ne premaguje le protin, tudi vse bolečine. V imenu Boga očeta, Sina in svetega Duha Amen". (Nato so molili 5 očenašov, 5 češčeni Marij v čast svete Trojice).

Za šen. "Jaz NN te zarotim in zagovorim ti šen da moraš odnehati (jenjati) od kosti, od mesa in od mesa, od kože in od kože, od krvi in od krvi in od kože in od kože". (Sledilo je kajenje bolnih mest telesa z zmesjo kumine, zelenega brinja in smole).

Za opeklino. Prekrižali so se in rekli "danes spečenina (opeklina), jutri bolečina, pojutrišnjem zdravje". (Ta stavek so ponovili trikrat, med govorom so pihali v boleče mesto, opečeni del so trikrat rahlo namočili z vodo, nato zmolili 3 očenaše, tri češčene Marije v čast sv. Lovrencu).

Za urk. Najprej mora zagovarjevalec prijeti bolnika za desno uho in od tam vleči z roko po celem telesu v diagonalni smeri, torej od levega ušesa na desno nogo in potem od desnega pa do palca leve noge. Med temi gibi zagovarjalec govori: "Drugi ljudje pravijo, da je urkov devet, jaz pa pravim, da jih je osem". Sledi gib roke prek telesa. Nato spet govorni del: "Drugi ljudje pravijo, da je urkov osem, jaz pa pravim, da jih je sedem". Spet gibi roke in nato govor. Tako se sledi besedilo vse do "enega urka": "Drugi ljudje pravijo, da je urk eden, jaz pa pravim, da ga sploh ni". Potem zagovarjalec ovlaži z blagoslovljeno vodo trikrat zadnji del vratu, oči, čelo in ob tem moli pet očenašev, pet češčeni Marij na čast sv. Jurija in sv. Martina.

Za prisad. Tudi ta zagovor ima tako govorni kot obredni del. "Prisad jaz NN te zagovorim in zarotim v imenu Boga očeta", (med tem piha na bolno mesto in naredi nad njim znamenje križa). "Prisad jaz te zarotim in zagovorim v imenu Boga sina" (spet piha). "Prisad jaz te zagovorim in zarotim v imenu Boga svetega duha" (naredi križ in piha). Zagovarjalec ves čas obreda drži bolnika za palce obeh nog in to le z dvema prstoma. Zaključi: "Prisad jaz te zagovorim v imenu Boga očeta, sina in svetega duha". Navzoči molijo tri očenaše, 3 češčene Marije in vero v čast Svete Trojice.

Zagovor s primoža nad Ljubnim. "Jaz (ime) zagovarjam ves ta strah, vso kužno bolezen, ves ta fergift, vso to božjast ...", (zmoli 3 očenaše, 3 zdrave Marije na čast sv. Dominiku, Jobu, Valentinu, sv. Roku in patronu tistega, ki ga je treba zagovoriti). "Naj pomaga Bog Oče, Sin in Sveti Duh". (zmoli še Vero in se pokriža). (Med zagovorom mora z obema rokama držati palce bolnika na nogah in med samim obredom večkrat pihniti, ob koncu se mora spet pokrižati).

Za opeklino. Uvodoma moli po tri očenaše, češčene Marije v čast sv. Roku, Valentinu, sv. Jobu in svojemu patronu. Nadaljuje z molitvijo Vere in za tem govori: "Pomagaj Bog oče, Sin in sv. Duh". Trikrat pihne na opečeno mesto in spet zmoli za vsakega od že navedenih svetnikov po očenaš in češčeno Marijo in zaključi z Vero v čast Boga Očeta, Sina in sv. Duha.

Za šen, je bilo na Slovenskem veliko zagovorov, saj so tudi ta bolezenski pojav različno opredeljevali. V Solčavi in Lučah je bil običaj, da so šen zagovarjali z odštevanjem: Tako je Jožef Podbrežnik kar trikrat odšteval, drugi so spet pri odštevanju vsakega števila vlekli nad telesom bolnika od zgoraj navzdol trioglat kamen, ki je moral biti iz potoka in izpod brvi, preko katere so nosili mrlične na pokopališče. Tako pa so govorili: "Šenov je devet, jih ni devet, jih je le osem, jih je le sedem, jih ni sedem, jih je le šest"... vse do ene, ko so rekli "ni nobenega" in pri tem zamahnili preko rame.

V okolici Luč najdemo podoben postopek, le da so med obredom pihnili trikrat na oboleli del telesa, zmolili tri očenaše in češčene Marije, ob tem so nad telesom vlekli z roko od zgoraj navzdol in govorili: "Ti si sedemdesetih sort, v imenu križanega Jezusa in svete Trojice, beži ven iz teh kosti, iz te krvi, iz vseh drugih reči ...". Torej gre za opazne razlike med posameznimi postopki.

S Koroške so naši zdravilci prinesli tale zagovor za škrofelne: "Bodi ramar ali ramarka, pojdi na javor, čez javor na list, čez list na planino, kjer nobeden zvon ne zvoní, nobena rit ne sedi, nobeden ogenj ne kuha, nobena usta ne jedo. Tam ti prebivaj, tu nimaš kaj iskati ...".

Zoper bodljaje (bodnje, zbadanje), so govorili: "Jest vas bodljaj in terganje zagovorim in zarotim skuz ta bodeča trnova krona, skuz te tri ostre žeblje, skuz ta ostra sulca, kir je Jezus Kristus za vas vulno razboden ino raztrgan bil, skuz usa moč božja. Jaz vam zapovem vi bodljaj in terganje, morete jeinat proč od tiga ...(ime), v imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha - Amen".

Božjast so zagovarjali: "Jest vas prosim sv. Gašper, Boltežar in sv. Melhar, sv. Balantin, usa nebeška družina, perstopite pred Božji tron, prosite z mano Boga, da ukroti strašno božjast temu (ime). Jest te prosim o veliki Bog Sabbath, ti veš vseh, ti veš vseh sare misa, ti naš Oče. Strup bejž proč, jest kršen človek (ime) jes tebe zagovorim, strup pejd proč, si panan od mene ..."

Krvavitve ran so v Solčavi **zagovarjali:** "En težn mlinar, oče mlinar, sin mlinar, mati mlinarica. Ako so bile te tri duše zveličane, tako mi nimaš več tečt ...".

Drugod so spet zagovarjali zaustavitev krvi: "Kir ga je krstil Jezusa, glih tako obstati moreš ti, kri tiga života v imenu te svete nedolžne krvi Jezosove, u ime vsiga Kristosoviga terpljenja, u ime Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, Amen".

Znan je tudi tale zagovor **za zaustavitev krvavenja:** "Oče je malnar, sin je malnar, od sina sin je malnar, usi so malnarji, na vodi so kamne ustavili, da stat morejo, jest tebe krščanska kri (ime) ustavim, da stat moreš in stoj kri (ime) u imenu Boga Očeta, Sina in Sveteta Duha, Amen".

Anton Petrič, zelo znan zdravilec iz Savinjske doline, je zdravil tudi v predelu Mozirja, pa je zagovarjal prisad: "Jest zagovorim tebe prisad, od vseh strupenih luftov, ti moreš jet proč o sedmih urah skuz sv. Kozmijana in Damjana. O ti sončni ogen rudeni, zmarzli, ledeni prisad, peidi vun s kože, jest tebi zapovem skuz uso moč božjo, kir obema kerščanska kri ne doide". To je ponovil trikrat in zaključil: "(ime), ti tudi prisad moreš jet proč u imenu Boga Očeta in Sina in Svetega Duha, amen".

Zvin so zagovarjali: "Kristus je vzel zlat venec v roke, je šel po daljnih krajih, sv. Peter je vzel zlato palico v roke. Šla sta s Kristusom po daljnih krajih. Prišla sta do enega grabna, Kristus je šel naprej sv. Peter pa za njim, ko je rekel, jaz sem si nogo zvil, Kristus se je ozrl in dejal, kar je zlamanega ali zvinjenega naj bo celo".

Opeklina so zagovarjali (v okolici Solčave): "Ogenj beži iz mesa in kosti, jaz te s tisto vodo preganjam, ki je sv. Janez krstil z njo. Dons je pečenina, jutri bolečina, pojutrišnjem bo zdravje". Druga verzija pa je bolj znana in se ne pojavlja le v Solčavi: "Beži ogenj. Jaz te preganjam s frišno vodo, kakor je krščeval Jezus Kristus v njej".

Zoper kače so zagovarjali v imenu sv. Martina, ki je kot pastir imel izkušnje z njimi. Zagovarjalec mora stati na stanovitnem svetu, najbolje na kakšni "peči" ... In ne sme biti starejši od kače, ki je nekoga pičila. Največkrat so zagovarjali kruh ali staro mast. Baje je bil zelo znan zagovarjalec zoper kače ugrize Vinogradski Skok v Radmirju.

Gliste je Anton Petrič iz Savinjske doline zagovarjal: "Jest vas gliste poznam in zavežem, koker je Jezus Kristus naš ljubi Gospod, to peklensko pošast povezal in zavezal, na svetem križu je odrešil ves svet, tako odrešim jest tebe (ime) od teh glist. V imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha - amen".

Bolezni oči so zagovarjali: "Jest te zagovorim in zarotim, bolezen teh oči, skoz trpljenje sv. Lucije, kateri so bile svete oči iz te svete glave žive izkopane in izdrte, jaz te zarotim skozi Devico Marijo, nje čisto spočetje, skoz njeno veliko čast in čistost. S teboj prosim, o Mati Božja in sv. Lucijo pridita meni na pomoč in temu (ime), da ta bolezen teh oči proč pride, v imenu Očeta in Sina in sv. Duha - Amen".

Jožefa Rak - Drogenikova iz Brezij je imela hranjene zapise zagovorov, vendar ne ve od kod natančno izvirajo. Ob koncu zapisa je podpis Marija Keber, kar bi lahko smatrali kot osebo, ki je zagovore zapisala. Kebri so bili kmetje (so še po domače) v Radegundi nad Mozirjem.

Živinski mramor: Gospodar mora moliti 9 očenašev in češčenih Marij. Nato sledi zagovor. "Jaz ti zapovem, ti divja kost, da se moraš posušiti", potem mora zagovarjalec narediti 9 križev čez mesto boleznih, gospodar pa mora reči: "Jaz verujem in verjamem, da bo zagotovo pomagalo". Zagovarjalec pa spregovori: "V imenu sv. Antona jaz to kost zagovorim, da se mora zagotovo posušiti", ob tem kadi s tremi konci ugašene sveče. Kot drugi način zagovora navaja pisec še tegale: Ob

starem mesecu mora kaditi s svečo belo - rdeče - zelene barve in govoriti: "Jaz te zagovorim mramor, da zdaj ko mesec dol gre, naj gre tudi kost dol in se mora posušiti".

Jaz živinski mramor

Mora moliti v čem naslov v česini si čarinja jaz ti
zapovem ti divja kost da se mora posušiti in pa
v križu steti in pa jeti jaz verjam in verjam da
božično pomagalo vji meni svetega antona jet
to kost zagovorim da se mora gubino posušiti Pol
pa tu kome učeno svete da pokadi in pa čisto
rudico zeleno socia mora bit in pa morebit v
starem mesecu in jeti jaz te zagovorim mramor
da ti s mesecu edaj gre dol da tui kost more iti
dol in je se posušiti

Jaz ljudi na mramor

ilit vero pol ... mramor 11. sveden

ino zapovem v imenu očeta sina in svetega
da se morate ti škrofelni posušiti v imenu sv. gae
antona v imenu svete veronike jaz ti zapovem
škrofelni da se boste glit tako posušili kakor
se je kristusov obraz posušil ko mu je sveta
veronika prt podala da bo to teli glit tako in bo
od te oluje kosti kakor tedaj ko je bilo od svetega
krsta pramena Pol pa v toplu vodo prst tak namoči
da bo pes perste vodo pol pa natle stait trikrat tako
in pa okoli kosti potegniti pol pa s svečoj pokaditi tui
trikrat Pa trikrat in posoda trikrat pa po vosti

Rokopis, najden na Brezjah pri Mozirju, vsebuje zagovore za ljudi in živino.

Mramor na ljudeh: Bolnik moli skupaj z zagovarjalcem vero in 11 očenašev in česčenih Marij. Sledi zagovor: "Jaz zapovem v imenu Očeta, Sina in Svetega Duha, da se morate ti "škrofelni" (izrastki, op. A.V.) posušiti. V imenu svetega Antona, v imenu sv. Veronike, jaz vam zapovem "škrofelni" da se boste ravno tako posušili, kakor se je Kristusov obraz posušil, ko mu je sveta Veronika prt podala, da bo to mesto ravno tako čisto, kot je bilo tedaj, ko so te prinesli od svetega krsta". Nato namoči prste v toplo vodo do višine prstov. To vodo je treba zliti po tleh in to trikrat ponoviti, potem pa trikrat okoli bolnega mesta krožiti, sledi kajenje s svečo.

Za strup: "Jaz ti zapovem v imenu svete Marije, v imenu svetega Urha, v imenu svetega Pavla, jaz ti ukazujem vsa strupena žvad. V imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, v imenu svete Marije, svetega Urha in svetega Pavla". Nato mora košček kruha odrezati, na njegovi spodnji strani na dveh mestih prerezati in nož narobe obrniti in s takim trikrat pikniti v kruh. Nato sledi nadaljevanje zagovora: "Jaz ravno tako piknem ta kruh, kakor si ti strup piknil nedolžno žival" (ali človeka). Sledi zagovor živali, ki je bila zastrupljena: "V imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, v imenu svete Marjete, svetega Urha in svetega Pavla ti zapovem, da moraš vzeti svoj strup nazaj za 190 let". Zatem je treba nož za nogami živali v zemljo vsaditi in spet moliti dva očenaša, dve češčeni Mariji in pa Vero, med tem držati kruh v roki v čast svete Marjete in svetemu Pavlu.

Za ogenj ven vzeti: "V imenu svetega Joba bodi prisad zagovorjen, tudi v imenu svetega Janeza jaz te ogenj pogasim, prav tako kakor je sv. Janez Kristusa krstil". Nato je treba prste v mrzlo vodo namočiti ter po bolečem mestu mazati (drgniti), medtem moliti Vero, očenaš in češčeno Marijo v čast svetega Janeza in svetega Florjana.

Za črve: Najprej je treba bolni prst prijati in to s tremi prsti in pričeti z zagovorom: "Jaz ti zapovem v imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha, v imenu svetega Pavla, da moraš v tej kosti poginiti, da bo prst prav tako zdrav, kot je bil poprej". Hkrati z zagovorom zmolijo Vero in po tri očenaše in češčene Marije.

Za zvine pri živini: Zmoliti je treba v čast svetemu Martinu in svetemu Lenartu vero in po tri očenaše in češčene Marije. Ob koncu zagovora je treba reči: "Verjem in verjamem v imenu križanega Jezusa, da bo zagotovo pomagalo". In končno je treba narediti še tri križe (prekrižati).

Za zvine pri ljudeh: Najprej je treba zmoliti na čast svetemu Roku en očenaš in eno češčeno Marijo, dalje na čast Kristusovo pa še po tri očenaše in češčene Marije, na čast žalostne Matere božje en očenaš in češčeno Marijo, zmoliti je treba tudi vsem svetnikom in svetnicam po eno Apostolsko vero. Ob tem se delajo križi nad zvinjenim mestom.

Pripomniti velja, da je v zapisu navedena letnica 1889, kar bi lahko pomenilo, da je tedaj nastal. Podpisan je tudi Anton Kortnik, ki je verjetno zagovore povedal.

Znana družina Klemenškovih v Solčavi je gospodarila na velikem posestvu in gojila pasemske ovce, predvsem Rok Klemenšek je imel

zasluge, da je "solčavska" ovca zaslovela preko meja. Družina je imela svojo kroniko in iz nje je Valent Vider povzel nekaj zanimivosti. Pričela se je z besedami "V imenu božjem - 1887 do 1899 - KNJIGA ŽIVLJENJA, najbolj zanimivo je poglavje zagovorov izpod peresa Roka Klemenška.

Za prisad: "o ti luftni prisad + bodi ogenj ali voda + pojdi iz tega mesa in kosti v divji kraj, kir bo življenja bitje pred teboj varno +". To treba izgovoriti trikrat in z desno roko gibati nad otokom ali prisadom + vse to nadaljevati (trikrat) in nato zaključiti + "prisad beži kir te preganjam v najsvetejšim imeni Boga + Očeta + Sina + Svetega Duha + Amen".

Za bramor (bolna noga živine): "Naj bo bramor ali bramorica, ti črv te zemlje si mislil eno rano naredit. Jaz te zarotim pri živem Bogu da ne napraviš rane v imenu sv. Petra in Pavla, v imenu Marije prečiste Device, ker nam je rodila Kristusa, jaz (ime in priimek) te zarotim pri živem Bogu posuši se do nebeškega sonca". Ta zagovor so trikrat ponovili v spomin sv. Trojice in trikrat z žebljem okoli zarisali, potem pa podkev zabili v zemljo.

Da krava ne žaluje za teletom, se vzame teletu s ta leve zadnje noge blata in nekaj dlake, to na kruhu noterdati kravi. Ne bo treba poslušati dretje krave brez nehanja.

Da se kako živinče lahko žene se mora dvajset korakov od hleva nesti, potem trikrat okoli proti soncu zasukati za maul prijeti not k sebi tišat pa tako en čas gnat, bojda se poda.

Žaub za celjenje ran se nardi vzame se 4 lote voska, 4 lote žajfe in 4 lote hojeve smole in pol lota magneta (verjetno magnezija).

Jodovo tinkturo se uporablja za volčič (bolezen kože, op. A.V.) in za otekline.

Za opekline se vzame za 2 krajcerja žajfe, pol frakelna repnega semena, pol frakelna laškega olja, maselc novo namolženega mleka, to je za enkrat zalit. (Tu gre verjetno za zapeko in ne opekline, v izvorniku je beseda "opklina", op. A.V.).

Da teleta lesa in zida ne jedo: vzame se ena cunjja jo namočiti iz brinovim ali črnim oljem in s to cunjjo maulne in še les ali zid naribat koder trgajo - bojda zlo jim smrdi.

Črno olje: je kuhal Pečovnik v Robanovem kotu, je dobro proti muham (mazali živali).

Živina trga neužitne reči: in to tud je, se dobi veliko mravljišče in ga zažgati, pepel pobrati, presjat in pri soli dajat, pa še ako se dobi od možnarja pulfer v cerkvi, iz lampe olja pa žegnane vode, pa po maši trikrat iti okol oltarja in moliti pet oče našev in češčenih Marij, pa trikrat dati tega živini in Bog bo pomagal.

Teletom kuhati: pekočih kopriv korenine, grušovo listje, terpotecov perje in korenine in to rumeno grzovnico po osem dni vsakemu polič na dan, vkup to kuhano pa z mastjo zabeljeno pomaga.

Kadar žival na krvi peša: in se slabo redi vzemi polič vinskiga kisa deni noter 4 glave česna in dva lota črne sabotilje.

Žaub za lomljenje ude: dobi 4 lote gabeza, 4 lote lužko korena, 8 lotov jelenovega loja in to zmešaj na masti.

Za ogenj panat (zagovor): "Ogenj jaz te zarotim v imenu Svete Trojice, v imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha. Ogenj ti moraš tako hitro pogast kakor te jaz pokropim" (vrzi pest prsti v ogenj ter ob tem reči petkrat "LIGE, LEVI, GOLJAT"³⁶ .

Če hočeš da se dva sfentata (sporečeta) dobi dreka od tistega deda in z njim čizme znotraj namaži in od babe dreka dedu glih tako naredi - se bosta sfentala.

Da bi slišal kaj se živali menijo med seboj, petelinovih slin dobi in šnablje z njim namaži.

Še iz Solčave (Ivan Kramar - Pečovski): Njegov oče Ivan je zagovarjal ljudi in živali. Pred ali med zagovorom so zmolili kakšno molitev, on sam pa je "modlil". Zagovora ni nikomur izdal in tudi ni povedal kje se je naučil te veščine. Veliko je vedel, "več kot bi lahko bral v kolomonu". Ljudje so množično hodili k njemu po nasvete okoli zdravljenja. Kuhal je tudi "črno olje" iz smole, to je destiliriral in tako dobil najprej terpentini, nato pa črno olje. To je bilo zelo uspešno proti driski, le par kapljic je bilo potrebnih.

Angela Golob iz Šmiklavža še sedaj zagovarja. Znanje zagovarjanja je pridobila od svojega brata, ta pa od starega očeta, torej je to bilo nekako v rodu. Prepričana je, da tisti, ki ne verjame, ne more biti deležen učinka zagovora. Tu gre tudi za verska čustva, kajti vsa njena moč zagovora temelji na veri v Boga. Pri svojem "zdravilstvu" uporablja edino le zagovor, ne pa tudi kakšne lastne zvarke zdravil. Za kaj takega

---

³⁶ Tri "čarobne" besede so iz knjige Kolemonov žegen

se odloči le z nasveti in to na temelju zelišč oziroma rož. Seveda so zagovori več vrst, kajti nobeden ni vsesplošen. V vsakem primeru pa morata tako ona, ki zagovarja, kot bolnik, zmoliti po tri očenaše in se uvodoma prekrižati. Če gre za žival, mora to opraviti lastnik. Denimo, čez kakšno rano, ki jo zagovarja, naredi po trikrat znamenje križa. Torej gre pri vsemu za obred, temelječ na krščanski veri.

Golobova pozna zdravilna zelišča, ki uspevajo pri nas. Svetuje pa tudi stare zdravilne metode, ki so že pozabljene. Tako je nekoč za pljučnico veljalo kot dobro "zavijanje v hladen prt" in pitje soka iz rdeče pese. Oboje je "vročino pobijalo". Saj nekoč ni bilo denarja za "dohtarja" in ljudje so si morali pomagati z znanjem iz roda v rod, doma pa so imeli vedno razne čaje iz rastlin in korenin, pa tudi zvarke za mazila.

Angela Golob trdi, da pri zagovarjanju ne gre za nekakšne "coprnije", to je povsem naravno znanje, saj v coprnice ne verjame, je pa stara resnica, da je v časih preganjanja coprnic bilo tako "da se je ded babe naveličal, pa jo je oznanil kot coprnico" da so jo potem zažgali, pojasnjuje Golobova.

Zanimiva pripoved Golobove:

"Zdej so ga **v pleve vrgli**" pravijo tistemu, ki ni dobil pri spovedi odveze. In tako se je zgodilo v neki fari na Kranjskem, da župnik ni dal odveze možakarju, ki je v vasi zagovarjal, češ da počenja grešne stvari. Ta mu je to hudo zameril in je zagovarjal naprej. Župnik mu je očital, da kliče hudobca in tako sta si bila navzkriž. Pa se zgodi, da je župnikov pes resno zbolel, farovška kuharica je prišla prositi moža, da bi zagovoril psa, ker je bil župnik nanj zelo navezan. Mož pa je to odklonil in dejal, ko mi bo župnik odvezo dal, bom pa zagovoril njegovega psa. Pa je kuharica spet prišla prositi, tedaj je zagovoril kos kruha in ga velel dati psu. Kuharica pa, da pes nič ne žre. Mož je zatrdil, da ta kruh bo že in res ga je požrl in ozdravel. Neke nedelje je župnik stopil k možu pred cerkvijo in mu dejal "le zagovarjaj naprej, saj vidim, da so tvoji zagovori močnejši od mojih" in pri tem je ostalo.

Zagovarjal je tudi Stenšak v Stenah nad Novo Štifo, vendar je besedilo zagovorov odnesel v grob.

Potek zagovora, kakor ga je opisala Golobova.

Bradavice in podobno: Najprej naredi križ, torej se prekriža, tako pa tudi bolnik, če gre za žival, pa to stori gospodar. Za tem pa pove: "V imenu Marije Device in Svete Trojice mora ta bradavica zgint", nato

zmoli očenaš, skupaj z bolnikom oziroma gospodarjem. Spet pove zagovor in spet zmoli očenaš in to še naredi v tretje, nato se spet prekriža in zagovor je končan. Če bi nekdo smešil potek, ne pomaga.

Za bradavice so ljudje včasih menili, da pomaga, če ob mlaju pobereš nekaj naključnega s tal in gledaš v mesec ter govoriš: "Kar vidim naj raste, kar pa mažem naj zgine" ob tem drgneš s tistim, kar si pobral s tal, bradavico.

Ogenj ven vzeti pa pomeni drugačen obred. Najprej se prekriža, to stori tudi bolnik. Potem poškopí opečen del z "žegnano vodo", nato zmoli očenaš skupaj z bolnikom in to dvoje ponovi še dvakrat, torej skupaj trikrat. Vmes pa govori zagovor: "Jaz te škropim s tisto vodo, ki je Janez Krstnik škropil Jezusa, ko ga je krstil v reki Jordan". Ves čas obreda dela z roko križ čez opeklino. Ob koncu se spet prekriža in obred tako zaključí.

ŠE O IZRAZIH ...

Zapisovalci so uporabljali številne izraze, ki niso v tukajšnjem narečju. Rabili so tudi takšne, ki so očitno povzeti iz nemščine, saj niso poznali ustreznega slovenskega izraza, pa so zato uporabili popačenko. Pri navedbi bolezni so bolj iskali domače izraze, v kolikor so jih sploh imenovali, sicer so bolezenski pojav opisali. Naj najprej poizkusimo opisati pravilna imena za nekatere od teh primerov.

Kaderman (koderman) = konderman. Hudičev odgrisk = grintovec, blažec. Agratove jagode = Ageratum. Aglštajn = agstein. Citeršpan = migalica, solzice Device Marije (Zedaria). Ejdvoca = hajdovka. Zenofleter = senosovo perje. Plajbajs = svinčena belina. Cizarna moka = cicer. Rišpad = poa. Silberglet = srebrni glaj. Mastik = mastika. Fanekel = fenekel. Morava = brdnja. Prungres = brunela. Gintauer = preslica, konjski rep. Tomarinden = skorja eksotičnega drevesa. Muternagl = materina žbica. Zernica = črnica, zimnica. Hirškornel = jelenovo rožno olje (narejeno iz roga). Stalanik = stanovnik. Voljčja jagoda = kužnica, črna bil, bobek cirani. Erenprajs = jetičnik. Voljčje jabolko = strojničnica. Suknica Jezusova = Jezusov plašček. Ostrožnica = ajdovo zelje. Škorocelj = škarucelj, korocelj. Šmarnica, binkoštnica = beli koren (je tudi divja). Pesje zelje = Marijini šolnčki. Štrkovec = kačnik. Medvedova taca = bršč. Črni teloh = talovna trava, talovje. Tošta = čmerika. Zajčji trn = lakotnik. Trnjolica = črni trn. Trpotec = ovčji jezik. Zlata trta = grenkuljica. Trta = trtovičje, srobot. Troska = italijanske jagode. Ugošica = gorčica. Rožnburc = rožni koren (iz nemščine Rosenwurz). Mali uščenk = mišja ušesa. Glistnica = večernica. Velikonočnica = cigančki. Ptičje grozdje = veničovina. Virant = verand. Virh = leskov koren (Strgar piše verh). Vodenik = vodeni motovilec. Gabez = volčir, volčjak. Voljčji rep = medvedji rep, volčjak. Volkovec = voljčji koren, volk. Vratič = lopatka. Vrednik = roža sv. Uršule (sv. Urha). Vres = resje. Vušivc = podražec, ovčec. Materna zel = materine drobtinice. Hudičeva zel = soldaška zel. Krčno = sv. Janeza zelišče. Bela metla = beli kozji rep, pasje zelišče. Luščec = plešec, zilc. Zlatenca = ripeča zlatica. Črna bil = črna žbrl, črna zel. Žegenspan = žegenbajn. Žganec = žganček. Žibret = zebrat, žibrt. Piberl = piberk, piber, žlahtnik, veronika. Federbajs = sadra (gibs). Fanel = fenekelj, komarček. Jagnetove jagode = jagnet, topol. Cizarna

moka = čičerika. Bajrauh = bajlon, baluh, lapuh. Markno seme = mark, divji koren. Agorika = agarika. Lagontika = lučnik, papeževa sveča. Rdeče paprože = vrtnice. Blajvajs = svinčeno belilo. Zlata korenina = krvavi mlečnik, krvomočnica. Nastran = celež.

Če je bil nekdo "počen", je imel kilo; razna vnetja so imenovali "asla", sluz so imenovali "šlom, žlajm", flegmono so opisovali kot "pšen", driski so rekli "hud luft", če je koga napenjalo, so rekli da ima "vse slabe lufte", za otekle genitalije so menili, da ima "nekdo čudno bolezen", barle je opisal izraz "bramor" kot bolezen v grlu, "mraki" so prišli nad otroka, če je imel zeleno blato in ni spal, razlikovali so bolezn, ki pridejo od mraza in tiste, ki so posledica vročine, če poka v nogah in rokah in boli, so v Lučah rekli, da ima bolnik "trganje v glidih", za nekatera zelišča so menili, da "ofne saprte jetre, vranco, mehira", govorili so o "zamašenih jetrah, ledvicah, žolču" itd..., "žilnik" so rekli želodčnemu krču, pa tudi hudim črevesnim vetrovom, bolezen čreves, krče in zaprtje so imenovali "modron", "vrid, vrdnost ali ured - kdor je vrden" - to je pomenilo, da je nekdo bulav (gnojne bule), koliko so imenovali "klanje" po črevesih, "oskrumbe" so imenovali kožni ekcem, nekdo je bil bolan od mraza v glavi (verjetno prehlad), "koširce" v grlu so opisali, ko je šlo za angino (izpuščaji), veliko so omenjali besede "flus, fajhti" v zvezi z vsemi mogočimi primeri, vendar pa pomen teh pojmov ni zanesljivo razčiščen, "pereti" so rekli listom rastline, "icna" bolezen je bila tista z vročino, "babje bolezn, so na sploh imenovali razne ženske bolezenske pojave, "šen" je bil erysipel, "ta široki črvi" so rekli trakulji, hrano so imenovali "spiža", za šen so rekli, da ima nekdo "šajn", veliko so govorili o tem, da je nekdo "pruntn", verjetno je šlo za gangreno, ko so pregledovali urin, so uporabljali besedo "cirkl", kar bi pomenilo krogi na vodi, bulam so rekli "gumpe", zlatenico so poimenovali "misarba, mišerbast", zbadanju v telesu so rekli "bodne", "poštajna" je bila bolezen, "natek" so rekli oteklina, "vgnide" so imenovali razjede, čire, zanimivo, ponekod v Dolini so rekli zlatenici "žifta", sluznica pa je bila na sploh "žlemna koža", "trod" so rekli izpadu maternice, "žilnik" pa je pomenil zlato žilo, je pa tudi zelišče s tem imenom, tako bo slejkoprej le naziv zelišča!

Dr. Pajnič navaja tele izraze: ženfti (sokovi), štupe (prah), žgana voda (zavretek)³⁷, žaube (mazila). Zdravila iz živalskega izvora pa omenja:

---

³⁷ Dr. Pajnič zmotno opisuje "žgano vodo" kot zavretek. Gre dejansko za izplen, ki se pridobi s suho destilacijo nekega zelišča ali dela le-tega.

jelenov rog, kozji loj, koštrunova ali pa tudi gadja mast, krt, deževnik, mravlje, netopir.

Zelo ugleden raziskovalec domačega zdravilstva v Sloveniji je bil nedvomno dr. Milan Dolenc, ki je piscu tega zapisa vsestransko svetoval in pomagal. V naslednjem bomo dobesedno objavili njegova tolmačenja določenih imen in izrazov iz naših razpoložljivih zapisov.

Žafaj = žajbel; **soldatki** = **soldati** (*Cyclamen europaeum*); **popel** = divja slez (*Malva sylvestris*); **zlati koren** = zlata korenina, krvavi mlečnik (*Chelidonium majus*); **volk** = navadni podrašec (*Aristolochia clematitis*); **volek** = jesenski podlesek (*Colchicum autumnale*) ali kristavec; pokalica (*Datura stramonium*); **stražec** = strašnica (*Sanguisorbia officinalis*); **pravi regrat** = potrošnik (*Cichorium intybus* ali *Taraxacum officinale*); **zlato jabolko** = kaki; **veliki koren** (*Inula helenium*); **volovski jezik** (*Scolopendrium vulgare*); **laški oreh** = navadni oreh; **abrota** = abrusica (*Artemisia abrotanum*); **cikurja** = potrošnik (*Cichorium intybus*); **kozji pater** = kozji parkeljč (*Lonicera caprifolium*); **omlica** = omica; **graušpan** = objeda (*Succisa pratensis*); **diptam** = diptan (*Dictamnus albus*); **mera** = mira (*Myrha*); **klobuh** = zlati klobuk (*Lilium martagon*); **pilpuh** = pilpoh, macesnova smola; **repl** = replovo seme, petrčovje; **termentil** = srčna moč (*Tormentilla erecta*); **cubebn** = rozine (cibebe); **covdemel** = komandl (*Teucrium chamaedrys*); **varantovo seme** = vinska rutica (*Ruta graveolens*); **zobnikovo seme** = zobnik (*Hyoscyamus niger*); **golgant** = galgant; **citvar** = Zitwer, vzhodnoindijska rastlina; **andern** = andoren; črna meta (*Marrubium vulgare*); **velk koren** = veliki koren, oman (*Inula helenium*); **inberg** = mogoče začimba ingver; **Kordabenediktova štupa** (*Cnicus benedictus*); **revar** = regrat; **edelberkraut** = jetrnik (*Hepatica nobilis*); **mastiks** = mastika; **moškoplet** = muškatni orešček, nošuš; **vrednik** = vrednik (*Valeriana officinalis*); **Inberg** = mogoče imber, vrsta piva; **epih** = (*Apium graveolens*); **tičje seme** = ptičje seme (*Lithospermum officinale*); **črni koren** = preobjeda (*Aconitum napellus*); **zenofleter** = snosovo perje; **piber** = bober; **perselin** = gradišnik (*Agrimonia eupatoria*); **teša** = mogoče tošta (*Origanum vulgare*); **jelenov jezik** = (*Scolopendrium vulgare*); **vrtič** = (*Tanacetum vulgare*); **pepelnova trava** = popel (*Malva neglecta*); **pibernel mleko** = **pibernel** (*Pimpinella saxifraga*), **maternica** = maternik (*Matricaria chamomilla*); **erenprajs** = jetičnik, veronika; **veirauh** = vinska rutica (*Ruta graveolens*); **ožjenk** = ožank; **habet** = habat (*Sambucus ebulus*); **johaneskraut** = krčna zel (*Hypericum perforatum*); **smolove bobike** = brinjeve jagode; **terjak** = teriak; **replajev koren** = navadni repinc (*Arctium lappa*); **bezov cvet** =

bezgov cvet; **škoroceln** = rman (*Achillea millefolium*); **šelkraut** = krvavi mleček (*Chelidonium majus*); **tredivnik** = trdivnik; **natresk** (*Sempervivum tectorum*); **trampoh** = trampuš, navadna marjetica (*Bellis perennis*).

Končno še napišimo nekaj ljudskega verovanja okoli zelišč.

V Lučah pravijo "tošta čreve potrošta".

Divja buča, ki raste kot srebot in ima rdeče jagode in črn koren, za ljudi jo rabijo v primerih revme, za furmane pa je bila nekoč najboljši "fauš futer" (poživilo za konje).

Še je ponekod živa pripoved o tem, zakaj ima brinjeva jagoda (zrno) viden križ na zgornjem delu. Pravijo, da je nekoč Marija z Jezusom vedrila pod brinjevim grmom in je kot hvaležnost od tedaj na jagodi viden križ.

Bršljanovo listje je simbol veselja in zdravja, zato da nevesta na prvo poročno noč skrivoma pod zglavje vejico bršljana. Verjamejo, da bosta tako zakonca dolgo zdrava in čila.

Morda je prav, da na koncu omenimo še "totrovo olje", ki ga v naših krajih niso pridelovali, vendar se je pojavljalo kot sredstvo pri opeklinah, čiru na želodcu, vnetjih ušes, za celjenje ran in proti kašlju. Še največ so o njem vedeli v ravninskem delu Doline (od Mozirja navzdol). Olje je zelo znano na območju Pohorja, pa je kaj verjetno, da so ga razni trgovci prinašali tudi v naše kraje. Izdelujejo ga iz oljnice riček (*Camelina sativa*) z različnimi dodatki.

UPORABLJENA LITERATURA

- Barle Janko, Prinos slovenskim nazivima bilja, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb 1936 in 1937
- Barle Janko, Ranarnici i liječnici iz franjevačkog reda, Liječnički vijestnik, Zagreb 1907
- Benkovič Alojz, Slov. - lat. - nemški rastlinski imenik slovenskih dežel, Ljubljana 1922
- Bevk dr. Stanislav, Zdravilne rastline, Ljubljana 1929
- Bohinc Pavle, Slovenske zdravilne rastline, Ljubljana 1991
- Bohinc Pavle, Koren lečen, koren strupen, Ljubljana 1992
- Braeuner Johann, Thesauri sanitatis oder des Neu - eroeffneten Schatzes Menschlicher Gesundheit, III., Frankfurt - Leipzig 1728
- Brglez Martin, Ljubno - zapis zagovorov
- Cilenšek Martin, Naše škodljive rastline v podobi in besedi, Družba sv. Mohorja, Celovec 1892
- Das neue grosse Kneippbuch, Muenchen 1964
- Dolenc Milan, O lekarniških in drugih merah, Farmaceutski vestnik XXX-1979/3
- Dolenc Milan, Animaine droge v ljudski medicini po svetu in pri nas, tipkopis avtorja
- Dolenc Milan, Kako so se nekoč pri nas prehranjevali, tipkopis avtorja
- Dolenc Milan, O zdravstvu v knjigi J.V. Valvasorja Slava Vojvodine Kranjske, tipkopis avtorja
- Dolenc Milan, Ūvere v zvezi s kruhom pri živini, tipkopis avtorja
- Dolenc Milan, O zdravilnih rastlinah v Valvasorjevi knjigi Die Ehre des Herzogtums Krąn, Farmaceutski vestnik 38/1988
- Dolenc Milan, Šta su pisali nevetinari sa područja veterinarstva u Sloveniji u 18. in 19. veku, Acta hist. med. stom. pharm. med. vet., 26/1986
- Glonar Josip A., Kolomonov žegen (ponatis), Ljubljana 1920
- Grabner Elfriede, Volksmedizin, Darmstadt 1967
- Illustrierte Flora von Mittel - Europa von Hegi dr. Gustav, Band IV. 2. Teil, Muenchen 1963
- Inventurna listina nazarskega samostana z dne 25. oktobra 1632, hrani Frančiškanski samostan v Nazarjah
- Janisch, Jos. Topographisch - Statistisches Lexicon Steiermark, Graz 1885
- Kiczka Gustav, Pharmazeutisches Manuale Sammlung, Wien 1885
- Košir Pavel, Ljudska medicina na Koroškem, ČŽN 1922
- Kotnik Fran, Iz ljudske medicine, Narodopisje Slovencev II, Ljubljana 1952
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937
- Matovšek Jan, Babištvo, Ljubljana 1818
- Minařik Fran, Lekarna v Nazarjah, Farmaceutski vestnik 1952/181

Mohorjeva družba, Prevalje 1924, Domači zdravnik po nauku in nasvetih župnika Kneippa, VI. izdaje,

Möderndorfer Vinko, Ljudska medicina pri Slovencih, Ljubljana 1964

Murko Anton, Slovensko - nemški ročni besednik, Gradec 1832

Murko Anton, Zbirka domačih zdravil kakor jih rabi slovenski narod, Celje, 1891/1929 (ponatis)

Orožen Ignacij, Das Bisthum Lavant II, Maribor 1877

Pajnič Edvard, Zdravljenje in mazaštvo med Slovenci v preteklih stoletjih, Proteus III/140

Petauer Tomaž, Leksikon rastlinskih bogastev, Ljubljana 1993

Pintar Luka, Rože na Slovenskem, Ljubljana 1990

Pleteršnik M., Slovensko - nemški slovar, Ljubljana 1894

Potočnik Blaž, Kolera, Ljubljana 1831

Potočnik Blaž, Navk sa ljudi na kmetih, Celje 1817, Celje, 1818 Podvuzhenje zhes nekatere kushne inu nevarne bolesni,

Preuner Jakob, Dobru opomineine na bounike koku se imajo tistih v'neh bolesni sadershati inu h smerti perpraviti, Celje, 1787

Rodovnik družine Lipold, Zgodovinski arhiv Celje, zbirka Videčnik

Rožman Primož in Osojnik Jani, Tradicionalna kitajska medicina in akunpunktura I. del, Ljubljana 1993

Schmutz Carl, Hist. - Topogr. Lexicon der Steiermark, Graz 1822

Seliškar Andrej in Tone Wraber, Travnške rastline na Slovenskem, Ljubljana 1986

Spengler Wilhelm, Glueck und wahrer Reichtum durch Naturheilung, (knjiga nima podatkov o izdajatelju, izhaja pa verjetno iz časa okoli 1938)

Stegenšek Avgust, Dekanija gornjegrajska, Maribor 1905

Vider Valent, Solčava, Solčava 1982

Wraber Tone, Sto znamenitih rastlin na Slovenskem, Ljubljana 1990

Najdeni zapisi (rokopisi):

Kortnik Anton, Šmihel nad Mozirjem in Marija Keber prav tam, rokopis zagovorov

Neznani pisec - rokopis hrani Zvone Čebul v Šoštanju

Neznani pisec - rokopis najden v Lepi njivi nad Mozirjem

Neznan pisec - rokopis najden pod Travnikom nad Ljubnim

Neznan pisec - rokopis iz okolice Mozirja

Pisni nasvet Wraber prof. dr. Tone, Ljubljana, 18. 8. 1994

Strgar Vid, Zdravje bolnikov to je bukve polne navkov za človeško zdravje pisano k pomoči kmetiškim ljudem, v Sulcbahi 1866 (rokopis hrani SAZU Ljubljana - št. 54)

Vršnik Matevž - rokopis iz okolice Nove Štife, brez naslova

Zapis neznanega pisca z letnico 1839, hrani družina Goličnik, v Dol - Suhi 171

Pričevanja:

Acman Jakob - Čopar, Loke pri Mozirju
Blažič Marija, Mozirje
Brglez Jože - Kogovnik, Savina pri Ljubnim,
Brložnik Frančiška, Lepa Njiva
Brinjec Tone - Hudobreznik, Brezje nad Mozirjem,
Čebul Marija, Rečica ob Savinji (Šoštanj),
Čeplak Jože - Zg. Jamnik, Jame pri Gornjem Gradu,
Čokan Rudolf - Belikovač, Loke pri Mozirju,
Deleja Ciril - Harki, Pusto polje,
Detmar Janez, Primož nad Ljubnim,
Dreo Ivanka, Mozirje,
Fužir Jožefa, Lepa Njiva,
Gaber Matilda - Zajc, Mozirje,
Glušič Ivan in Marija, Loke pri Mozirju,
Goličnik Lovro - Postenšek, Šmihel nad Mozirjem,
Golob Angela, Šmiklavž pri Novi Štifti,
Gostečnik Fran in Hudej Angela, Radegunda nad Mozirjem,
Grobelnik Ivan, Poljane,
Jurjevec Mimica - Prodnik, Juvanje,
Jurjevec Terezija - Klemenškova, Solčava,
Jurkovnik Franc, Lepa Njiva,
Kladnik Angela, Luče,
Kocjan Stane, Ljubija,
Konečnik Frančiška, Šmihel nad Mozirjem,
Korenjak Marija, Poljane,
Korošec Marija - Kreider, Skorno,
Krajnik Olga, Luče (Mozirje),
Krebs Frančiška in Voler Jožica, Krnica nad Lučami,
Krznar Franc, Bočna, Levar Mirko, Šmartno ob Dreti,
Lenar Ivanka, Logarska dolina,
Matjaž Franc - Kmet, Spodnja Rečica,
Mikek Marija, Lepa Njiva,
Mlačnik Franc - Sabadin, Krnica nad Lučami,
Moličnik Fanika - Gaber, Lepa Njiva,
Nevc Zdravko - Marolt, Ravne nad Šoštanjem,
Ošep Olga - Pečovnik, Robanov Kot,
Planovšek Anica, Dobletina,

Planovšek Jože, Lačja vas v Zadrečki dolini,
Plaznik Alojz, Podvolovljek
Plesnik Anton - Pogorelčnik, Podvolovljek,
Plesnik Peter, Logarska dolina,
Podbregar Pepca, Vrhi, Šmartno ob Dreti,
Podkrižnik Roza, Ter, Ljubno,
Prek Ivan, Podveža pri Lučah,
Rak Jožefa, Brezje pri Mozirju,
Slatinšek Katarina - Vorhova, Radmirje,
Tellis Alojzija, Mozirje,
Točaj Marija, Lepa Njiva
Urbanc Antonija, Lepa Njiva,
Vodušek Jože - Kecej, Dobrovlje,
Voler Ida, Ljubno ob Savinji,
Weiss Alojz, Spodnje Kraše,
Zabreznik Jožefa, Spodnja Rečica,
Zajc Franc - Rebernak, Prihova pri Nazarjah,
Zavolovšek Marija - Gros, Radmirje,
Zlovše Antonija, Ljubija pri Mozirje,
Žager Franc, Loke pri Mozirju,
Žmavc Marija, Bočna,
Žovle Jože, Vrhi pri Šmartnem ob Dreti,

VSEBINA

UVODNE BESEDE.....	7
O ZGORNJI SAVINJSKI DOLINI.....	9
KRATEK POGLED V PRETEKLOST	11
DOMAČE ZDRAVILSTVO IN ŠOLSKA MEDICINA	15
VRZELI V IZRAZJU.....	17
KDO SO BILI DOMAČI ZDRAVILCI.....	22
ZAPISI NAJDENI V DOLINI	31
STRGARJEV ZAPIS	32
ROKOPIS IZ OKOLICE MOZIRJA	58
ZVEZEK, IZ LJUBIJSKEGA GRABNA	59
VRŠNIKOV ZAPIS	65
“GOLIČNIKOV” ZAPIS	74
“ČEBULOVA” ZAPISA.....	77
O MAZILIH IN OBLIŽIH.....	90
OD TU IN TAM.....	92
PRIČEVANJA.....	107
ZAGOVARJANJE IN POSTOPKI ZDRAVILCEV	136
BESEDILA ZAGOVOROV.....	141
ŠE O IZRAZIH... ..	151
UPORABLJENA LITERATURA.....	155

